

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัด
และชุมชนในล้านนา

The Process of Raising Consciousness in Cultural Tourism Development
of Temples and Communities in Lanna

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา
Network Strengthening for the Cultural Tourism Management of
Temple and Community in Lanna

โดย

ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมनाค

พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.ดร.

นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760051

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๔ เรื่อง

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัด
และชุมชนในล้านนา

The Process of Raising Consciousness in Cultural Tourism Development
of Temples and Communities in Lanna

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา
Network strengthening for the cultural tourism management of temple
and community in Lanna

โดย

ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมนาค

พระครูวิมลศิลปกิจ, ผศ.ดร.

นางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760051

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub- Research Report 4

The Process of Raising Consciousness in Cultural Tourism Development
of Temples and Communities in Lanna

Under Research plan

Network Strengthening for the Cultural Tourism Management of Temple
and Community in Lanna.

BY

Asst.Prof.Dr. Rittichai Kamnak

Phrakhru Wimoninlapakit, Asst.Prof.Dr.

Mrs. Suphatcha Phanloetphanit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Chiangrai Buddhist College.

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760051

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ผู้วิจัย : ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมาก, พระครูวิมลศิลป์กิจ, ผศ.ดร.และนางสุภัชชา พันเลิศพาณิชย์

ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๐

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ๓) เพื่อวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง ๔๐๐ คน การวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มย่อย พระสังฆาธิการ พระสงฆ์ ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๑๒ รูป/คน เพื่อนำมาวิเคราะห์กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

๑. การมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาพบว่า ด้านความตระหนัก วัดและชุมชนควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ วัดและชุมชนปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไปมีค่านิยมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม ระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้ทรุดโทรมหรือเสียหาย ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ วัดและชุมชนควรมีการจัดทำประชาสัมพันธ์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ ด้านความจำเป็น วัดและชุมชนความปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต ด้านความรับผิดชอบ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนและรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน

๒. กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา พบว่าวัดและชุมชน ควรส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภาครัฐควรมีนโยบายด้านการสร้างมรดกโลกไปประจำวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัดเหล่านั้น วัดจัดทำป้ายภาษาทั้งภาษาไทย

ภาษาอังกฤษและภาษาจีน เพื่อแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของสถานที่สำคัญของวัด รวมทั้งป้ายประชาสัมพันธ์ข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายและการประพฤติที่เหมาะสม วัดจัดสร้างสภาพแวดล้อมภายในให้มีความร่มรื่น และนักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดที่ได้มีการติดป้ายประกาศและเอกสารประชาสัมพันธ์

๓. วิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนานพบว่า ควรเสริมสร้างความรู้แก่บุคลากรภายในชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรพื้นที่ของวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและพัฒนาจิตสำนึกในการท่องเที่ยว วัดต้องนำเอกลักษณ์ที่เป็นจุดเด่นเฉพาะพื้นที่ เผยแพร่สู่สาธารณชนให้อยากมาท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต้องช่วยเหลือผลักดันให้กิจกรรมสำเร็จ และควรใช้มาตรการ ๑) การอนุรักษ์ วัดจะต้องไม่ทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบล้านนาดั้งเดิม ๒) การป้องกัน วัดจะต้องไม่สร้างสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ๓) ความเข้าใจ วัดควรมีการบริหารจัดการในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย

คำสำคัญ : กระบวนการสร้างจิตสำนึก, การพัฒนา, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Research Title : The Process of Raising Consciousness in Cultural Tourism Development of Temples and Communities in Lanna.

Researchers : Asst.Prof.Dr. Rittichai Kamnak, Phrakhruwimonsinlapakit, Asst.Prof.Dr. and Mrs. Suphatcha Phanloetphanit

Department : MahaChulalongkornrajavidyalaya University
Chiangrai Buddhist College

Fiscal Year : 2560/2017

ABSTRACT

The objectives of this research are 1) To study the participation of communities and tourists in the development of temples and communities in Lanna 2) To study the process of raising consciousness in cultural tourism development of temples and communities in Lanna 3) To analyze the process of raising consciousness about tourism promotion of temples and communities in Lanna. This research is a Mixed Method research combining the Quantitative Research using questionnaires of 400 people and Qualitative Research using in-depth interviews and small group discussions of the *Buddhist Ecclesiastical Official Monks*, monks, communities and 12 persons of related agencies to analyze the process of raising consciousness in tourism development.

The research results are as follows:

1 . Referring to the participation of the communities and tourists in the development of temples and communities in Lanna, it is found that regarding to the aspect of awareness, temples and communities should study and assess the impact of utilizing places for tourism purposes. Regarding the responsibility for things that people always think and do, temples and communities instill the social values of cultural preservation for tourists and the general public, insist those people being careful when visiting tourist attractions so as not to cause decay or damage. Regarding the recognizing the importance, temples and communities should conduct public relations of the tourist information. Regarding the necessity aspect, the temples and happy communities raise the consciousness among youth and people in the community to see the value of culture that passed on since former times.

Regarding the responsibility aspect, the tourists have an opinion that temples and communities should co-operate each other to develop the assistance of people and share social responsibility within the community.

2 . According to the process of raising consciousness in cultural tourism development of temples and communities in Lanna, it is found that the temples and communities should promote, preserve, restore and develop historical and cultural tourism. The government agencies should have a policy on arranging tour guides serving at the temples with tourist attractions, providing training of knowledge about ancient remains, and antiques available in those temples. The temples should create information signs presenting the history and the importance of the temple's landmarks in both Thai, English and Chinese, as well as the information signs regarding the regulation of dressing and proper behaviors. The temple creates environment of the temple to be cool and pleasant. In addition, the tourists should follow the rules and regulations of the temple as publicized in notice boards and *leaflets*.

3. Regarding to the analysis of raising consciousness about tourism promotion of temples and communities in Lanna, it is found that temples and communities should enhance knowledge to the people in the community to support tourism management activities, allocating the temple's space to maximize benefits and develop tourism consciousness. The temple must publicize the unique characteristics of the area to the public to persuade them to travel. Public and private agencies must encourage most activities organized successfully and should implement the following measures: 1. Preservation - Temples must not destroy religious places and Lanna traditional architecture. 2. Protection - Temples must not create unusual architecture or contain the buildings obscuring the landscape of religious places. 3. Understanding - The temple should provide organization and sanitation management.

Keywords : The Process of Raising Consciousness, Development, Cultural Tourism

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งหวังศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาและเพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ในการสนับสนุนการศึกษาวิจัย รวมทั้งให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาวิจัย

คุณงามความดีที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจ และความมีอุตสาหะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอน้อมบูชาถวายแด่พระเถระครูบาอาจารย์ และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อการเรียนรู้ในชีวิตและพระพุทธศาสนาของผู้คนในสังคม

ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมนาคและคณะ

๒๑ เมษายน ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๗
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๘
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๐
๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก.....	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	๑๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	๒๒
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๒๔
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.....	๒๙
๒.๖ สภาพพื้นฐานของวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัด.....	๔๑
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๙
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๔
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร.....	๖๕
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๖๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๙
๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย.....	๗๐

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๗๑
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๗๒
๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑.....	๗๓
๔.๒ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒.....	๘๖
๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓	๙๘
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๐๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	๑๐๑
๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้.....	๑๐๑
๕.๒ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๕
๕.๔ ข้อเสนอแนะ.....	๑๑๑
บรรณานุกรม.....	๑๑๓
ภาคผนวก.....	๑๑๘
ภาคผนวก-ก-หนังสือแนะนำ.....	๑๑๙
ภาคผนวก-ข-แบบสอบถามการวิจัย.....	๑๒๓
ภาคผนวก-ค-ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำวิจัย/การสัมภาษณ์.....	๑๓๒
ภาคผนวก-ง-รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	๑๓๖
ภาคผนวก-จ-ประวัติผู้วิจัย.....	๑๓๘

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๔.๑	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามเพศ.....	๗๓
ตารางที่ ๔.๒	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามอายุ.....	๗๓
ตารางที่ ๔.๓	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามสถานภาพการสมรส.....	๗๔
ตารางที่ ๔.๔	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา.....	๗๔
ตารางที่ ๔.๕	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามอาชีพ.....	๗๕
ตารางที่ ๔.๖	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามระดับรายได้ต่อเดือน.....	๗๕
ตารางที่ ๔.๗	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบสอบถามจำแนกตามภูมิสำเนามาท่องเที่ยว.....	๗๖
ตารางที่ ๔.๘	แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวจำแนกราย ด้าน.....	๗๘
ตารางที่ ๔.๙	แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความ ตระหนัก.....	๗๙
ตารางที่ ๔.๑๐	แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความ รับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ.....	๘๐
ตารางที่ ๔.๑๑	แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านการ เล็งเห็นความสำคัญ.....	๘๒
ตารางที่ ๔.๑๒	แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความ จำเป็น.....	๘๓
ตารางที่ ๔.๑๓	แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความ รับผิดชอบ.....	๘๔

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ ๑.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๘
ภาพที่ ๒.๑	วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย.....	๔๒
ภาพที่ ๒.๒	พระหยกเชียงรายหรือ “พระพุทธรตนากร”	๔๓
ภาพที่ ๒.๓	พระเจ้าล้านทอง พระประธานในอุโบสถวัดพระแก้ว.....	๔๔
ภาพที่ ๒.๔	หอยพระหยก วัดพระแก้ว.....	๔๔
ภาพที่ ๒.๕	วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย.....	๔๕
ภาพที่ ๒.๖	พระประธานในพระอุโบสถวัดพระสิงห์.....	๔๖
ภาพที่ ๒.๗	บานประตูหลวงในพระอุโบสถวัดพระสิงห์.....	๔๗
ภาพที่ ๒.๘	วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	๔๘
ภาพที่ ๒.๙	พระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก.....	๕๐
ภาพที่ ๒.๑๐	พระพุทธรูปภูมิคำคิง.....	๕๐
ภาพที่ ๒.๑๑	วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	๕๒
ภาพที่ ๒.๑๒	พระพุทธรูปสี่องค์และวิหารคำ วัดพระสิงห์วรวิหาร	๕๓
ภาพที่ ๒.๑๓	พระธาตุเจดีย์วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร.....	๕๔
ภาพที่ ๒.๑๔	วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน.....	๕๕
ภาพที่ ๒.๑๕	เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง.....	๕๖
ภาพที่ ๒.๑๖	บันไดนาค วัดพระธาตุแช่แห้ง.....	๕๗
ภาพที่ ๒.๑๗	วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.....	๕๗
ภาพที่ ๒.๑๘	เสาหลักเมืองน่าน วัดมิ่งเมือง.....	๕๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ครั้งเมื่อทหารอเมริกันเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยเพื่อความบันเทิงและสนุกสนาน และสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวเมืองไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ คือเอกลักษณ์ วัฒนธรรมเพณีของท้องถิ่นที่มีโบราณสถานที่ทรงคุณค่ามีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน จนทำให้ประเทศไทยมีรายได้จํานวนมหาศาล จากการที่นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างชาติที่ไหลทะลักเข้ามาเที่ยวในไทย จนรายได้เป็นกอบเป็นกำในการบริหารประเทศ แต่นั้นมาประเทศไทยจึงพัฒนาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ยิ่งเจริญยิ่งขึ้น

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม^๑ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย รัฐบาลให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวอย่างมาก จึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้เห็นความสำคัญของนักท่องเที่ยวอย่างยิ่งย่น โดยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกระจายรายได้ให้แก่ชุมชน ตลอดจนเพิ่มจํานวนแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวมากมายซึ่งเป็นที่นิยมของทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ไม่น้อยกว่า ๒,๖๐๐ แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์มีระบบนิเวศที่หลากหลาย แหล่งท่องเที่ยวศิลปกรรมที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนานและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ทำให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นภาคเศรษฐกิจสำคัญ ที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทยในลำดับต้น ๆ โดยในไตรมาสที่ ๑ ปี ๒๕๕๗ มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดิน

^๑ วรรณ วลัยวนิช, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙.

ทางเข้ามายังประเทศไทยจำนวน ๖.๖ ล้านคน สร้างรายได้ทั้งสิ้น ๓.๑ แสนล้านบาท นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามามากที่สุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ จีน รัสเซียและมาเลเซีย^๒

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ การบริการ ศิลปวัฒนธรรมและจารีตประเพณีเป็นต้นทุนในการดำเนินการและเพื่อสร้างความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งในประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทตามลักษณะและความสนใจของนักท่องเที่ยว คือ^๓

๑) ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกขชาติ ทะเล หาดทราย หาดหิน ทะเลสาบ เกาะ อ่างเก็บน้ำแหล่งน้ำจืด

๒) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์โบราณคดีหรือศาสนา ได้แก่ วัด ปราสาทหิน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมืองและอนุสาวรีย์

๓) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งในลักษณะของพิธี งานพิธี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของชาวชนบท

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชนชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิตและเทคโนโลยี การจัดการของผู้คนในสังคมเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่าง ๆ ทั้งในด้านโบราณคดี วัฒนธรรม จารีตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น นับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะวัดเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรม และศิลปกรรมอันวิจิตรงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษ อันเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงสายใยของอดีตกับปัจจุบันไม่ให้ขาดออกจากกัน นอกจากนี้ วัดบางแห่งยังประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิสถาปัตยกรรมและทางธรรมชาติที่สวยงาม วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางศิลปะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ

^๒ สำนักเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา, สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, รายงานสถานการณ์และแนวโน้มภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬาประจำปีเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗, ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <http://secretary.mots.go.th>, ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

^๓ ภัฏญา พงศ์จันทร์เสถียร, เที่ยวเมืองไทย, ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <http://www.sriayudhya.ac.th/>, ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๙.

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่เพียงจะก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจแล้ว ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น ปัญหาการทำลายทัศนียภาพ ปัญหามลภาวะสภาพทางสังคม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวให้เสื่อมโทรมลง เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ภายในประเทศ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ทรัพยากรเหล่านี้มีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอที่จะรองรับความเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ทำให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวมักประสบปัญหา ที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ

ดังนั้นเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา จึงได้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนขึ้น โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งโบราณสถานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนั้น ๆ และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในท้องถิ่น

ในเวลาต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากขึ้นเป็นลำดับ เห็นได้จากการที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพในการจัดการสัมมนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติในปีพ.ศ. ๒๕๔๕ และปีพ.ศ. ๒๕๔๖ ที่ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ โดยได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำหรับทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในปี ๒๕๔๘ ภายใต้ คัม “ปีท่องเที่ยววิถีไทย” โดยใช้เอกลักษณ์ความเป็นไทย วิถีไทย ๆ และวัฒนธรรมไทยเป็นจุดขาย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้กำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๖๐ ในยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวโดยกำหนดไว้ว่า^๔ เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนา ประกอบด้วย จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง และพะเยา โดยมีเป้าหมายหลักในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนา เชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงอนุภาคลุ่มน้ำโขง ผ่านมาตรการการยกระดับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนาสู่สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาและส่งเสริมเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นถึงความสอดคล้องกันทั้งแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในปีพ.ศ. ๒๕๔๘ ที่เน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทยและอารยธรรมล้านนา ที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับทางพุทธ

^๔ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๔๘, ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก, http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114, ค้นคว้าเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ศาสนายาวนาน โดยเห็นได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุสถานที่ล้วนเกี่ยวข้องกับวัดและบริบทของชุมชนที่ผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณี ที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จนเห็นได้ชัดทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติและรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย จนเป็นสาเหตุทำให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม ภาพลักษณ์และการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคุณค่าสำคัญต่อจิตใจคนไทย เช่น วัด ต่าง ๆ ที่อยู่ในล้านนาที่อยู่ชุมชนที่บรรพบุรุษเป็นผู้สร้าง ผู้รักษาและเทิดทูนให้ความเคารพยกย่องสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

การปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น นักท่องเที่ยว ชาวบ้าน บริษัทท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบ รวมถึงผู้ประกอบการของสงฆ์ที่อยู่ในโบรณนั้น ๆ ให้มีการดูแลรักษาคุณค่าโบราณสถานจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อช่วยกันรักษาสมบัติส่วนรวมและหวงแหนทรัพยากรอันมีคุณค่าทั้งทางสายตาและจิตใจ จิตสำนึกเป็นสิ่งที่ต้องสร้างสะสมตั้งแต่เมื่อยังเด็กมา จากพื้นฐานทางจิตใจที่เป็นปัจจัยภายในรวมถึงปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น การอบรมเลี้ยงดูสั่งสอน ปลูกฝังตั้งแต่เด็กจากผู้ปกครอง การอบรมสั่งสอนจากครูในโรงเรียน การเปิดรับข้อมูลจากสื่อมวลชน การสร้างทัศนคติและการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดกิจกรรมที่อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นการปลูกฝังจิตสำนึกควรฝึกกระทำตั้งแต่เด็กโดยผู้ปกครองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้นำชุมชนต้องเป็นต้นแบบและแกนนำในการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก พระสงฆ์มีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการรักษาและหวงแหน อนุรักษ์และรักษารวมถึงถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของวัด เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรักสามัคคีที่จะช่วยกันดูแล ไม่ให้นักท่องเที่ยวแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยให้ข้อมูลที่ถูกต้องโดยต้องรู้จักประวัติวัด และมีการศึกษาข้อมูลเป็นอย่างดี

จากความจำเป็นและความสำคัญดังกล่าว เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างจิตสำนึกการท่องเที่ยวของประเทศไทย ซึ่งเป็นลักษณะของการเดินทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นสมควรที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยว ประชาชนในชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นที่มาของการศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน โดยวิเคราะห์ถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาและการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนั้นกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีฐานสนับสนุนจากนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา
- ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา
- ๓) เพื่อวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

- ๑) การมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนาควรทำอย่างไร ?
- ๒) กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นอย่างไร ?
- ๓) การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง

๑) ข้อมูลด้านเอกสาร ดังนี้

๑.๑) แนวคิดการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๑.๒) แนวคิดการพัฒนาท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

๑.๓) การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยววัดและชุมชนในล้านนา

๒) ข้อมูลการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย คือ การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่มี การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน

๓) การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน

๔) การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยการแบ่งรูปแบบในการศึกษากลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๑.๔.๒.๑ การสอบถามกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนชุมชน นักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัด ๔๐๐ คน จำนวนเฉลี่ยวัดละ ๖๗ คน โดยกำหนดการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเชิงเป็นการสุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non- probability Sampling) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ(Accidental Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพบแบบบังเอิญหรือไม่เฉพาะเจาะจง แต่กลุ่มตัวอย่างมีลักษณะเบื้องต้นบางประการที่สอดคล้องกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

๑.๔.๒.๒ การสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัย ตัวแทนวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัด และหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน ๑๒ รูป/คน ดังนี้

๑. พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๒. พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๓. พระครูสุธีวรวิกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๔. พระมหาเอกพจน์ รตนจันทิ เลขาธิการเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๕. พระชยานันท์หมื่น,ผศ.ดร.เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๖. พระสนทรมณี เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๗. พระราชสิทธิธารมณี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๘. พระครูพิสุตธีชยานุศาสตร์ (ชิตชัย ฐิตปญโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๙. พระครูใบฎีกาสุชาติ สันญโต วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑๐. นายอมร กิตติกวาทอง วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

๑๑. พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จาริ สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย

๑๒. นางนาถนรี ธนะปัญโญ หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ทำการศึกษาในงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาวัดและชุมชน การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน ผู้วิจัยเลือกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญประจำจังหวัดอย่างน้อยจังหวัดละ ๒ แห่ง จำนวน ๖ แห่ง คือ

- ๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๓) วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- ๔) วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- ๕) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- ๖) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

พื้นที่ดังกล่าว ถือได้ว่า มีความสำคัญทั้งในด้านท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ทางด้านพระพุทธศาสนา เช่น ตำนาน ความเชื่อ พิธีกรรมและประวัติศาสตร์ด้านต่าง ๆ รวมถึงยังเป็นสถานที่ที่มีความโดดเด่นด้านศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณี แบบแผนดั้งเดิมที่แสดงถึงคุณค่าแห่งวิถีการดำเนินชีวิตแบบล้านนา

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

ชุมชนในล้านนา หมายถึง ชุมชนใน ๘ จังหวัดภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ล้านนาหรือภาคเหนือตอนบน

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ คือ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว การเดินทางนั้นต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจหรือความพึงพอใจของผู้เดินทางมาท่องเที่ยว และเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์อื่นใดก็ได้ ที่มีขึ้นเพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง

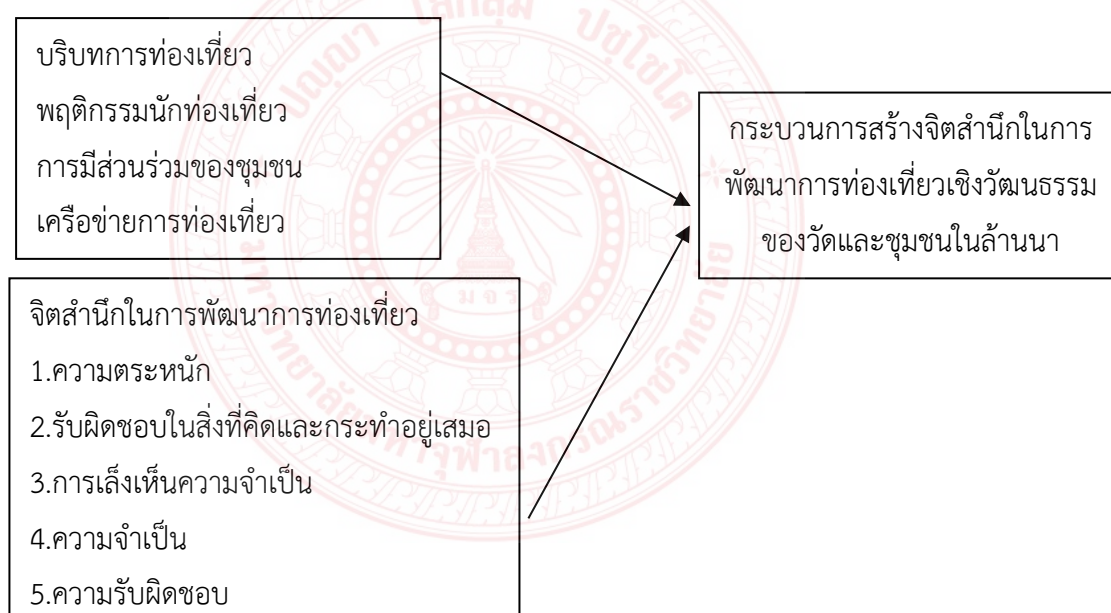
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง ส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของประเทศหรือภูมิภาคนั้น ๆ โดยเฉพาะจง ก็คือวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคเหล่านั้น ประวัติของผู้คน ศิลปะ สถาปัตยกรรม ศาสนาและปัจจัยอื่น ๆ ที่ช่วยให้วิถีชีวิตของผู้คนเป็นแบบแผนขึ้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังรวมถึงการท่องเที่ยวในพื้นที่ห่างไกล(ชนบท) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองทางประวัติศาสตร์หรือเมืองขนาดใหญ่ และสถานที่ทางวัฒนธรรมของผู้คนเหล่านั้น เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงละคร ยังรวมถึงการท่องเที่ยวในเขตชนบท บ่งบอกถึงรูปแบบประเพณีของวัฒนธรรม พื้นบ้านของชุมชนเหล่านั้น (เช่น เทศกาล พิธีการ) ค่านิยมและการใช้ชีวิตของผู้คนเหล่านั้น

การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การ บริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ทั้งมีการประเมินแผนการท่องเที่ยวด้วย

การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นหรือชุมชน และให้บริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของวัดในล้านนา

การสร้างจิตสำนึก หมายถึง การสร้างภาวะทางจิตใจของบุคคลให้เกิดความสำนึกรับผิดชอบ ต่อสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เห็นความสำคัญ วัดได้จากการรับรู้และเข้าใจต่อสถานการณ์ ความรู้สึกรับผิดชอบ การแสดงความสนใจที่จะเข้าร่วม การทำให้เกิดการตื่นตัวที่จะทำกิจกรรมสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างตั้งใจและยั่งยืน โดยการกระทำที่เกิดไม่มีใครบังคับเป็นการกระทำด้วยความเต็มใจ

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้มีการสร้างเครือข่ายผ่านกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาชุมชน/สังคม

๒. วัดและชุมชนมีเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

๓. นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ ได้รับความรู้ ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในวิถีของชาวพุทธ และสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาพัฒนาจิตใจและสังคม รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ

๔. วัดและชุมชนในล้านนามีความสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๕. ได้นโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของรัฐและองค์กรท้องถิ่นในล้านนาเพื่อนำไปสู่การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของล้านนาอย่างยั่งยืน

๖. เป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่นสู่เวทีระดับประเทศและระดับอาเซียน

๗. เสริมสร้างงานและรายได้แก่ชุมชนและผู้คนในสังคมท้องถิ่นล้านนา

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวคิดจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
- ๒.๖ สภาพพื้นฐานของวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัด
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก

๒.๑.๑ ความหมายของจิตสำนึก

คำว่า “จิตสำนึก(Consciousness)” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๑ ได้อธิบายความหมายของจิตสำนึกไว้ว่า จิตสำนึกเป็นลักษณะของบุคคลที่สามารถตอบโต้ต่อสิ่งที่อยู่รอบตัว ตระหนักรู้ สัมผัสความรู้สึกความคิดและการต่อสู้ดิ้นรนของตนเองได้หรืออธิบายง่าย ๆ คือ ลักษณะของบุคคลที่ทำอะไรลงไปอย่างรู้ตัว ไม่ใจลอยหรือไม่ทำลงไปในขณะที่ขาดสติยับยั้ง และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๒ ให้ความหมายจิตสำนึกไว้ว่า เป็นภาวะทางจิตตื่นและรู้ตัวสามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้าคือ รูป รส กลิ่น เสียงและสัมผัสได้ด้วยกาย

จิตสำนึกเป็นภาวะทางจิต ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมที่บ่งบอกภาวะจิตสำนึกของบุคคลนั้น ๆ มีคำอื่นๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงและใช้

^๑ ศัลวิธานนิเทศ, พลโทพระยา, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๙.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓๒.

แทนคำว่าจิตสำนึก เช่น ความสำนึก ความรู้คิดและความตระหนัก เป็นต้น ในทุก ๆ องค์กรรมมีความต้องการที่ให้ผู้คลาการทุกคนมีจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลา เกี่ยวกับหน้าที่การงานเพื่อส่งผลทำให้หน่วยงานประสบความสำเร็จ พบว่ามีนักวิชาการให้ความหมายของคำว่า จิตสำนึก ไว้ดังต่อไปนี้

ศักดิ์ สุนทรเสณี^๓กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นมิติหนึ่งของเจตคติ ซึ่งมิตินี้จะมองว่าเจตคติอยู่ในสภาวะจิตสำนึกหรือจิตไร้สำนึกหรืออยู่ในสำนึกบางส่วน จึงอาจกล่าวได้ว่าจิตสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ความรู้ ความรู้สึกทางจิตใจและพฤติกรรม

วราพร ศรีสุพรรณ^๔ กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นลักษณะของจิตที่มีทั้งความตระหนัก (Awareness) และความรับผิดชอบ (responsibility)

สงคราม เชาวนศิลป์^๕ได้อธิบายคำว่า สภาวะจิตสำนึกหรือภาวะการรับรู้สัักตัว หมายถึงการมีความระมัดระวัง มีการเตรียมตัวและตื่นตัว (Alert) มีความคล่องแคล่วกระฉับกระเฉง (Active) เสมือนหนึ่งว่าได้ตื่นตัวอย่างเต็มที่ พ้นจากความสับสนสับสนหลังตื่นนอนแล้ว หรือการที่มนุษย์มีความรู้สึกตื่นตัวและพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบต่อสิ่งแวดล้อมนั่นเอง

ทองพันชั่ง พงษ์วารินทร์^๖ให้ความหมายว่า จิตสำนึกหรือความตระหนักหมายถึง “การตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และตัดสินใจเลือกสนองตอบต่อสิ่งนั้นในทางที่ถูกต้อง ตามกฎระเบียบ กฎหมาย กฎของสังคม จารีตประเพณี”

จากความหมายของคำว่า “จิตสำนึก” จากข้อความข้างต้นพอสรุปได้ว่า จิตสำนึกหมายถึงความรู้สึกตระหนัก ในความความถูกต้อง ความรู้สึกกรักและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๒.๑.๒ ความสำคัญของจิตสำนึก

จากรายละเอียดความหมายของแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึก ทำให้เห็นถึงความสำคัญของจิตสำนึกที่มีต่อการดำรงชีวิตประจำวัน มีผลต่อตัวบุคคลและต่อสังคม เนื่องจากจะทำให้บุคคลสามารถแสดงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายได้ Mitra^๗ ได้กล่าวว่าพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายจะ

^๓ ศักดิ์ สุนทรเสณี, เจตคติ, (กรุงเทพมหานคร : ดี.ดี.บุ๊คส์ไตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๓.

^๔ วราพร ศรีสุพรรณ, “การจัดการสิ่งแวดล้อม ” สิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโลกสีเขียว , ๒๕๓๕), หน้า ๗๙

^๕ สงคราม เชาวนศิลป์, จิตวิทยาทั่วไป, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕๒

^๖ ทองพันชั่ง พงษ์วารินทร์, จิตสำนึกคุณภาพ : อารุสสำคัญเพื่อความอยู่รอด, (นนทบุรี : โอดีซีอินโฟดิสทริบิวเตอร์ เซ็นเตอร์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓.

^๗ Mitra, A. Fundamentals of Quality Control and Improvement, (New Jersey : Prentice-Hall. Inc., 1998), p. 39.

เกี่ยวข้องกับการคาดการณ์ล่วงหน้าของอนาคต การเลือกจุดมุ่งหมาย การวางแผนและการลงมือปฏิบัติให้ได้ตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ ดังนั้นจิตสำนึกก็มีความสำคัญต่อการทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการดังนี้

๑. ทำให้รู้ถึงความต้องการของตนเอง
๒. สามารถเลือกจุดมุ่งหมายเฉพาะที่จะตอบสนองความต้องการได้
๓. สามารถวางแผนการปฏิบัติให้ไปสู่จุดมุ่งหมายได้
๔. สามารถจัดลำดับความสำคัญของจุดมุ่งหมายและการปฏิบัติ
๕. เริ่มลงมือปฏิบัติในเวลาที่เหมาะสม
๖. สามารถควบคุมในขณะที่กำลังดำเนินไป และสามารถใช้สะท้อนกลับข้อมูลเพื่อให้การปฏิบัติบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

การมีจิตสำนึกจึงเป็นวิถีทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ และมีความสำคัญมากต่อการเลือกวิธีปฏิบัติว่าจะปฏิบัติอะไร อย่างไร มากกว่าการควบคุม เมื่อเริ่มปฏิบัติไปแล้ว นั้นหมายถึงว่าจิตสำนึกมีส่วนสำคัญต่อการคัดเลือก และวางแผนการปฏิบัติที่ถูกต้องตั้งแต่เริ่มแรก การมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งใดก็ตามจะมีความสำคัญต่อการปฏิบัติในสิ่งนั้น ๆ

นอกจากนี้ Ramachandran^๔ ได้กล่าวถึงความสำคัญของจิตสำนึกที่มีต่อบุคคลไว้ดังนี้

๑. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของสถานการณ์ต่าง ๆ
๒. ทำหน้าที่ปรับตัวและเรียนรู้ ถ้ามีจิตสำนึกสูงมากสามารถเรียนรู้และแก้ปัญหาประสบความสำเร็จ
๓. จัดลำดับความสำคัญและทำหน้าที่ควบคุมตนเอง โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์กับเป้าหมายของตนเอง เช่น การควบคุมการไม่สูบบุหรี่ตามที่ตนเองตั้งเป้าหมายไว้
๔. เลือกสรรและควบคุมความคิดและการกระทำ ถ้ามีจิตสำนึกเกี่ยวกับเป้าหมายแล้วก็จะสามารถกำหนดการกระทำที่ควรควบคุมได้
๕. ตัดสินใจและบริหารจัดการ การมีจิตสำนึกสามารถช่วยเลือกสรรแหล่งความรู้ที่จะใช้ในการตัดสินใจและการเปลี่ยนแปลงการจัดการในตัวเอง
๖. ตรวจสอบความผิดพลาดและแก้ไข ทำให้เกิดการตระหนักในการระมัดระวังความผิดพลาดและดำเนินการแก้ไข
๗. ระลึกได้และเตือนตนเอง การพูดในใจและการจินตนาการด้วยจิตสำนึก สามารถระลึกได้และควบคุมหน้าที่ของจิตสำนึกได้ต่อไป

^๔ Ramachandran, V. S. อ้างใน ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์, การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อสร้างจิตสำนึกคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : วิทยานพณธ์ดุขภูบัณทิต(อาชีวศึกษา), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, บัณทิตวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๗.

๘. ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดและมีความยืดหยุ่น มีความสามารถปรับตัวสูง แม้ว่าจะเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดมาก่อน ก็สามารถใช้แหล่งความรู้ในการแก้ปัญหาได้

โดยสรุปแล้วการมีจิตสำนึกจึงเป็นวิถีทางที่สำคัญในการปรับตัวต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยความควบคุมตัวเอง ด้วยความตระหนักคิด และสามารถใช้ความรู้ในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๑.๓ ประเภทของจิตสำนึก

สมพงษ์ สิงห์พล^๙กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นเรื่องของจิตใจ เป็นความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคลที่เกิดขึ้นได้และเกิดขึ้นด้วยการเรียนรู้ จิตสำนึกเมื่อเกิดขึ้นแล้วยากนักที่จะหยุดหรือหมดหายไป คนที่มีจิตสำนึกซึ่งมักจะเป็นจิตสำนึกที่ดีจะประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและใช้จิตสำนึกของตนเพื่อประโยชน์ต่อสิ่งต่าง ๆ จิตสำนึกที่ควรจะต้องสร้างขึ้นในตัวเองและเยาวชนควรจะมีอยู่ ๓ ด้านหลัก ๆ คือ

๑. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อการพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความมานะอดทน ความรับผิดชอบ ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์ จิตสำนึกในจรรยาบรรณ คุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น

๒. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others oriented consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

๓. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคมหรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่อยู่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน ได้แก่ จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ (เศรษฐกิจแบบพอเพียงแบบช่วยเหลือกันแบบพึ่งตนเอง และเพื่อการแข่งขันในสังคมโลก) จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม(การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) จิตสำนึกด้านสังคม(การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของสังคม)

๒.๑.๔ หน้าที่ของจิตสำนึก

จิตสำนึกเป็นภาวะทางจิตและความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับรู้เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ จิตสำนึกของคนเรามีหน้าที่สำคัญ ๓ ประการด้วยกัน คือ^{๑๐}

๑. การรับรู้ความรู้สึก (Sensing) หมายถึง การที่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ของเรา ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้นและผิวหนัง รับความรู้สึกจากสิ่งภายนอกต่าง ๆ

^๙ สมพงษ์ สิงห์พล. (มิถุนายน - ตุลาคม), **ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่**, สี่มาจารย์, ๑๓ (๒๗), ๒๕๔๒, หน้า ๑๖.

^{๑๐} เกียรติวรรณ อมาตยกุล, **พลังแห่งความเชื่อมั่น**, (กรุงเทพมหานคร : ที.พี.พี. ๒๕๔๐), หน้า ๒๔.

๒. การแสดงความต้องการ (Desire) หรือความรังเกียจ (Aversion) หมายถึง การแสดงความต้องการที่จะได้สิ่งเร้านั้นหรือความไม่ต้องการที่จะได้สิ่งเร้านั้น

๓. การลงมือกระทำ (Action) หมายถึง การใช้อวัยวะขับเคลื่อนต่าง ๆ ของเราให้ทำงาน ซึ่งได้แก่ มือ เท้า หลอดเสียง อวัยวะเพศ อวัยวะขับถ่าย เพื่อที่จะได้ในสิ่งที่เราต้องการ

จิตสำนึก ทำหน้าที่ตัดสินใจในทุกเรื่อง ทำหน้าที่รับข้อมูลต่าง ๆ ที่เรารับเข้ามาทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ จาก หู ตา จมูก ลิ้นและทางกาย โดยที่จะรับหรือไม่รับหรือจะเห็นด้วยหรือไม่ รวมถึงการให้คำแนะนำ

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า จิตสำนึกของคนเราทำหน้าที่รับข้อมูลต่าง ๆ ที่เข้ามาทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ จาก หู ตา จมูก ลิ้น และทางกาย แล้วแสดงความต้องการหรือไม่ต้องการและมีการลงมือกระทำ

๒.๑.๕ องค์ประกอบของจิตสำนึก

จิตสำนึกนี้เป็นสมบัติที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ เป็นคุณลักษณะแฝงภายในของบุคคลซึ่งสังเกตได้ยาก จากความหมายของจิตสำนึกที่กล่าวมาข้างต้นยังได้สะท้อนให้เห็นว่า จิตสำนึกนั้นมีองค์ประกอบอะไรบ้าง และการที่มนุษย์เราเรียกได้ว่ามีจิตสำนึกเพราะจิตสำนึกจะช่วยให้มนุษย์รับรู้ถึงความรู้สึก ความต้องการ รวมถึงการรู้ตัวเมื่อกระทำสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นเช่นไรได้ นักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของจิตสำนึก ไว้ดังนี้

ศักดิ์ สุนทรเสณี^{๑๑} ได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่าเป็นมิติ (Dimensions) ด้านหนึ่งของเจตคติ ซึ่งตามมิตินี้จะถูkmองว่าเจตคตินั้นอยู่ในสภาวะจิตสำนึกหรือจิตไร้สำนึก หรืออยู่ในสำนึกเพียงบางส่วนหรือไม่อย่างไร จึงอาจกล่าวได้ว่า จิตสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ทางจิตใจซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ การรู้ ความรู้สึกทางจิตใจ และพฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบของเจตคติที่มีอยู่ ๓ ประการ

๑. องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) เป็นเรื่องของการรู้ของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจเป็นการรับรู้เกี่ยวกับวัตถุ สิ่งของ บุคคล หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่ารู้สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นได้อย่างไรในทางที่ดีหรือไม่ดีทางบวกหรือทางลบ ซึ่งจะก่อให้เกิดเจตคติขึ้น ถ้าเรารู้สิ่งหนึ่งในทางที่ดีเราก็จะมีเจตคติต่อสิ่งนั้นในทางที่ดี และถ้าเรารู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางไม่ดี เราก็จะมีเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย ถ้าเราไม่รู้จักสิ่งใด เจตคติก็น่าจะไม่เกิดขึ้น

๒. องค์ประกอบด้านการรู้ทางด้านความรู้สึก (Affective Component or Feeling Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งถูกเร้าขึ้นจากการรู้นั้น และความรู้สึกนี้ทำให้เกิดเจตคติในทางใดทางหนึ่งคือ ชอบหรือไม่ชอบ ความรู้สึกนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะเปลี่ยนแปลงได้ยาก

^{๑๑} อ่างแล้ว, ศักดิ์ สุนทรเสณี, เจตคติ, หน้า ๑๑๗.

๓. องค์ประกอบทางด้านแนวโน้มในเชิงพฤติกรรมหรือการกระทำ (Action tendency component of behavioral component) เป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้น ๆ ในทางใดทางหนึ่งคือ พร้อมที่จะสนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือหรือในทางทำลาย ขัดขวาง ต่อสู้ ยุติ อึ้งใจ และคณะ^{๑๒}ก็ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกว่ามีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑) พุทธิปัญญาหรือความรู้ความเข้าใจ (cognitive component) ซึ่งเริ่มต้นจากระดับงานและมีพัฒนาการขึ้นตามลำดับ

๒) อารมณ์ความรู้สึก (affective component) เป็นความรู้สึกที่สะท้อนถึงด้านทัศนคติ ค่านิยม ความตระหนัก ชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี เป็นองค์ประกอบในการประเมินสิ่งเร้าต่าง ๆ

๓) พฤติกรรม (behavioral component) เป็นการแสดงออกทางวาจา ทำทางที่มีต่อสิ่งเร้าหรือแนวโน้มที่บุคคลจะต้องกระทำ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๒.๒.๑ ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีความหมายที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของธุรกิจหรือกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์^{๑๓}กล่าวว่า เมื่อเอาคำนิยามของนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวมารวมเข้าด้วยกันแล้ว นักท่องเที่ยว (Tourist) หมายถึง ผู้ที่เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจไปและไปด้วยวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ที่มีใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยใช้เวลาเดินทางไปกลับมากกว่า ๒๔ ชั่วโมง (ต้องมีการพักค้างคืนในจุดหมายปลายทางหรือสถานที่ท่องเที่ยว) ซึ่งเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ๒. เดินทางด้วยความสมัครใจ ๓. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

^{๑๒} ยุติ อึ้งใจ, วิวัฒน์พงศ์ เจริญนิธิปัญญา, วัฒนชัย จันทร์วิโนกุล, ณรงค์ศักดิ์ บุญยมาลิก, สมภาพ อุณหชาติ, ไกล่รุ่ง กลั่นคันหา, อัจฉรา บัวสุวรรณ, ชมพูนุช นิยมแย้ม, และวรัท พุกษากุลนันท์, **การศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม**, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^{๑๓} ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, **การวางแผนและพัฒนากการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

ฉันทิษ วรรณถนอม^{๑๔} กล่าวว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่น เป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ในการพักผ่อนเที่ยวชม เพลิดเพลินหรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใด ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ

วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ^{๑๕} กล่าวว่า โดยทั่วไปการท่องเที่ยว หมายถึง ผู้คนหรือประชาชนได้ไปเยี่ยมเยือนยังสถานที่หนึ่ง เพื่อการเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติและเพื่อน พักผ่อนวันหยุด ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และอาจหมายรวมถึงบุคคลที่เดินทางไปเข้าร่วมการประชุมทางวิชาการ ทางการเมือง การประชุมธุรกิจหรือเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ทางธุรกิจ ตลอดจนการเดินทางไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ หรือไปทำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วย โดยที่มาเหล่านี้สามารถใช้การคมนาคมขนส่ง ได้ทุกรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีผู้ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การประชุม การแสดง ธุรกิจและอื่น ๆ และนักวิชาการให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจ รัฐบาลผู้เป็นเจ้าของบ้านและชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้าน ในกระบวนการดึงดูดใจและต้อนรับขับสู้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอื่น ๆ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช^{๑๖} กล่าวว่า หากจะอธิบายคำว่า การท่องเที่ยวให้ ครอบคลุมที่สุดต้องพิจารณา ๔ ประเด็นหลักต่อไปนี้ คือ

๑. นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน คือ ผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ ทั้งประสบการณ์ที่สามารถรับได้ด้วยกายและทางจิตใจ ซึ่งจุดประสงค์ในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวดังกล่าว จะเป็นตัวกำหนดกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไป

๒. ธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือ ธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งได้ผลกำไรจากการขายสินค้าและบริการให้แก่นักท่องเที่ยว

๓. ภาครัฐบาลที่ดูแลนักท่องเที่ยว คือ องค์กรที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามนโยบายที่รัฐวางไว้ รัฐบาลในหลายประเทศส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับ

^{๑๔} ฉันทิษ วรรณถนอม, *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๒), หน้า ๕๙.

^{๑๕} วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ, *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗.

^{๑๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ ๑-๗*, พิมพ์ครั้งที่ ๕. (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘), หน้า ๗๑.

การท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวเป็นแหล่งสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ อันเกิดจากรายได้ที่ธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับ ซึ่งเป็นผลมาจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

๔. ชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว คือ ประชาชนซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว โดยนอกจากจะมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวแล้ว ในบางโอกาสยังเป็นหน่วยงานที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เมื่อประชาชนเข้ามาทำงานเป็นพนักงานส่วนหนึ่งของธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา^{๑๗} ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวตามความหมายขององค์การสหประชาชาติในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรมเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๖๓ ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. ต้องมีการเดินทาง
๒. ต้องมีสถานที่ปลายทางที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน
๓. ต้องมีจุดหมายของการเดินทาง

การให้ความหมายการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬานี้ สอดคล้องกันกับ World Tourism Organization หรือ WTO ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวว่า การเดินทางใด ๆ ก็ตามที่เป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล ๓ ประการ^{๑๘}

๑. เป็นการเดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยเป็นประจำไปยังสถานที่อื่น ๆ เป็นการชั่วคราว
๒. การเดินทางนั้นผู้เดินทาง เดินทางด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ
๓. การเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของมนุษย์จากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง หรือการเดินทางจากถิ่นพำนักที่อาศัยไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจไปและเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลของการท่องเที่ยว มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ อันเป็นกิจกรรมที่มนุษย์กระทำเพื่อไปสัมผัสสภาพที่แตกต่างจากที่เป็นอยู่ โดยอาจพักแรมหรือไม่พักแรม ณ ที่นั้นก็ได้ เพื่อผ่อนคลายพักผ่อนหย่อนใจ ศึกษาประชุมสัมมนา ประกอบธุรกิจ ชมนิทรรศการ เยี่ยมเยือนเพื่อนหรือญาติมิตรและสร้างเสริมความรื่นรมย์ให้กับชีวิต

^{๑๗} กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ความหมายของการท่องเที่ยว, ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก: <http://www.mots.go.th>, ค้นคว้าเมื่อ ๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘} World Tourism Organization (WTO) อ้างถึงใน ศรัณยา วรากุลวิทย์, **ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, โรงพิมพ์เฟื่องฟ้า พรินติ้ง กศ.บ.ค.ม. (อยุธยา : สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา, วาสกรี, ๒๕๕๖), หน้า ๒.

๒.๒.๒ ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีบทบาทสูง ยิ่งในการนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ ประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เป็นอันดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับสินค้าส่งออกอื่น ๆ การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมต่อไปนี้^{๑๙}

ความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ

๑. เป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศ
๒. ช่วยลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ
๓. ช่วยสร้างอาชีพและการจ้างงาน
๔. ก่อให้เกิดการกระจายรายได้
๕. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของท้องถิ่น
๖. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระตุ้นการผลิต

ความสำคัญต่อสังคมของประเทศ

๑. ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของคนในท้องถิ่น
๒. ช่วยสร้างความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น
๓. ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
๔. ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา
๕. ช่วยลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของชุมชนท้องถิ่น
๖. ช่วยกระตุ้นให้มีการคิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินที่ไร้ค่ามาประดิษฐ์เป็นสินค้าที่ระลึก
๗. ช่วยสร้างสันติภาพและสามัคคี

๒.๒.๓ ลักษณะของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีหลายลักษณะด้วยกัน โดยขึ้นอยู่กับจุดหมายปลายทางในการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งได้เป็น ๗ ประเภท ดังนี้^{๒๐}

๑. การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการ(Recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมในการแข่งขันกีฬา เล่นกีฬา แชน้ำพุแร่รักษาโรค การอาบแดดและการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ

^{๑๙} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, คู่มือการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)และสภาตำบล(สต.), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๑ - ๓.

^{๒๐} อุดม เขียววงศ์ และคณะ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒ - ๔๙.

๒. การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล(Intensive tourism) เป็นการท่องเที่ยวจัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เป็นสวัสดิการของหน่วยงานและบริษัทห้างร้านต่าง ๆ เพื่อดูงานการสันตนาการโดยหน่วยงานเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด

๓. การท่องเที่ยวเพื่อชมประวัติศาสตร์(Historical tourism) เป็นการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานและโบสถ์เก่า ๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการเยือนอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วังต่าง ๆ

๔. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ(Business tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหรือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งมักจะรวมการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ ด้วย

๕. การท่องเที่ยวชมวัฒนธรรม(Culture tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและในบางครั้งเข้าร่วมวิถีชีวิตเก่า ๆ ที่หาได้ยาก ท้องถิ่นเก่า ๆ ที่มีความน่าสนใจ เป็นที่ดึงดูดความสนใจ

๖. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์(Ethnic tourism) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ที่จะสังเกตเห็น แสดงออกทางวัฒนธรรมและแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งรวมทั้งการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อนและเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง ๆ

๗. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม(Environmental tourism) คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ แต่เน้นสิ่งดึงดูดใจที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าเน้นที่ชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นพิภพ

๘. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา(Educational tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและเรียนรู้ หาประสบการณ์ที่ไม่สามารถหาได้ในห้องเรียน

จากคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี^{๒๑} ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวว่า “ส่วนหนึ่งคือการชักจูงนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย โดยพิจารณามาตรการลดผลกระทบจากการประกาศใช้กฎอัยการศึกในบางพื้นที่ที่มีต่อการท่องเที่ยว ในโอกาสแรกที่จะทำได้และสร้างสิ่งจูงใจและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกื้อกูลต่อบรรยากาศการท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมแหล่งท่องเที่ยวอันมีลักษณะโดดเด่นร่วมกันหรือจัดเป็นกลุ่มได้ เช่น กลุ่มธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสุขภาพ เช่น น้ำพุร้อนธรรมชาติ ทั้งจะให้เชื่อมโยงกับผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาจากวิถีชีวิตชุมชน รวมทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในประเทศทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเดิมและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยเน้นการให้ความรู้และเพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การควบคุมสินค้าและบริการให้มีคุณภาพราคาเป็นธรรม ตลอดจนการอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว”

^{๒๑} สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา, นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๐.

๒.๒.๔ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมใหญ่ที่มีองค์ประกอบเป็นอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมการขนส่ง อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมที่พักแรม อุตสาหกรรมนันทนาการ อุตสาหกรรมการผลิตสินค้าและบริการข้างเคียงต่าง ๆ ซึ่งได้มีผู้กำหนดแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไว้ดังนี้^{๒๒}

๑. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) ได้แก่ การมีระบบโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น สนามบิน ระบบคมนาคม ตลอดจนบริการด้านอุตสาหกรรมขนส่ง เช่น การขนส่งทางอากาศ ทางบกและทางน้ำ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปถึงจุดหมายปลายทาง (Destination) หรือแหล่งท่องเที่ยว (Attraction)

๒. การมีที่พักแรมรองรับนักท่องเที่ยว (Accommodation) ที่ต้องการค้างคืน ได้แก่ ที่พักประเภทต่าง ๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ ที่พักแรม ประเภทต่าง ๆ จะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในระดับต่างกัน ได้แก่ ภัตตาคาร สรรว่ายน้ำ บาร์ ฟิตเนสเซ็นเตอร์ ซาวน่า ศูนย์กลางธุรกิจและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

๓. แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) นับเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญสูงสุดของการเดินทาง เพราะเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีความโดดเด่น เช่น ดอยอินทนนท์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพของเทือกเขาหิมาลัย หรือแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม ตลอดจนการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีชีวิตชาวบ้าน เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานยุคเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ เช่น วัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นต้น

๔. กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activities) และกิจกรรมนันทนาการ (Tourist Activities และ Recreational Activities) นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สำคัญในยุคปัจจุบันเพราะการท่องเที่ยวไม่ได้หมายถึงแค่การเดินทางไปชมโบราณสถาน อนุสาวรีย์ ความงดงามของธรรมชาติเท่านั้น แต่เป็นการที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การเดินศึกษาธรรมชาติบนเส้นทาง เส้นทางสายศูนย์สูตรในป่าดิบชื้น การล่องแก่งในแม่น้ำท่าจีน การปีนหน้าผา การดำน้ำในรูปแบบ Scuba Diving หรือ Snorkeling การพายเรือแคนูในบริเวณป่าชายเลน การตกปลาหมึกในทะเลลึก ตลอดจนการร่วมกิจกรรมกับชุมชนเจ้าบ้าน เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดจะเป็นประสบการณ์ (Experience) ที่อยู่ในความทรงจำของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมดังกล่าวมักก่อให้เกิดการกระจายรายได้

^{๒๒} พะยอม ธรรมบุตร, เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙), หน้า ๑ – ๓.

๕. บริการเบ็ดเตล็ดทั้งหมดที่มีให้นักท่องเที่ยว (Ancillary) อาทิเช่น บริการด้าน ร้านอาหาร โรงพยาบาล ไปรษณีย์ สถานีบริการน้ำมัน ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ห้องสุขา ฯลฯ องค์ประกอบทั้ง ๕ ประการ ควรปรากฏอยู่บนระบบฐานข้อมูลการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination Management System: DMS)

พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์^{๒๓} กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวมีดังนี้

๑. นักท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น ๖ ประเภท

๑.๑ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Visitor) หมายถึง บุคคลที่มีได้พำนักถาวรอยู่ในราชอาณาจักร

๑.๒ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน (International Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งอย่างน้อย ๑ คืนแต่ไม่เกิน ๖๐ วัน

๑.๓ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศไม่ค้างคืน (International Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งโดยมิได้ค้างคืน

๑.๔ นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Visitor) หมายถึง บุคคลทุกสัญชาติที่พำนักอาศัยถาวรอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งในอีกจังหวัดหนึ่ง ซึ่งมีใช่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำ

๑.๕ นักท่องเที่ยวภายในประเทศค้างคืน (Domestic Tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไปค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบันแต่ละครั้งอย่างน้อย ๑ คืน

๑.๖ นักท่องเที่ยวภายในประเทศไม่ค้างคืน (Domestic Excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่มีได้พักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน

๒. การตลาดการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเข้ามาท่องเที่ยวมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับตลาดท่องเที่ยว จะชักชวนจูงใจนักท่องเที่ยวมากแค่ไหน ซึ่งมีวิธีสำคัญคือ

๒.๑ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ความปลอดภัยทางด้านการท่องเที่ยวอรรถาธิบายไม่ตรีของผู้คน เป็นต้น

๒.๒ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของตน

๓. ทรัพยากรการท่องเที่ยว แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

^{๒๓} พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์, มัคคุเทศก์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๘ -

๓.๑ ทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก หาด เกาะ แก่ง ป่าไม้ เป็นต้น

๓.๒ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน เป็นต้น

๔. **สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว** เช่น การบริการด้านการขนส่ง บริการที่พัก แรมบริการร้านอาหารและภัตตาคาร บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ บริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก รวมไปถึงการอำนวยความสะดวกด้านพิธีการเข้า-ออกประเทศและให้ความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

๕. **การต้อนรับอย่างมีไมตรีจิต** เพราะเมื่อนักท่องเที่ยวมาใช้บริการและกลับบ้านแล้วสิ่งที่เขาจะรำลึกถึง คือ ความประทับใจของผู้ให้บริการ ดังนั้น ควรที่จะมีการคำนึงถึงแรงงานที่มีหน้าที่บริการนักท่องเที่ยว ให้มีลักษณะที่สุภาพอ่อนน้อม ซื่อสัตย์ บุคลิกที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใสและมีจิตใจที่พร้อมจะบริการผู้มาใช้บริการอยู่เสมอ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

๒.๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยว โดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่อง ในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว ไว้ดังนี้

รชพร จันทรสว่าง^{๒๔} ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า หมายถึงการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นชุมชน พื้นฐานสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่การท่องเที่ยว ชุมชนมีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้วยการสร้างงานและกระจายรายได้ ขณะเดียวกันก็ช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

^{๒๔} รชพร จันทรสว่าง, เอกสารชุดฝึกอบรมทางไกลหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

มิ่งสรรพ ขวสอาด^{๒๕}กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งในด้านการดำเนินการ การบริหารจัดการ การตัดสินใจและการจัดการผลประโยชน์โดยอาศัยปัจจัยเกื้อหนุน จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น

เทิดชาย ช่วยบำรุง^{๒๖}ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนหมายถึง การท่องเที่ยวที่เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรม และสถานที่ให้ดำรงอยู่ โดยผนวกการท่องเที่ยวไว้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศในชุมชนหรืออาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ไม่รบกวนหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรมและสถานที่

กล่าวโดยสรุปความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากประชาชนภายในชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการปรึกษาหารือและตัดสินใจแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น นับเป็นความเจริญที่สร้างความสำนึกและความสามารถให้แก่บุคคลในชุมชน

๒.๓.๒ ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนา สวนศรี^{๒๗}กล่าวว่า สิ่งสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ ผลจากการดำเนินการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ตามมาทั้งทางตรงและทางอ้อม นั่นคือ ทางตรงก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้กับคนในชุมชน ในทางอ้อมก่อให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นและก่อให้เกิดการพัฒนาสาธารณประโยชน์ของชุมชน

สินธุ์ สโรบล^{๒๘}กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า การนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมาใช้นั้น จะต้องพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ และมีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผนและมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

^{๒๕} มิ่งสรรพ ขวสอาด, การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในลุ่มแม่น้ำโขง, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๙๐.

^{๒๖} เทิดชาย ช่วยบำรุง, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๐.

^{๒๗} พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

^{๒๘} สินธุ์ สโรบล, การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗,

เทิดชาย ช่วยบำรุง^{๒๙} กล่าวว่า ลักษณะการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวขนาดเล็กที่ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่น ในฐานะเจ้าของชุมชนมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและสถานที่ในพื้นที่ สิ่งปลูกสร้างต้องยึดถือสอดคล้องกับท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน และการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นต้องทำให้สิ่งสามัญธรรมดาเป็นสิ่งที่พิเศษสำหรับนักท่องเที่ยว

๒.๓.๓ คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะคำนึงถึงผลประโยชน์และสิ่งที่ชุมชนจะได้รับในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

เทิดชาย ช่วยบำรุง^{๓๐} ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ดังนี้

๑. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีผลกำไรตอบแทนมาอย่างสมาชิกของชุมชน ในฐานะของการเป็นเจ้าบ้านที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่ต้องผ่านนายหน้า อันเป็นการจัดสรรรายได้ทางตรงให้แก่คนในชุมชน

๒. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์โดยรวมอย่างแท้จริง การสร้างสาธารณูปโภคและการยกระดับความเป็นอยู่ที่มีส่วนสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในชุมชน

๓. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในชุมชน เนื่องจากความพยายามนำวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตก เข้ามาสู่ชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งต้องมีการสร้างสำนึกร่วมกับชุมชนให้มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนของตนเอง

๔. ต้องเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างจิตสำนึกในการเคารพและช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติสังคม ตลอดจนวัฒนธรรมในชุมชนให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว

๕. ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกให้นักท่องเที่ยวมีความเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มองว่าใครเจริญหรือด้อยกว่าและที่สำคัญการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องก่อให้เกิดการเรียนรู้ เกิดสติเกิดปัญญา ทั้งผู้เที่ยวและผู้ต้อนรับ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่เคยมีในท้องถิ่นตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้

^{๒๙} อ้างแล้ว, เทิดชาย ช่วยบำรุง, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, หน้า ๑๑๐,

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑,

การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ยังต้องอาศัยทั้งจากคนในท้องถิ่น ภาครัฐและเอกชน ในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญการเพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชนต่อไป

พยอม ธรรมบุตร^{๓๑} ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อุทสาหกรรมและกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้าหัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่างๆ

ราณี อลิชัยกุล^{๓๒} ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า หมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี

ชูเกียรติ นพเกตุ^{๓๓} ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ และศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน ศิลปะหรือการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

พงศธร เกษสำลี^{๓๔} ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ งานเทศกาล ประเพณีงานศิลปหัตถกรรมและสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ไม่ตรีของคนไทย

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ^{๓๕} ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คนหรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามอง

^{๓๑} พยอม ธรรมบุตร, **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๓๒} ราณี อลิชัยกุล, **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓.

^{๓๓} ชูเกียรติ นพเกตุ, **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙.

^{๓๔} พงศธร เกษสำลี, **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook)**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๓๕} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

ตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพาไม่สามารถแยกออกจากกันได้

๒.๔.๒ วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์ เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ประกอบด้วย การเรียนรู้การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต ภาษาการแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่สำคัญช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่ต้องรับผิดชอบต่อปัจจัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมอยู่ ๔ ประการ คือ^{๓๖}

๑. เพื่อมุ่งเน้นคุณค่าของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น
๒. เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องดูแลรักษาให้คงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณค่าของวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
๓. เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจสูงสุด แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องเคารพในวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย
๔. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้น

๒.๔.๓ หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ^{๓๗} ได้สรุปหลักการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญคุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ
๒. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความรักหวงแหน รักษาและดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วยและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ
๓. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

^{๓๖} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, “มารู้จักหนังสือท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถอะ”, จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๘(๑), ๒๕๔๘, หน้า ๙.

^{๓๗} อ่างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน, หน้า ๒๙.

๔. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

๒.๔.๔ ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ^{๓๘} ได้กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

๑. ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด

๒. มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบให้น้อยที่สุด

๓. คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

๔. ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๖. ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาเที่ยวซ้ำอีก โดยต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๗. คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับและความสะอาดของพื้นที่ โดยต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวให้น่าเที่ยวอยู่เสมอ

๘. คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ต้องป้องกัน รักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอุ่นใจเวลาเดินทางท่องเที่ยว

๒.๔.๕ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี ๖ ด้าน ดังต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจอยู่ ๑๐ ประการคือ

^{๓๘} อ้างแล้ว, ชูเกียรติ นพเกตุ, การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน,

- ๑.๑ ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- ๑.๒ โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
- ๑.๓ งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้างผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง

- ๑.๔ ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาดรูปปั้นและแกะสลัก
- ๑.๕ ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
- ๑.๖ ดนตรีการแสดงละคร ภาพยนตร์มหรสพต่าง ๆ
- ๑.๗ ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
- ๑.๘ วิถีชีวิต เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
- ๑.๙ ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ
- ๑.๑๐ ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

๒. องค์ประกอบด้านกระบวนการการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศน์ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๓. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยว โดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้วย

๔. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการดำเนินการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้รับรู้ประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งยังช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมด้วย

๕. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและได้รับผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

๖. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากแนวคิดในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและหลักการปฏิบัติตามกฎหมายที่กำหนดไว้ เช่น พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ เพื่อให้เกิด การดูแลรักษาโบราณวัตถุโบราณสถานและสภาพแวดล้อมแหล่งศิลปกรรม อื่น ๆ

โบราณวัตถุ โบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจัดเป็นส่วนหนึ่งของ “ทรัพยากร วัฒนธรรม (Cultural Resource)” ที่มีความหมายที่ครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็น วัฒนธรรมทางวัตถุ(Material Culture) ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง(Object) สถานที่/แหล่ง(Sites) และภูมิทัศน์(Land scope) และวัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่(Living Culture) หรือวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณีบอกเล่าและภาษา เป็นต้น ซึ่งเป็น ความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยยอมรับว่า วัฒนธรรมมีคุณลักษณะเป็น อินทรีย์(Organic) และสามารถวิวัฒน์(Evolving) ไปได้อย่างต่อเนื่อง^{๓๙} ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นจัดว่า เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้(Tangible Cultural Resource) ในกลุ่มที่เรียกว่า “มรดก(Heritages)” ในที่นี้หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้างและวัตถุสิ่งของ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต เป็นสิ่งที่สามารถนำมา จัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบัน

สายนต์ ไพรัชญจักร^{๔๐}กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรมว่า หมายถึง ส่วนประกอบของระบบ วัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็น ความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพและความรู้สึก นึกคิดที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การ ดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคม ปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีตและสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและชุมชน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่ง อารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน ๓ กลุ่ม คือ

- ๑) ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)
- ๒) วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)

^{๓๙} สายนต์ ไพรัชญจักร, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โครงการโบราณคดีชุมชน ภาควิชาการพัฒนชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙ - ๒๐.

^{๔๐} อ่างแล้ว, สายนต์ ไพรัชญจักร, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในงานพัฒนาชุมชน, หน้า ๒

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กันกับทั้งทรัพยากรโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

ในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

๑. แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวรหรือเป็นครั้งคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ โรงงานผลิตเครื่องถ้วยชาม หม้อไห(แหล่งเตาโบราณ) โรงงานผลิตแก้ว หลุมดักสัตว์ สุสานฝังศพ ถ้ำ และเพิงผา ที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและฝังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักจะพบหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของผู้คนสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อิฐ กระดุกสัตว์ เปลือกหอย หรือชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ อยู่ตามผิวดินหรือทับถมอยู่ในดินระดับต่าง ๆ ในบางพื้นที่อาจจะมีกระดูกสัตว์ กระดูกคนที่มีสภาพกลายเป็นหินหรือฟอสซิล (fossilized bones) ฝังซ่อนอยู่ในชั้นดินตะกอน บางประเภทด้วยหรือในบางพื้นที่อาจจะเป็นเพิงผาที่มีภาพเขียน ภาพวาดหรือภาพแกะสลักที่เป็นงานศิลปะเชิงพิธีกรรมของคนสมัยโบราณปรากฏอยู่ แหล่งโบราณคดีบางประเภทอาจจะจมอยู่ใต้น้ำ เช่น เรือสำเภาโบราณ เรือรบโบราณหรือแหล่งโบราณคดีที่เคยอยู่บนบก แต่ต่อมาน้ำท่วมก็จมอยู่ใต้น้ำ เรียกกันว่า แหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในทะเล ในแม่น้ำ-ลำคลอง หนอง บึง ทะเลสาบ ธรรมชาติ เป็นต้น

๒. โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากคนสร้าง สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผา ที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบกิจการงานอาชีพ(ปั่นหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำลูกปัด ตีเหล็ก ชำโลหะสัตว์ ฯลฯ) ที่ประชุม บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนกั้นน้ำ ถนน คู คลอง ท่าเรือ กำแพงเมือง ป้อมปราการ ป่าช้าเผาศพ สวนป่าสมุนไพร ศาลาท่าน้ำ ศาลาพักผ่อน โรงพยาบาล หอดูดาว เพนียดคล้องช้าง อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า ศาลผีต่าง ๆ เสืออินทิล เสือใจบ้าน มัสยิด โบสถ์คริสต์ วัดฮินดู ปราสาทขอม คูก ตะแลงแกง เสาชิงช้าพราหมณ์ ฯลฯ ที่มีสภาพติดที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ โดยในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕) มาตรา ๔ ระบุว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดย

ลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทาง ศิลป์ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

๓. วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคนหรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามภูมิปัญญาความรู้ของคนในยุคสมัยต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมทั้งด้าน เศรษฐกิจ(การทำมาหากิน) การศึกษา(การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่าง ๆ ของชีวิตเฉพาะบุคคล(เกิด-เจริญเติบโต-ป่วยไข้-ไม่สบาย-หายจากโรค-มีโชคมีเคราะห์-เปลี่ยนวัยได้คู่ครอง-และการตาย) และพิธีกรรมของกลุ่มคน ชุมชนและสังคม การค้าพาณิชยกรรม การอุตสาหกรรม หัตถกรรม การเดินทาง-ขนส่งและการสื่อสาร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การชุบแรม ถลุงโลหะ หล่อเครื่องมือ ทำเครื่องประดับ ตีเหล็กทำมีดพรว้า อาวุธและเครื่องมือการเกษตร ทำเครื่องมือ/เครื่องประดับหิน ทำเครื่องมือ-ภาชนะ-เครื่องประดับ แก้ว เครื่องมือจับและดักสัตว์บกสัตว์น้ำสัตว์ปีก เครื่องมือและผลผลิตในการปั่นด้าย-ทอผ้า เครื่องมือ/อุปกรณ์และผลผลิตในการปั่นหม้อ การสร้างเตาเผาถ้วยชาม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเกลือ จักสานภาชนะใส่ข้าวและพืชผัก ภาชนะตักน้ำ-ใส่น้ำ ภาชนะและอุปกรณ์ในการเตรียม-การปรุง-การถนอม-การแปรรูป-การบรรจุอาหาร เครื่องมือ/อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะและชิ้นงานศิลปะ ประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาพวาด ปูนปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลปจารึก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย ปับสา ปับหลั่น เงินเหรียญ วัตถุสมมติแทนเงินตรา ธนบัตร เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รูปเคารพใน ศาสนาและระบบความเชื่อต่าง ๆ ธรรมาสัน อาสนะ ยานพาหนะและเครื่องจักรกล เครื่องยนต์ กลไก ส่วนประกอบรถยนต์ รถถีบ รถลาก เรือชนิดต่าง ๆ เกรียน ล้อลาก เลื่อน ราชยาน คานหาม เสลี่ยง ครกตำข้าว โกร่งบดยา แท่นบดยา เครื่องชั่ง ตวง วัด เฟอร์นิเจอร์ ตู้ โต๊ะ เตียง เก้าอี้ มุ้ง หมอน ที่นอน เสื้อ สาด วัสดุก่อสร้าง เครื่องดนตรี กล้องถ่ายภาพ เครื่องพิมพ์ดีด วิทยุ โทรทัศน์ ขวดเหล้า ไหสาโท เครื่องมือและอุปกรณ์ปั้นใหญ่ ปั้นสั้น อาวุธยุทโธปกรณ์ในการทำสงคราม ปืนยาว ลูกกระเบิด เครื่องกระสุน หน้าไม้ หอก ดาบ โล่ แหวน หลาว ฯลฯ รวมทั้งสิ่งของสำหรับเด็กเล่นและการกีฬา ต่าง ๆ ที่เคยมีอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ในอดีตทั้งที่มีอายุเก่าแก่มากและที่มีอายุไม่กี่ปี หรือไม่กี่เดือนที่ผ่านมา ซึ่งวัตถุโบราณในที่นี้หมายรวมถึง โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ตามมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. โบราณสถานฯ พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ระบุว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็น สิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของ สังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป์ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีและศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นด้วยมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลป์ด้วย

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าวล้วนมีความสำคัญ จัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและจัดเป็นทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรมที่ให้คุณค่าและมูลค่าทางด้านต่าง ๆ เป็นเรื่องราวที่บอกเล่าอดีตที่สะท้อนมาถึงสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบันได้

ความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

๑. เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยืนยันลำดับความเป็นมาของชุมชนและสังคมระดับต่าง ๆ

๒. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) และเอกลักษณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์ และสังคมในระดับชาติ

๓. เป็นวัตถุดิบแสดงศักยภาพของชุมชนในการดำรงวิถีชีวิตและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมอื่น ๆ ตามสถานการณ์และลำดับเวลาที่ผ่านมา

๔. เป็นทุนชุมชน (Community Capital) ที่สามารถนำไปจัดการให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุข และกิจกรรมการท่องเที่ยว

๕. เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์และการจัดประโยชน์ในสังคมรุ่นหลังได้

กรมศิลปากร ได้กำหนดระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยเสนอวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้^{๔๑}

๑. ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

๒. กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน

๓. สร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น ๆ

๔. การดำเนินงานในการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ได้แก่การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับการใช้สอยในปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม

แนวทางการดูแลรักษาโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

การดูแลรักษาหรือการจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมนั้น มีแนวทางการดูแลรักษา ณ สถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งภายในวัด ดังนี้

๑ หลักการ การดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้คงคุณค่าไว้รวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์และการบูรณะที่รวมเรียกว่า “การอนุรักษ์” การอนุรักษ์ คือการดูแลรักษา

^{๔๑} กรมศิลปากร, การอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘, ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก, <http://webcache.googleusercontent.com/>, ค้นคว้าเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

ตัวโบราณสถานมิให้ชำรุดหรือถูกทำลายลงไปกว่าที่เป็นอยู่ การอนุรักษ์มีการปฏิบัติงานหลายระดับ ซึ่งแต่ละระดับเป็นไปตามค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นและมีวิธีการที่แตกต่างไปตามวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเป็นโบราณสถาน เช่น ศิลาแลง หิน อิฐ ไม้ และยังเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภูมิอากาศของแต่ละท้องถิ่น ด้วย โดยการอนุรักษ์จำแนกออกได้ ๓ ระดับได้แก่

๑) การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่และป้องกันมิให้เสียหาย

๒) การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพที่เคยเป็นมา

๓) การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและการปรับปรุงให้มีรูปทรงเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งนี้ทำขึ้นใหม่

การอนุรักษ์โบราณสถานโดยหลักการที่ถูกต้อง ต้องกำหนดกรอบการอนุรักษ์ไว้ให้ชัดเจนว่าจะทำการอนุรักษ์ในระดับใดเป็นหลัก หากเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ที่มีหลายส่วน ต้องกำหนดกรอบลงไปให้ชัดเจนว่าจะทำการอนุรักษ์ส่วนไหนระดับใด เป็นต้น การกำหนดกรอบดังกล่าวเรียกว่า “การกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและมาตรการการอนุรักษ์โบราณสถาน”

กรอบการอนุรักษ์ดังกล่าวจะกำหนดไว้เป็นแนวทาง เพื่อความถูกต้องในการอนุรักษ์มิให้ทำการอนุรักษ์ระดับใดระดับหนึ่งมากเกินไป เช่น สงวนรักษามากเกินไปหรือบูรณะมากเกินไปจนกระทั่งมีวัสดุใหม่และฝีมือใหม่เข้าไปแทรกแซงอยู่ในโบราณสถานมากเกินไป จนหมดความเก่าของโบราณสถาน ซึ่งอาจทำลายบรรยากาศของโบราณสถานไป เป็นต้น

๒. วิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน มีวิธีการอนุรักษ์ ดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

๒) กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการและระดับของการอนุรักษ์ พร้อมทั้งกำหนดนโยบายวัตถุประสงค์ เป้าหมายและการเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์

๓) การสร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ตลอดจนการกำหนดวัสดุที่นำมาใช้

๔) การดำเนินงานในการอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ในอดีตรัฐบาลให้ความสำคัญกับโบราณสถานน้อยงบประมาณที่ได้รับมาเพื่อการอนุรักษ์ก็น้อยด้วย เนื่องจากในอดีตการอนุรักษ์โบราณสถานมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและดำรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการขยายวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวด้วย จึงทำให้มีการเพิ่มงบประมาณในการอนุรักษ์

โบราณสถานมากขึ้น และต้องเร่งรัดให้ปฏิบัติงานเร็วขึ้นด้วย กรมศิลปากรจึงเปิดให้มีการจ้างบริษัทเอกชนรับเหมาทำการอนุรักษ์ด้วย

๕) การปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างามตามพื้นที่ที่สามารถรองรับได้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมสามารถดำเนินการได้โดยชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจัดว่าเป็นกระบวนการหรือชุดของการกระทำใด ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ตั้งแต่ในอดีตของชุมชน ซึ่งรวมเรียกว่า “มรดก (Heritage)” ซึ่งอาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ แหล่งเตาผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนหรือที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณค่าระดับสูง หรือการพัฒนาทางจิตใจที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการกระทำใด ๆ ที่เรียกว่าการจัดการนั้นประกอบด้วยกิจกรรม ๗ เรื่องด้วยกันคือ

๑. การศึกษาวิจัยหรือการสำรวจองค์ความรู้ (Resource Research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพคุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆ ต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่าง ๆ

๒. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบข้อมูลรวบยอดของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น ๆ ว่ามีคุณค่าทางด้านใดบ้างและมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงดำเนินการใด ๆ ต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามีความน้อย หรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใด ๆ ต่อไปก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น ๆ มีคุณค่าและมีคุณสมบัติเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไปจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง

๓. การสงวนและการอนุรักษ์(Preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษาการศึกษาหรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากร วัฒนธรรมแต่ละประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียม การถอดพิมพ์ การสร้างขึ้นใหม่ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการสร้าง

และการบังคับใช้กฎหมายข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆ เพื่อสนองต่อความประสงค์ที่จะให้ทรัพยากรวัฒนธรรมคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

๔. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) ซึ่งในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี ที่มีการคิดเรื่องลงทุน-ขาดทุน-กำไร อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าในกรอบคิดเรื่องการพัฒนายที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้เกิดเรื่องกำไร-ขาดทุนมากนัก แต่ในการจัดการจะต้องมีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา ในระยะเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยไม่มีทุนที่เป็นเงินหรือวัตถุสิ่งของได้เป็นเวลานาน ๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือ เอกสาร ภาพโปสการ์ด จัดทำของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์เอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชน ออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม การให้บริการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เก็บค่าธรรมเนียมจากผู้เข้าร่วม และการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรการกุศล ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรระหว่างประเทศด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

๕. การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่น ๆ ทั้งในและนอกชุมชน ถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะจัดให้มีสิ่งพิมพ์หรือสื่อต่าง ๆ ออกเผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่า ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆจะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

๖. การบังคับใช้กฎหมาย ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) ซึ่งอาจจะเป็นข้อตกลงของชุมชน กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชน หรือข้อกฎหมายที่กำหนดโดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และเป็นคุณค่าต่อทั้งชุมชนและต่อทรัพยากรวัฒนธรรม

๗. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่(resource rehabilitation/revitalization) เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่อาจจะไม่ได้ทำหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned resource) และมีการนำเอาทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-Functioning) เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับชุมชน เช่น การฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมา เพื่อใช้เป็นวิธีการในการระดมพลังของชุมชนในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญจากกรุใต้พระเจดีย์หรือสุสานโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในพระสุถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตามรูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบ นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ไปดัดแปลงเป็นตราสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้าและตราประจำองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น มีวิธีการสำคัญที่ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม เรียกว่า **3E-Model** ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม (Actions) ที่สำคัญ ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑. กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการ ปฏิบัติงานจริง (learning by doing) และการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ใน หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่า การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณลักษณะทางวิชาการ

๒. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2-Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (appropriate technique /technology) ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (research) ด้านการอนุรักษ์ (conservation) การสงวนรักษา (preservation) และรูปแบบการพัฒนา (development pattern) รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (rules) และกฎหมาย (acts) เพื่อ ใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชน ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ

๓. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3-Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกันและ ให้อำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่สะดุดหยุดลงกลางคัน หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ **3E-model** ดังกล่าวข้างต้นอาศัย หลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชน ที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการจัดการ ได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง พึ่งตนเองได้ คิดหาหนทางแก้ปัญหาได้ ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสหรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

นอกจากนี้ ในแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดิน ออกไปสู่องค์กร บริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่าง ๆ ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมีบทบาทและมี ส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติกำหนด แผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมวด ๒ มาตรา ๑๖ ที่ กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยาและองค์การบริหารส่วนตำบล มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการ

บริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ท้องถิ่นของตนเอง (๑๑) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น มาตรา ๑๗ กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง (๒๐) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุและในมาตรา ๒๑ กำหนดว่า บรรดาอำนาจและหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของรัฐตามกฎหมายรัฐอาจมอบอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแทนได้

ในปัจจุบันได้มีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เริ่มตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีถูกทำลาย และเห็นว่ามีปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากมาย จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการในรูปแบบและด้วยวิธีการต่าง ๆ มากขึ้น แต่อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ (ฝ่ายเดียว) มาเป็นเวลานานมาก อีกทั้งยังคงมีกฎหมายสงวนอำนาจในการบริหารจัดการไว้ที่ศูนย์การบริหารราชการส่วนกลางเท่านั้น

นอกจากนี้ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี ในองค์กรต่าง ๆ ยังขาดความมั่นใจ ขาดข้อมูล ขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ ขาดทักษะและอาจจะยังมองไม่เห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการปฏิบัติการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและโบราณคดีดังกล่าวด้วยตนเอง

หลักการด้านการวางแผนบริเวณวัดและสถานที่ทางพระพุทธศาสนา

การวางแผนบริเวณเป็นกิจกรรมหนึ่งของการวางแผนการจัดการและการพัฒนาพื้นที่นันทนาการ โดยการเน้นถึงการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก ๓ ประการ เช่น ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านสุนทรียภาพและปัจจัยด้านวัฒนธรรมและการใช้ที่ดินเดิม นอกจากนี้ ผังบริเวณยังใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยวด้วย และผังบริเวณที่จัดทำขึ้น จำเป็นต้องพิจารณาโยงไปถึงงบประมาณ เวลาและกำลังคนที่องค์กรนั้นมีอยู่ในกรณีที่ผังบริเวณได้รับการอนุมัติจากผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว ผังบริเวณนี้จะถูกแปลไปสู่ผังรายละเอียดที่มีรายละเอียดต่าง ๆ เช่น รายละเอียดด้านสถาปัตยกรรม รายละเอียดเกี่ยวกับวิศวกรรม ซึ่งพร้อมจะนำไปดำเนินการในพื้นที่จริงได้ทันที

สำหรับการวางแผนบริเวณวัดในประเทศไทยนั้น วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ๑) เขตพุทธาวาส ๒) เขตสังฆาวาส และ ๓) เขตธรณีสงฆ์

๑. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ คือ

- ๑) พระเจดีย์ พระมณฑป พระปราสาท : อาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด
- ๒) พระอุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม
- ๓) พระวิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส
- ๔) เจดีย์ (มณฑป ปราสาท) ราย เจดีย์ (มณฑป ปราสาท)ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิหรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์
- ๕) หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์
- ๖) ศาลาต่าง ๆ เช่น ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์
- ๗) พระระเบียง : อาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส
- ๘) พลับพลาเปลื้องเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

พระเจดีย์ พระปราสาทและพระมณฑป ถือเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดในฐานะหลักประธานของวัด จึงมักถูกวางตำแหน่งลงในผังตรงส่วนที่สำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เช่น บริเวณกึ่งกลางหรือศูนย์กลางหรือแกนกลางของผัง อาคารสำคัญรองลงมาคือ พระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งอาคารทั้ง ๒ ประเภทนี้ มักใช้ประกอบคู่กันกับพระเจดีย์เสมอ หรืออาจใช้ประกอบร่วมกันทั้ง ๓ ประเภท คือ พระอุโบสถ พระเจดีย์และพระวิหาร ทั้งนี้เนื่องเพราะอาคารทั้ง ๒ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พระอุโบสถหรือพระวิหาร จึงมักวางทางด้านหน้าของพระเจดีย์เสมอในลักษณะของแนว แกนตั้ง เพื่อว่าเวลาประกอบพิธีกรรม ทุกผู้ทุกนาม ณ ที่นั้นจะได้หันหน้าไปยังพระองค์และถึงแม้ว่าบางครั้งจะมีการใช้ประกอบร่วมกันทั้ง ๓ อย่างก็ตาม อาทิ เช่น พระวิหารวางด้านหน้าสุด มีพระเจดีย์อยู่กลาง และพระอุโบสถอยู่ด้านหลัง ตัวพระอุโบสถด้านหลังนั้น ก็มักจะหันส่วนหน้าของอาคารไปทางด้านหลังด้วย เพื่อว่าเวลาที่เข้าไปทำสังฆกรรม จะยังคงสามารถหันหน้าเข้าสู่องค์พระเจดีย์ได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามตำแหน่งของอาคารก็ไม่มีข้อกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป (ยกเว้นพระเจดีย์ ที่ยังคงตั้งอยู่ในตำแหน่งหลัก) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวความคิดและคตินิยมของแต่ละสมัยเป็นปัจจัยสำคัญ สำหรับอาคารประเภทอื่น ๆ เช่น พระระเบียง ศาลาราย จะปรากฏร่วมในผังในลักษณะอาคารรองกลุ่มที่ ๒ ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบที่สร้างให้ผังมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะในแง่ของประโยชน์ใช้สอยหรือในเชิงความหมายของสัญลักษณ์ตามคติความเชื่อก็ตาม โดยมักปรากฏในลักษณะที่โอบล้อมกลุ่มอาคารหลักประธานสำคัญเหล่านั้น

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตพุทธาวาส พื้นฐานพุทธสถาปัตยกรรมของไทยมีแบบแผนและแนวความคิดรวมทั้งคติความเชื่อ ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา เนื่องจากศาสนาพุทธในไทยได้รับการเผยแพร่มาจากทั้งอินเดียโดยตรงและผ่านทางลังกา แม้ว่าจะมีเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงนั้นยังคงตั้งอยู่บนกรอบของเค้าโครงที่เป็นแม่บทเดิมนั้นคือการสร้างพระเจดีย์ให้เป็นประธานของพระอาราม โดยมีพระวิหารซึ่งเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมอยู่เบื้องหน้า ซึ่งได้พัฒนาการมาจากการสร้างพระเจดีย์อยู่ตอนท้ายของ“เจดีย์สถาน” ภายในถ้ำวิหารของพุทธสถานในอินเดีย ก่อนที่จะมีการสร้างอาคารที่เป็นพระวิหารในที่แจ้งขึ้น โดยพระเจดีย์นั้นหลุดออกไปอยู่นอกอาคาร พร้อม ๆ กับสร้างรูปพระพุทธรูปไว้ ณ ตำแหน่งที่เคยตั้งพระเจดีย์ภายในห้องพิธีนั้น เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในฐานะองค์ประธานของการประชุมกิจของสงฆ์ที่จะมีขึ้น พุทธสถานในประเทศไทยก็อาศัยกฎเกณฑ์ของการวางแผนผังเช่นนี้มาใช้ในวิถีปฏิบัตินับแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ ตรงกับสมัยทวารวดีเป็นต้นแบบสืบมาจนถึงปัจจุบัน บนความเปลี่ยนแปลงและคลี่คลาย แบบอย่างของแผนผังที่มีอาคารหลัก คือ พระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) พระวิหารและพระอุโบสถ ในลักษณะต่าง ๆ กัน ๕ แบบ ดังนี้

๑. ผังแบบแนวแกนเดียว หมายถึงการออกแบบผังพุทธาวาสที่มีพระเจดีย์(พระปรางค์ พระมณฑป)และพระวิหารหรือพระเจดีย์(พระปรางค์ พระมณฑป) และพระอุโบสถหรือทั้งพระเจดีย์ (พระปรางค์ พระมณฑป) พระอุโบสถและพระวิหารวางเรียงอยู่บนแนวแกนหลักประธานเพียงแนวเดียว เช่น วัดราชประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร(พระวิหารและพระเจดีย์), วัดกุฎีดาว จังหวัดอยุธยา(พระอุโบสถ พระเจดีย์และพระวิหาร)

๒. ผังแบบแนวแกนคู่ หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธาน ๒ แนวขนานคู่กัน ทั้งนี้เพื่อหมายให้แนวแกนทั้ง ๒ มีความสำคัญเท่า ๆ กัน แล้วกำหนดวางอาคารหลักสำคัญลงบนแนวแกนทั้ง ๒ นั้น เช่น ผังวัดสุวรรณาราม ธนบุรี

๓. ผังแบบแนวขนาน ๓ แกน หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแกนประธานขึ้น ๓ แนวขนานกันหรือการสร้างแนวแกนหลักประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยหรือแกนรอง ประกบนานอีก ๒ ข้างแนวแกนนั้น ก่อนวางอาคารหลักสำคัญแต่ละแนวแกน เช่น ผังวัดเทพธิดาราม กรุงเทพมหานคร ผังวัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี

๔. ผังแบบแนวแกนฉาก หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่ง แล้วสร้างแนวแกนย่อยวางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากกับแกนประธาน มีพระวิหารอยู่หน้าพระเจดีย์ประธาน พระอุโบสถวางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากในตอนท้ายของพระเจดีย์ เช่น ผังวัดนางพญา จังหวัดสุโขทัย ผังวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

๕. ผังแบบกากบาท หมายถึง การออกแบบแผนผังพุทธาวาส โดยการสร้างแนวแกนประธานขึ้นแกนหนึ่งแล้วสร้างแนวแกนย่อยอีกแนว วางขวางในทิศทางที่ตั้งฉากตัดกับแกนประธาน

ผังลักษณะนี้มักเป็นวัดที่มีพระวิหารหลวง พระวิหารทิศและพระระเบียงซีกเป็นวงล้อม พระเจดีย์หรือพระปรางค์ประธาน เช่น ผังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร

๒. เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัด ที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของ เพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

- ๑) กุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับอาศัยหลับนอน
- ๒) กัปปิยกุฏิ : โรงเก็บอาหาร
- ๓) หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
- ๔) วัจจกุฏิ : อาคารสำหรับใช้ขับถ่าย
- ๕) ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
- ๖) หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
- ๗) ชันดาฆร : โรงรักษาไฟและต้มน้ำ
- ๘) ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
- ๙) ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย
- ๑๐) ศาลาท่าน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตสังฆาวาส กุฏิถือเป็นอาคารหลักสำคัญ โดยมีอาคารประเภทอื่นประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกัน ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผังมากนัก นอกจากบางประเภทของวัด ชั้นของวัด ที่ตั้ง รวมทั้งขนาดยังมีผลต่อการจัดวางผังของเขตนี้ กล่าวคือ หากเป็นวัดราษฎร์ขนาดเล็กอยู่ในแถบถิ่นชนบท นิยมวางตัวกุฏิกระจายตัวเป็นหลัก ๆ อาคารที่เป็นองค์ประกอบรองหลังอื่น ๆ ก็จะจัดวางอยู่ในตำแหน่งที่สะดวกต่อการใช้สอยของพระภิกษุ ส่วนใหญ่จะจัดกุฏิให้อยู่เป็นกลุ่ม โดยอาจแยกเป็นหลัง ๆ หรือต่อเชื่อมด้วยชานเป็นหมู่หรือคณะ ๆ มีหอฉันอยู่ตรงกลางชาน ถัดเลยออกมาก็จะเป็นเรือนเว็จกุฏิ ซึ่งปัจจุบันอาจรวมเข้ากับห้องสรงน้ำและมักสร้างต่อเรียงเป็นแถวๆ

๓. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลืจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่น ๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหัสถ์เช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิ การสร้างตึกแถวหรือทำเป็นตลาด เป็นต้น การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น ๓ ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรม

จึงให้หมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ(Semi-Public Zone) อีกส่วนหนึ่งคือเขตสังฆาวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private Zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public Zone) สำหรับคนทั่วไป

แนวคิดการจัดการโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมดังกล่าว มีความจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เพราะจะทำให้มีการวางแผนบริเวณการปรับปรุงดูแล อนุรักษ์ โบราณวัตถุ โบราณสถานภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

๒.๖ สภาพพื้นฐานของวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัด

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทวัดที่ศึกษาและสถานที่ท่องเที่ยวของวัดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดน่าน จำนวน ๖ วัด คือ

- ๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๓) วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- ๔) วัดพระสิงห์วราวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- ๕) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- ๖) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๑.๑) ข้อมูลทั่วไปของวัดพระแก้ว

ที่ตั้ง : วัดพระแก้วเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ได้รับการยกฐานะเป็นพระอารามหลวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๙ ถนนไตรรัตน์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย

อัตลักษณ์ : เป็นวัดประเภทท่องเที่ยว จุดเด่นคือพระหยกเชียงราย

ความเป็นมา : เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของประเทศไทย กล่าวคือ เป็นจุดที่ค้นพบพระแก้วมรกตและเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตเป็นเวลานาน ๔๕ ปี ก่อนที่จะอัญเชิญไปยังเชียงใหม่ เดิมมีชื่อว่า “วัดป่าเยี้ยะ หรือ ป่าญะ” เนื่องจากภายในวัดมีไม้เฒ่าซึ่งเป็นไม้ไผ่พื้นเมืองชนิดหนึ่งคล้ายไม้ไผ่สีสุก ไม่มีหนาม ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านนิยมนำไปชนิดนี้ไปทำหน้าไม้หรือคันธนูและเรียกวัดนี้ว่า “วัดป่าเยี้ยะ” จนกระทั่ง พ.ศ. ๑๙๗๗ ฟ้าผ่าองค์พระเจดีย์ได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองอยู่ภายใน จึงนำไปประดิษฐานไว้ในวิหาร ต่อมาปูนปั้นบางแห่งหลุดกะเทาะออกแลเห็นเนื้อแก้วสีเขียวภายใน จึงกะเทาะปูนออกทั้งองค์ จึงพบว่าพระพุทธรูปทำด้วยแก้วมรกต มีพุทธลักษณะงดงามมากเป็นที่เลื่องลือโจษขานกันทั่วไป ความทราบถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ จึงมี

ไปบอกไปยังพระเจ้าสามฝั่งแกน เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าสามฝั่งแกนจึงได้อัญเชิญไปยังเมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นมาพระแก้วมรกตได้ประดิษฐานยังสถานที่ต่าง ๆ อีกหลายแห่ง ได้แก่ ลำปาง เชียงใหม่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ กรุงเทพมหานคร จนในที่สุดประดิษฐาน ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร จนถึงปัจจุบัน^{๔๒}

จากการค้นพบพระแก้วมรกตในครั้งนั้น ทำให้วัดป่าเยี้ยะได้รับการขนานนามวัดใหม่ว่า “วัดพระแก้ว” ปัจจุบันชาวเชียงรายได้สร้างพระแก้วมรกตองค์ใหม่ขึ้นแทน เรียกว่า “พระหยกเชียงราย” หรือ “พระพุทธรตนากรนวุติวัสสานุสรณ์มงคล” ซึ่งสร้างขึ้นในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีพระชนมายุ ครบ ๙๐ พรรษา

ภาพที่ ๒.๑

วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๑.๒) สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดพระแก้ว

๑. พระหยกเชียงรายหรือพระพุทธรตนากร

พระหยกเชียงรายหรือพระพุทธรตนากร มีชื่อเป็นทางการว่า “พระพุทธรตนากรนวุติวัสสานุสรณ์มงคล” ประดิษฐานเป็นพระประธาน ณ หอพระหยก วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๘๙๗ สมัยที่พระเจ้าสามฝั่งแกนครองเชียงใหม่ นั้น พ่อได้ผ่าเจดีย์ร้างองค์หนึ่งและได้พบพระพุทธรูปลงรักปิดทองอยู่ภายในเจดีย์ ต่อมารักกะเทาะออกจึงพบว่าเป็นพระพุทธรูปสีเขียวที่สร้างด้วยหยก ซึ่งก็คือพระแก้วมรกต หลังจากนั้นได้รับการอัญเชิญพระแก้วมรกตไปประดิษฐาน ณ เมืองต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้ ลำปาง เชียงใหม่ หลวงพระบาง

^{๔๒} พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทฺตสนฺ), ประวัติวัดพระแก้ว, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

เวียงจันทน์ กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ จนถึงปัจจุบัน

จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เนื่องในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในรัชกาลที่ ๙ ทรงเจริญพระชนมายุ ๙๐ พรรษา ในวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๓๓ และเพื่อรำลึกถึงองค์พระแก้วมรกต ซึ่งมีการค้นพบ ณ สถานที่แห่งนี้จึงได้มีการจัดสร้างพระหยกเชียงรายขึ้นแทนองค์พระแก้วมรกต อันเป็นที่เคารพศรัทธา พร้อมทั้งเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงเปรียบประดุจประทีปนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่เมืองเชียงรายในคราวเดียวกัน

ภาพที่ ๒.๒

พระหยกเชียงรายหรือ “พระพุทธรตนาร”

๒. พระประธานในอุโบสถ

พระประธานในอุโบสถวัดพระแก้วชื่อพระเจ้าล้านทอง ชื่อนี้ได้มาเพราะเดิมพระองค์นี้เป็นของวัดล้านทอง ซึ่งต่อมาวัดถูกรื้อทิ้งไป จึงถูกอัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดดอยงำเมืองหรือดอยงามเมือง ก่อนจะมาเป็นพระประธานที่วัดพระแก้วเมื่อปี ๒๕๐๔ เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูงจากฐานถึงพระรัศมี ๒.๘๐ เมตร รอบพระเศียร ๑.๖๐ เมตร นั่งขัดสมาธิราบ ยอดพระศกเป็นดอกบัวตูมอยู่ในเปลวเพลิง ชายสังฆาฏิสั้นเหนือรายพระถัน เม็ดพระศกใหญ่ พระหนุ (คาง) เป็นปมใหญ่และชัดมาก นับเป็นพระพุทธรูปในสกุลช่างศิลปาละที่ใหญ่มากและสวยงามที่สุดในประเทศไทย

ภาพที่ ๒.๓

พระเจ้าล้านทอง พระประธานในอุโบสถวัดพระแก้ว

๓. พระเจดีย์

เป็นพระเจดีย์ฐานรูปแปดเหลี่ยมแต่ละเหลี่ยมกว้าง ๕.๒๐ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๙.๕๐ เมตร ห่อหุ้มทองแผ่นทองแดง ลงรักปิดทองทั้งองค์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนองค์พระเจดีย์เป็นโบราณสถานสำคัญของชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘

๔. หอพระหยก

เป็นอาคาร ค.ส.ล. ทรงล้านนาโบราณประกอบด้วยไม้ชั้นเดียว ใต้ถุนสูง ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร เป็นที่ประดิษฐาน "พระพุทธรตนากรนวุติวัสสานุสรณ์มงคล" หรือ "พระหยกเชียงราย" แปลว่า "พระพุทธรเจ้าผู้ทรงเป็นอากรแห่งรัตนเป็นมงคลอนุสรณ์ ๙๐ พรรษา" เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี บนผนังอาคารแสดงกิจกรรมจากตำนานพระแก้วมรกตและภาพวาดการสร้าง และพิธีอัญเชิญพระหยกเชียงรายสู่พระอารามในวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๓๔

ภาพที่ ๒.๔

หอพระหยก วัดพระแก้ว

๔. พระอุโบสถ

เป็นพระวิหารทรงเชียงแสน มีลักษณะฐานเตี้ย เชิงหลังคาลาดต่ำ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๓ มีขนาดกว้าง ๙.๕๐ เมตร ยาว ๒๑.๘๕ เมตร ต่อมาได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๔๙๕

๕. โองหลวงแสงแก้ว

เป็นอาคารทรงล้านนาประยุกต์ เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์จัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญ เช่น พระพุทธสิหิงค์(จำลอง) รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย

๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

ที่ตั้ง : วัดพระสิงห์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ที่ ถนนท่าหลวง ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย มีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๕๒ ตารางวา ทิศเหนือติดถนนสิงห์โคก ทิศใต้ติดถนนพระสิงห์ ทิศตะวันออกติดถนนท่าหลวง ทิศตะวันตกติดถนนรักดีณรงค์

อัตลักษณ์ : เป็นวัดประเภทท่องเที่ยว จุดเด่นคือ พระพุทธสิหิงค์

ความเป็นมา : วัดพระสิงห์ เป็นพระอารามหลวงเก่าแก่แต่โบราณกาลและเป็นศาสนสถาน อันเป็นศูนย์รวมใจของชาวเชียงรายมาอย่างยาวนาน สันนิษฐานกันว่าน่าจะสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้ามหาพรหม ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้ากือนา ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ราวปีพ.ศ. ๑๙๒๘ (พระเจ้ามหาพรหมเสวยราชย์ ณ เมืองเชียงราย ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๘๘ - ๑๙๔๓) สาเหตุที่วัดนี้มีชื่อว่า “วัดพระสิงห์” นั้น น่าจะเป็นเพราะครั้งหนึ่ง เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของ ประเทศไทย คือ พระพุทธสิหิงค์หรือที่เรียกกันในชื่อสามัญว่า “พระสิงห์” ปัจจุบันวัดพระสิงห์เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธสิหิงค์ (หรือพระสิงห์) จำลองศิลปะเชียงแสน ปางมารวิชัย ชนิดสำริดปิดทอง หน้าตักกว้าง ๓๗ เซนติเมตร สูงทั้งฐาน ๖๖ เซนติเมตร

ภาพที่ ๒.๕

วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดพระสิงห์

๑. พระอุโบสถ

พระอุโบสถสร้างขึ้นราวปีพ.ศ. ๑๒๕๑ - พ.ศ. ๑๒๕๒ ปีฉลู - ปีชวด เดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ วันเสาร์ เวลา ๑๒.๐๐ น. (พ.ศ. ๒๔๓๒ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๓) รูปทรงเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านนาไทยสมัยเชียงแสน โครงสร้างเดิมเป็นไม้เนื้อแข็งและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีสภาพสมบูรณ์และสวยงามครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยพระราชสิทธินายก เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

๒. พระประธาน

พระประธานในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปฏิมาศิลปล้านนาไทย พุทธศตวรรษที่ ๒๑ ปางมารวิชัย ชนิดสำริดปิดทอง หน้าตักกว้าง ๒๐๔ เซนติเมตร สูงทั้งฐาน ๒๘๔ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถมีพุทธลักษณะสง่างาม ประณีต ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมล้านนาไทยว่า “กุลลาธมา อกุลลา ธมา อพยากตา ธมา” อันหมายถึง ปริศนาธรรมระดับปรมาตถิในทางพระพุทธศาสนาที่ระบุว่า สภาธรรมทั้งปวงมี ๓ ประเภท คือธรรมทั้งหลายที่เป็น “กุศล” ก็มี ธรรมทั้งหลายที่เป็น “อกุศล” ก็มี ธรรมทั้งหลายที่อยู่นอกเหนือจาก “กุศลและอกุศล” ก็มี

ภาพที่ ๒.๖

พระประธานในพระอุโบสถวัดพระสิงห์

๓. บานประตูหลวง

บานประตูหลวง ทำด้วยไม้แกะสลักจิตกรรมอย่างประณีตวิจิตรบรรจง เป็นปริศนาธรรมระดับปรมาตถิ ออกแบบโดยอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินเอกผู้มีผลงานเป็นที่กล่าวขานในระดับโลก เป็นเรื่องราวของ ดิน น้ำ ลม ไฟ อันหมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่มีอยู่ในร่างกาย คนเราทุกคน คือ ดิน คือ เนื้อหนัง กระดูก น้ำ คือ ของเหลวต่าง ๆ ที่มีอยู่ในร่างกาย เช่น น้ำ โลหิต ปัสสาวะ ลม คือ อากาศที่เรา

หายใจเข้าออก ลมปราณที่ก่อเกิดให้ชีวิตเป็นไป ไฟ คือ ความร้อนที่ช่วยในการเผาผลาญอาหารเกิดพลังงาน

แนวคิดของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี ถ่ายทอดธาตุทั้ง ๔ ออกเป็นสัญลักษณ์รูปสัตว์ ๔ ชนิด เพื่อการสื่อความหมายโดยให้ ช้าง เป็นสัญลักษณ์ของ ดิน นาค เป็นสัญลักษณ์ของ น้ำ ครุฑ เป็นสัญลักษณ์ของ ลม สิงโต เป็นสัญลักษณ์ของ ไฟ ผสมผสานกันโดยมีลวดลายไทยเป็นส่วนประกอบ ทำให้มีลีลาเฉพาะแบบของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี งานแกะสลักบานประตูวิหารนี้ พระราชสิทธินายกเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้มอบความไว้วางใจให้ สล่าอำนวย บัวงามหรือช่างนวยและลูกมืออีกหลายท่านเป็นผู้แกะสลัก ใช้เวลาในการแกะสลักเกือบหนึ่งปี ได้บานประตูมีขนาด กว้าง ๒.๔๐ เมตร ยาว ๓.๕๐ เมตร และหนา ๐.๒ เมตร ด้วยลวดลายและลีลาการออกแบบ และมีมือการแกะสลักเสลาอย่างประณีตบรรจง นับว่าบานประตูนี้ได้ช่วยส่งเสริมความงดงามของพระวิหารได้โดดเด่นมากขึ้น

ภาพที่ ๒.๗

บานประตูหลวงในพระอุโบสถวัดพระสิงห์

๔. พระเจดีย์

พระเจดีย์ เป็นพุทธศิลป์แบบล้านนาไทย สร้างในสมัยเดียวกันกับพระอุโบสถ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง คือ พ.ศ. ๒๔๙๒ ครั้งหนึ่ง โดยท่านพระครูสิกขาลังการ เจ้าอาวาสในขณะนั้น และอีกหลายครั้งในสมัยต่อมา โดยพระราชสิทธินายก เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

๕. หอระฆัง

เป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัยแบบล้านนาไทยประยุกต์ มีระฆังเป็นแบบใบระกาหล่อด้วยทองเหลืองทั้งแท่ง ซึ่งหาได้ยากมากในปัจจุบัน ขนาดความสูง ๒๕ นิ้ว ยาว ๓๙ นิ้ว หนา ๑ นิ้ว ขุดพบบริเวณวัดพระสิงห์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ปัจจุบันชั้นล่างใช้เป็นหอกลอง

๓) วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ที่ตั้ง : วัดสวนดอกหรือวัดบุปผาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่บนถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

อัตลักษณ์ : เป็นวัดประเภทท่องเที่ยว จุดเด่นคือ พระเจ้าเก้าตื้อ

ความเป็นมา : วัดสวนดอกสร้างขึ้นในภายในเวียงสวนดอก ซึ่งเป็นเขตพระราชอุทยานในสมัยราชวงศ์มังราย โดยในพ.ศ. ๑๙๑๔ (ศักราชนี้ถือตามหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญาเถระ) พระเจ้ากือนา กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งราชวงศ์มังราย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็น พระอารามหลวง เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาเถระสุนน ผู้ประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ ในแผ่นดินล้านนาและสร้างองค์พระเจดีย์เพื่อประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุ ๑ ใน ๒ องค์ ที่ พระมหาเถระสุนน อัญเชิญมาจากสุโขทัย ในพ.ศ. ๑๙๑๒(องค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ในพระเจดีย์ในวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร)

ในสมัยราชวงศ์มังรายวัดสวนดอกมีความเจริญรุ่งเรืองมาก แต่หลังจากสิ้นราชวงศ์มังราย บ้านเมืองตกอยู่ในอำนาจพม่าทำให้เกิดจลาจลวุ่นวาย วัดนี้จึงกลายสภาพเป็นวัดร้างไปวัดสวนดอก ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง ในรัชสมัยพระเจ้าบรมราชาธิเบตกาวิละ แห่ง ราชวงศ์ทิพย์จักราธิวงศ์(เจ้าเจ็ดตน) และได้รับการทำนุบำรุงจาก เจ้านายฝ่ายเหนือและประชาชนเชียงใหม่มาโดยตลอด

วัดสวนดอก ได้รับการบูรณะครั้งสำคัญ ๒ ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญ รวบรวมพระอัฐิ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และพระประยูรญาติ มาประดิษฐานรวมกันและต่อมาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระวิหารโดย ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

ภาพที่ ๒.๘

วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดสวนดอก

๑. พระธาตุเจดีย์

พระธาตุเจดีย์^{๔๓} เจดีย์ประธานเดิมเป็นเจดีย์ทรงระฆังลักษณะองค์ระฆังค่อนข้างสูงขลุ่ย มีเจดีย์ทิศ(เจดีย์ราย) จำนวน ๘ องค์ มีลักษณะดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัย แต่ได้รับการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกับเจดีย์ประธาน ปัจจุบันมีการรื้อองค์พระเจดีย์ออกไปบางส่วน เช่น องค์เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ฐานเจดีย์พร้อมทั้งก่อกำแพงล้อมลานประทักษิณ เสริมซุ้มบันทางขึ้นและปิดบันไดทางขึ้น ทำเป็นปูนลาดเอียงดังเช่นปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการเสริมฐานและองค์เจดีย์ของหมู่เจดีย์ทรงกลมรายรอบส่วนองค์พระธาตุมีการตกแต่งเสริมองค์ขึ้นใหม่ แต่ยังคงรูปทรงเดิมเป็นส่วนใหญ่ คือเป็นเจดีย์ทรงกลม รองรับด้วยฐานมาลัยทรงกลมขนาดใหญ่ ๓ ชั้น หนึ่งองค์ ระฆังเป็นบัลลังก์ปล้องโฉนและปลียอดขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๒. พระเจ้าแก้วตื้อ

พระเจ้าแก้วตื้อเป็นพระพุทธรูปหล่อองค์ใหญ่สร้างด้วยโลหะหนัก ๙ โกฎิต้ำลึง ("ตื้อ"เป็นคำในภาษาไทยเหนือแปลว่า หนักพ้นชั่ง) พระญาเมืองแก้วกษัตริย์องค์ที่ ๑๓ แห่งราชวงศ์มังรายโปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๔๗ "พระเจ้าแก้วตื้อ"เป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนฝีมือช่างล้านนาและสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๘ ศอกหรือ ๓ เมตร สูง ๔.๗๐ เมตร เพื่อเป็นพระองค์ประธานในวัดพระสิงห์ แต่เนื่องมีน้ำหนักมากไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ จึงได้ถวายเป็นพระอารามหลวงของพระองค์เป็นพระวิหารพระราชทานชื่อว่า"วัดแก้วตื้อ" แทน ซึ่งต่อมาภายหลังได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยครุฑเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

^{๔๓} พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. และคณะ, รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, รายงานวิจัย, (คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๕.

ภาพที่ ๒.๙
พระเจ้าแก้วต้อ วัดสวนดอก

๓. พระพุทธปฏิมาค่าคิง

พระพุทธปฏิมาค่าคิง(เท่าพระวรกาย) เป็นพระประธานในพระวิหารหลวง สร้างในสมัยพระเจ้ากือนา พ.ศ. ๑๙๑๖ หล่อด้วยทองสำริด ขนาดเท่าพระวรกายของพระเจ้ากือนา หน้าตักกว้างสองเมตร สูงสองเมตรครึ่ง เรียกชื่อตามภาษาถิ่นล้านนาว่า “พระเจ้าค่าคิง”

ภาพที่ ๒.๑๐
พระพุทธปฏิมาค่าคิง

๔. กุ่บรรจุพระอัฐิพระราชยา เจ้าดารารัศมี

กุ่เจ้านายฝ่ายเหนือ สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยพระดำริในพระราชยา เจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้านายฝ่ายเหนือในราชตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งทรงเห็นว่าทำเลที่ตั้งของวัดสวนดอกกว้างขวาง จึงโปรดให้อัญเชิญรวบรวมพระอัฐิของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และพระประยูรญาติ มาประดิษฐานรวมกัน ณ ที่นี้ รวมทั้งได้ประทานทรัพย์ให้การทำนุบำรุงมาโดยตลอดพระชนม์ชีพ หลังจากพระราชยาเจ้าดารารัศมีสิ้นพระชนม์ ได้มีการแบ่งพระอัฐิของพระองค์ มาประดิษฐานไว้ ณ กุ่เจ้านายฝ่ายเหนือ แห่งนี้ (อีกส่วนหนึ่งแบ่งประดิษฐานไว้ในสุสานหลวง วัดราช-บพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร) ปัจจุบันกุ่เจ้านายฝ่ายเหนือแห่งนี้ ได้ถูกจดทะเบียนให้เป็นโบราณสถานสำคัญ ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

๔) วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ที่ตั้ง : วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร พระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในบริเวณ คูเมือง ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๓๖๘๙ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ มีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ ๒ งาน ๑๕ ตารางวา^{๔๔}

อัตลักษณ์ : เป็นวัดประเภททองเที่ยว จุดเด่นคือ พระพุทธสิหิงค์

ความเป็นมา : วัดพระสิงห์เดิมที่มีชื่อเรียกว่า “วัดลีเชียง” ถือเป็นพระอารามหลวงมาแต่โบราณกาล โปรดให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๘๘๘ โดยพระเจ้าผายู เจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ โดยในชั้นแรกได้สร้างเจดีย์สูง ๒๓ วา เพื่อบรรจุอัฐิของพระยาคำฟู พระราชบิดา ต่อมาอีกสองปีจึงได้มีการสร้างพระอาราม หอไตร ศาลาการเปรียญ และส่วนอื่น ๆ ทั้งนี้บรรดาผู้ที่ศรัทธาในภาคเหนือนิยมเรียกพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งประดิษฐานภายในวิหารลายคำว่า พระสิงห์ และนี่จึงเป็นที่มาของชื่อ วัดพระสิงห์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๐ กระทั่งถึงปัจจุบัน

วัดพระสิงห์ฯ เป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ เป็นที่ประดิษฐานพระสิงห์ (พระพุทธสิหิงค์) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองเชียงใหม่และแผ่นดินล้านนา พระพุทธรูปเป็นศิลปะเชียงแสน รู้จักกันในชื่อ “เชียงแสนสิงห์หนึ่ง”^{๔๕}

^{๔๔} อ้างแล้ว, พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. และคณะ, รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, หน้า ๑๒๒.

^{๔๕} ธรรมยุติก คำแก้ว, การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน: กรณีศึกษาพระอารามหลวงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๕), หน้า ๕๐.

วัดพระสิงห์ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยต่อมาอีกหลายครั้ง ได้แก่ สมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๙-๒๐๖๙) ในช่วงของราชวงศ์กาวิละหลายรัชกาล และครั้งสุดท้ายมีขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๖๗ โดยในครั้งนั้นพระราชชายาเจ้าดารารัศมีในรัชกาลที่ ๕ มีความปรารถนาจะบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระสิงห์ จึงรับสั่งให้เจ้าแก้ววรรัษฎพรหมด้วยพญาท้าวแสนและคหบดีไปอาราธนาครูบาศรีวิชัย ซึ่งขณะนั้นอยู่ในระหว่างการสร้างวิหารหลวงวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา มาเป็นประธานในการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ในครั้งนี้

ภาพที่ ๒.๑๑

วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่น่าสนใจในวัดพระสิงห์วรวิหาร

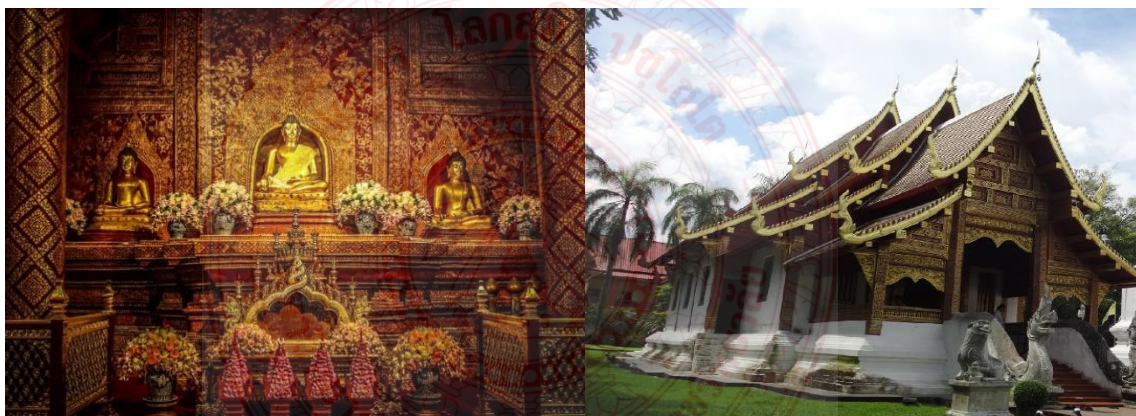
๑. พระอุโบสถ

ตามหลักศิลาจารึกบอกว่า สร้างสมัยของพระเจ้ากาวิละ โดยพระเจ้ากาวิละและ เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์สมัยนั้น ได้ร่วมกันสร้างและจัดงานฉลองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕ พระอุโบสถเป็นสถาปัตยกรรมล้านนากว้าง ๖ วา ๑๐ นิ้ว ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก มุงกระเบื้องดินเผามีช่อฟ้าใบระกา มีมุขทั้ง ๒ ด้าน มีซุ้มประตูทางเข้าทั้ง ๒ ด้านทั้งดงาม รูปทรงครึ่งปูนครึ่งไม้ ด้านบนเป็นเครื่องไม้ทั้งหมด เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีมุขโถงทั้งด้านหน้าด้านหลัง ลักษณะอาคารและการตกแต่งเป็นแบบศิลปะล้านนาโดยแท้ ด้านข้างแลเห็นหน้าต่างขนาดใหญ่เป็นช่องแบบไม้ระแนง แต่ภายในเป็นหน้าต่างจริง มีลายปูนปั้นบริเวณซุ้มประตูทางเข้า หน้าบันมีลักษณะวงโค้งสองอันเหนือทางเข้าประกบกันเรียกว่า คิ้วโก่งเหนือคิ้วโก่งเป็น วงกลม สองวงคล้ายดวงตา ที่เสาและส่วนอื่น ๆ มีปูนปั้นนูน มีรักปั้นปิดทอง วิจิตรพิสดารมาก ตรงกลางพระอุโบสถมีมณฑปที่สวยงาม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระเจ้าทองทิพย์จำลอง ปัจจุบันได้นำหลักศิลาจารึกบันทึกการสร้างพระอุโบสถ ซึ่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงใหม่ได้เก็บ

ไว้ ได้นำมาไว้ในพระอุโบสถแล้ว เหตุที่เรียกว่าพระอุโบสถสองสงฆ์ เพราะเป็นการสร้างเพื่อจำลองการทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์

๒. วิหารลายคำ

วิหารลายคำนี้มีลวดลายปูนปั้นที่สวยงามประณีตบรรจงมาก แสดงให้เห็นฝีมือของช่างในยุค นั้นว่าเจริญถึงที่สุด ตัววิหารลายคำสร้างตามแบบศิลปกรรมของภาคเหนือ มีรูปปั้นพญานาค ๒ ตัวอยู่ บันไดหน้าและใกล้ ๆ พญานาค มีรูปปั้นสิงห์ ๒ ตัว บริเวณภายในเป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธ- สิทธิงค์” บนผนังด้านหลังพระประธานเสาสหลวง(เสากลม) เสาระเบียง(เสาสี่เหลี่ยม) มีภาพลายทองพื้น แดงเป็นลวดลายต่าง ๆ เต็มไปหมด ด้านหลังพระประธาน ยังมีรูปปราสาทแวดล้อมด้วยมังกรและหงส์ มีความงดงามน่าชมยิ่ง ผนังวิหารด้านเหนือมีภาพจิตรกรรม เขียนเรื่องสังข์ทอง ด้านใต้เรื่องสุวรรณ- หงส์ นับเป็นภาพที่น่าสนใจอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องสังข์ทอง พบเพียงแห่งเดียวที่นี่

ภาพที่ ๒.๑๒

พระพุทธสิทธิงค์และวิหารคำ วัดพระสิงห์วรวิหาร

๓. หอไตร

สร้างเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ผนังด้านนอกประดับด้วยทวยเทพปูนปั้น ทำเป็นรูปเทพพนม ยืนบ้างก็เหาะประดับอยู่โดยรอบ เป็นฝีมือช่างสมัยพระเมืองแก้ว ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๖ เจ้าแก้วนา- รัฐได้ซ่อมแซมขึ้นใหม่ที่ฐานหอไตรบันเป็นลายลูกฟักลดบัวภายในประดับด้วยรูปสัตว์หิมพานต์ เช่น นางเงือกมีปีก คชสีห์มีปีก กิเลน เป็นต้น และมีลายประจำยาลักษณะคล้ายลายสมัยราชวงศ์เหม็ง ของจีน^{๔๖}

^{๔๖} อ่างแล้ว, ธรรมนูญ คำแก้ว, การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมประเภทโบราณ: กรณีศึกษาพระอารามหลวงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, หน้า ๕๒.

๔. พระธาตุเจดีย์วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

พระธาตุเจดีย์วัดพระสิงห์วรมหาวิหารเป็นมหาเจดีย์สูง ๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสสูง มีประติมากรรมช้างครึ่งตัวแบกตรงกลางฐานอยู่ทั้ง ๔ ด้าน ด้านละ ๑ ตัว เหนือขึ้นไปเป็นฐานกลม ๓ ชั้น มาลัยเถาซ้อนกัน ๓ ชั้น องค์ระฆังทรงกลมเล็ก บัลลังก์และเปลือยกยอดประดับฉัตรมหาเจดีย์ประธานองค์นี้จัดเป็นศิลปกรรมล้านนา ที่มีความสำคัญอีกองค์หนึ่งของเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ ๒.๑๓

พระธาตุเจดีย์วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

๕) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ที่ตั้ง : วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง ตั้งอยู่ที่หมู่ ๓ บ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จากตัวเมืองข้ามสะพานแม่น้ำน่าน ไปตามเส้นทางสาย น่าน-แม่จริม หรือทางหลวงหมายเลข ๑๑๖๘ ประมาณ ๓ กิโลเมตร

อัตลักษณ์ : เป็นวัดประเภทท่องเที่ยว จุดเด่นคือ พระบรมธาตุแช่แห้ง

ความเป็นมา : วัดพระธาตุแช่แห้ง^{๔๗} สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพญาการเมือง เจ้าผู้ครองนครน่าน ระหว่างพ.ศ.๑๘๖๙- ๑๙๐๒ เป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่บนเนินทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน บริเวณที่เป็นศูนย์กลางเมืองน่านเดิม เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระมหาชินธาตุเจ้า ๗ พระองค์ พระพิมพ์เงินและพระพิมพ์ทอง ที่ได้รับพระราชทานจากพระมหาธรรมราชาลิไท เมื่อครั้งที่เจ้าพระยาการเมืองเสด็จไปช่วยสร้างวัดหลวงอภัย(วัดป่ามะม่วงจังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน) ในปีพ.ศ. ๑๘๙๗ องค์

^{๔๗} วัฒนธรรมจังหวัดน่าน, ๕ เส้นทางท่องเที่ยว ๙ สินค้าทางวัฒนธรรม, ข้อมูลออนไลน์, เข้าถึงได้จาก, <https://www.m-culture.go.th/> ค้นคว้าเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐, หน้า ๑๗.

พระธาตุเป็นเจดีย์ทรงระฆังรูปแบบของพระธาตุแช่แห้ง สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชยโดยรอบองค์บุด้วยทองจังโก (ทองดอกบวบ ทองเหลืองผสมทองแดง)ทางขึ้นสู่องค์พระธาตุเป็นตั้วพญานาค หน้าบันเหนือประตูทางเข้าพระวิหารเป็นปูนปั้นลายนาคเกี้ยว ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมเมืองน่าน พระบรมธาตุแช่แห้งเป็นพระธาตุประจำปีกระต่าย ชาวล้านนาเชื่อว่า หากได้เดินทางไป “ชุธาตุ” หรือนมัสการพระธาตุประจำปีเกิดจะได้รับอานิสงส์อย่างยิ่ง

ภาพที่ ๒.๑๔

วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดพระธาตุแช่แห้ง

๑. พระบรมธาตุแช่แห้ง

พระบรมธาตุแช่แห้ง องค์พระธาตุมีความสูง ๕๕.๕ เมตร ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ ๒๒.๕ เมตร บุด้วยทองเหลืองหมดทั้งองค์ แต่เดิมตัวพระบรมธาตุแช่แห้ง ตั้งอยู่บนเชิงเนินปูด้วยอิฐลาดชันไปยังยอดเนินกว้างประมาณ ๒๐ วา มีบันไดนาคนาบทั้งสองข้าง องค์พระเจดีย์เป็นแบบล้านนาไทย เป็นเจดีย์ทรงระฆัง รูปแบบของพระธาตุแช่แห้ง สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากเจดีย์พระธาตุหริภุญไชย โดยรอบองค์บุด้วยทองจังโก(ทองดอกบวบ ทองเหลืองผสมทองแดง)

ภาพที่ ๒.๑๕

เจดีย์วัดพระธาตุแช่แห้ง

๒. วิหารหลวง

อยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุเป็นวิหารขนาดใหญ่ ๖ ห้อง ห้องกลางมีขนาด ๓ ห้อง และต่อชั้นลดออกไปทางด้านหน้า ๒ ห้องและด้านหลัง ๑ ห้อง ภายในวิหารหลวงมีพระเจ้าล้านทองเป็นพระประธาน พุทธลักษณะปางมารศรีวิชัยศิลปะล้านนา ประทับนั่งบนฐาน เป็นพระพุทธรูปองค์ที่สวยงามในจังหวัดน่านองค์หนึ่งและเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาช้านาน พระพุทธรูปประทับยืนประดิษฐานในวิหารหลวงจำนวน ๒ องค์ ปัจจุบันองค์จริงมอบให้พิพิธภัณฑสถานจังหวัดน่าน อีกองค์ถูกโจรกรรมและยังไม่ได้กลับคืน องค์ที่เห็นจำลองจากองค์จริงทำพิธีหล่อเททองเมื่อพ.ศ. ๒๕๕๐ หน้าบันประตูของวิหารหลวงเป็นปูนปั้นลายนาคเกี่ยวกระหวัดกัน ๘ หัว เอกลักษณ์ของศิลปะเมืองน่าน

๓. วิหารพุทธไสยาสน์

อยู่ทางด้านหน้านอกกำแพงแก้วขององค์พระธาตุแช่แห้ง มีเจดีย์สี่เหลี่ยมศิลปะพม่าเป็นเจดีย์ที่จำลองมาให้ชาวพุทธได้บูชา ชาวบ้านเรียกว่า พระธาตุเขวตากองตั้งอยู่ทางซ้ายมือ เมื่อเดินขึ้นมาถึงบริเวณลานด้านหน้าวัดพระธาตุวิหาร ก่อสร้างตามแนวยาวขององค์พระ มีประตูทางเข้าด้านหลังคือทิศใต้

๔. บันไดนาค

บันไดนาค ๒ ตัว คู่กันซึ่งตั้งอยู่ด้านหน้าทางเข้าพระบรมธาตุซึ่งสามารถเห็นวิวทิวทัศน์ของเมืองน่านได้ในบริเวณกว้าง

ภาพที่ ๒.๑๖

บันไดนาค วัดพระธาตุแช่แห้ง

๖) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ที่ตั้ง : วัดมิ่งเมืองหรือวัดเงิน เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดน่าน ตั้งอยู่ที่ถนนสุริยพงษ์ อำเภอเมืองจังหวัดน่าน

อัตลักษณ์ : เป็นวัดประเภทท่องเที่ยว จุดเด่นคือ เสาหลักเมืองน่าน

ความเป็นมา : วัดนี้เดิมเป็นวัดร้าง เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐ (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) เจ้านันทวรฤทธิเดชเจ้าผู้ครองนครน่านในขณะนั้น ได้สถาปนาวัดร้างนี้ขึ้นใหม่ทั้งอารามและตั้งชื่อวัดใหม่นี้ว่า “วัดมิ่งเมือง” ตามชื่อที่เรียกเสาหลักเมือง เนื่องจากในบริเวณวัดเป็นที่ประดิษฐานเสาหลักเมือง (เดิมเรียกว่า “เสามิ่ง” หรือ “เสามิ่งเมือง”) ซึ่งในครั้งนั้นพบทั้งอยู่ด้านหลังของวัดในสภาพผุกร่อน วัดมิ่งเมืองได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

ภาพที่ ๒.๑๗

วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

สถานที่ที่น่าสนใจภายในวัดมิ่งเมือง

๑. พระอุโบสถ

พระอุโบสถหลังเดิมของวัดมิ่งเมืองมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนา ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ พระครูสิริธรรมภาณี(เสน่ห์ ฐานสิริ) เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมืองและชาวบ้านคุ้มวัดมิ่งเมือง ได้ร่วมกันรื้อถอนพระอุโบสถหลังเดิมที่ชำรุดทรุดโทรมมาก และสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ขึ้นในที่เดิม เป็นแบบล้านนาร่วมสมัยที่ผสมผสานกับแนวความคิดสมัยใหม่ โดยคณะช่างตระกูลช่างเชียงแสน จังหวัดเชียงราย(นำโดยสละเสาร์แก้ว เลาคี) พระอุโบสถหลังใหม่นี้มีลักษณะเด่นคือลวดลายศิลปะปูนปั้นที่ผนังด้านนอกของพระอุโบสถ มีความสวยงามและวิจิตรบรรจงมาก ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนแบบอนุรักษ์ภาพโบราณ แสดงให้เห็นประวัติศาสตร์ของเมืองน่านและวิถีชีวิตของชาวน่าน เริ่มตั้งแต่สมัยพญาภูคา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ปฐม ตั้งเมืองอยู่ ณ เมืองย่าง(ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอป่า) จนถึงสมัยเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เจ้าผู้ครองนครน่านองค์สุดท้าย ในการสร้าง พระอุโบสถหลังใหม่นี้ ได้มีการเคลื่อนย้ายพระประธานองค์เดิม ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๐ มีนามว่า “หลวงพ่อพระศรีมิ่งเมือง”

๒. หลวงพ่อพระศรีมิ่งเมือง

เป็นพระพุทธรูปปั้น ก่อด้วยอิฐถือปูนและมีการบูรณะมุกลงรักปิดทองใหม่ทั้งองค์ การซ่อมแซมครั้งล่าสุดได้เพิ่มขนาดขององค์พระให้ใหญ่ขึ้น โดยมีหน้าตักกว้างขนาดประมาณ ๒ เมตร มีพุทธลักษณะที่งดงามตามพุทธศิลป์แบบเชียงแสนสิงห์ ๑ ยุคต้น โดยเฉพาะที่ยอดพระเกตุโมฬีเป็นรูปดอกบัวตูมแกะสลักจากหินแก้วเจียหรือแก้วโป่งขาม ซึ่งเป็นหินที่เกิดขึ้นในดินแดนล้านนาเท่านั้น

๓. เสาหลักเมืองน่าน

เดิมเรียกว่า “เสามิ่งเมือง เดิมเป็นไม้สักทองขนาดใหญ่ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๓ ฟุต สูงประมาณ ๓ เมตร ลักษณะเป็นเสาทรงกลมส่วนหัวเสาเกล่าเป็นดอกบัวตูมฝังไว้กับพื้นที่ดินโดยตรง ไม่มีศาลหรืออาคารครอบแต่อย่างใด สันนิษฐานว่าอาจจะสร้างขึ้นในสมัยเจ้าอัตถวรปัญโญ เป็นเจ้าผู้ครองนครน่าน

ภาพที่ ๒.๑๘
เสาหลักเมืองน่าน วัดมิ่งเมือง

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นางลักษณ์ จันทาภากุลและนรินทร์ สังข์รักษา^{๔๘} ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีน จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีนโดยรวมทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและด้านองค์กรอยู่ในระดับมาก ๒) แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญได้แก่ (๑) การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง (๒) การให้ความรู้การจ้ดอบรมในการจัดการการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ (๓) การศึกษาดูงานและการศึกษาการปฏิบัติที่ดีในการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จ และ (๔) การประชาสัมพันธ์ผ่านทางเว็บไซต์ การประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับจังหวัด และสื่อต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมการตลาดเชิงรุกของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ๓) ปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัญหาด้านองค์กรมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาเป็นปัญหาด้านกิจกรรม และด้านที่ต่ำที่สุดคือ ด้านพื้นที่ ส่วนแนวทางแก้ปัญหาด้านกิจกรรม มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาเป็นแนวทางแก้ปัญหาด้านองค์กร และด้านที่ต่ำที่สุด คือ แนวทางแก้ปัญหาด้านพื้นที่

^{๔๘} นางลักษณ์ จันทาภากุลและนรินทร์ สังข์รักษา, การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวเขาจีน จังหวัดราชบุรี, วารสารวิทยบริการ, ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ เมษายน - มิถุนายน ๒๕๕๖, หน้า ๑๔๓.

ธรรณชนก คำแก้ว^{๔๙} ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภท โบราณสถาน : กรณีศึกษา พระอารามหลวงในเขต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว คือ ความมีเอกลักษณ์และความสวยงามของวัดและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น อุโบสถ เจดีย์ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ การรักษาความปลอดภัยและความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากขึ้น หากทางวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อมภายในวัดให้อยู่ในสภาพดี สวยงามและสะอาดเรียบร้อย

กาญจนา สุคันธสิริกุล^{๕๐} ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ในงานประเพณี ส่วนใหญ่เป็นทางพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และมีการส่งเสริมเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและน่าสนใจ และความงามทางศิลปวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น การแสดงและการละเล่น ๒) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิประเทศ การวางผังเมืองและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ไม่สามารถขยายได้ เป็นต้น โดยหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกันให้การสนับสนุน และจัดการด้านนโยบาย งบประมาณและบุคลากร เพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว และ ๓) การบริหารจัดการ มีการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การรักษาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและปรับปรุงสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี และมีหน่วยงานในการประเมินผลการดำเนินงาน แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลให้การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว อาจเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้นจึงมีการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับกิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ในรูปของการให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและชุมชนที่อยู่

^{๔๙} อ่างแล้ว, ธรรณชนก คำแก้ว, การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน: กรณีศึกษาพระอารามหลวงในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, หน้า บทคัดย่อ.

^{๕๐} กาญจนา สุคันธสิริกุล, การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, รายงานการวิจัย, สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖), หน้า ข.

วรภพ วงศ์รอด ^{๕๑}ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง ๓ แห่ง มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกเอกลักษณ์ชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใหม่ มีการตระหนักถึงคุณค่า สร้างจิตสำนึกการจัดการทุนและทรัพยากรในชุมชน

การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเรียนรู้การจัดการวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ค้นหาศักยภาพ การระดมความคิดการจัดตั้งคณะทำงาน การประสานร่วมมือกับเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมนำร่อง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม จัดระบบข้อมูลด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ ^{๕๒}ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี การวิจัยคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุมีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยา ส่วนอุโบสถและเจดีย์มีลักษณะเหมือนเจดีย์ชเวดากอง โบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมของมอญส่วนใหญ่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้าถนนหนทางห้องสุขา และระบบรักษาความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากวัดในจังหวัดปทุมธานีมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่าจังหวัดอื่น ส่วนร้านค้าขายจะมีอยู่ตามชุมชนรอบ ๆ วัด

การวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า วัดส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและมีพื้นที่โล่งกว้าง ส่วนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี พบว่าวัดส่วนใหญ่มีโบสถ์และพระพุทธรูปที่สำคัญ ชุมชนจะจัดประเพณีร่วมกับวัด เช่น ตักบาตร ทำทานและเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา

^{๕๑} วรภพ วงศ์รอด, แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, Vol 9, No 26 (2014), พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑๓.

^{๕๒} วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ, การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี, วารสารบัณฑิตศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๖๓ - ๖๔.

พร้อมทั้งการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศิลปวัฒนธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา สำหรับวัดที่มีนักท่องเที่ยวทางวัดจะจัดมัคคุเทศก์หรือบุคลากรพาชมวัด ส่วนที่ต้องปรับปรุง คือ จุดประชาสัมพันธ์ยังมีน้อยทั้งบริเวณนอกวัดและในวัดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากการวิเคราะห์สามารถจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยววัดเลือกจากที่วัดที่ใกล้เคียงกันและอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกันพร้อมทั้งพิจารณาสถานที่แวะรับประทานอาหารกลางวัน และเดินทางกลับให้เป็นวงจรทำให้สามารถจัดทำแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวได้สองเส้นทาง เส้นทางแรกมี ๖ วัด และเส้นทางที่สองมี ๕ วัด

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย^{๕๓}ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า เขตพื้นที่ชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีศักยภาพของพื้นที่ในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจาก ชุมชนท่ามะโอ มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น เช่น บ้านแสนัก บ้านหลุยส์ วัดประตูป่อง อีกทั้งยังมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น การฟ้อนผีปู้ย่า ประเพณีตานข้าวหอมต่อ ประเพณีตานข้าวใหม่ ประเพณีตานเปรตพลี เป็นต้น และการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมควรใช้มาตรฐานและตัวชี้วัดการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะชุมชนท่ามะโอเป็นชุมชนที่มีความเก่าแก่ตั้งแต่โบราณของจังหวัดลำปาง ซึ่งมีโบราณสถานหลายแห่ง และมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีความพร้อมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยได้ศึกษาและได้หาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชนและสามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคตได้และสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่จะต้องมีการจัดสรรบุคลากรและต้องหาหน่วยงานในการรับผิดชอบและส่งเสริมในเรื่องต่าง ๆ เช่น การบำรุงรักษาสีงอำนวยความสะดวกในพื้นที่ชุมชนและการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

สุชาดา รักเกื้อ^{๕๔}ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษา พบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลนครชุม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้าน

^{๕๓} กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย, แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, วารสารศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑), หน้า ๑๓๑.

^{๕๔} สุชาดา รักเกื้อ, แนวทางพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร, รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ , สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกำแพงเพชร, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐, หน้า ๘๖๙.

ที่มีระดับการปฏิบัติสูงสุดคือ ด้านแหล่งหรือกิจกรรมท่องเที่ยว รองลงมาคือ ด้านการตลาดการท่องเที่ยว และด้านที่มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ด้านการบริการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลนครชุม มีแนวทางพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ ๑) ด้านแหล่งหรือกิจกรรมท่องเที่ยว ควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนแล้ว ให้ชุมชนบริหารจัดการตนเองสามารถช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยจัดกิจกรรมชมวิถีชีวิตในชุมชน มีส่วนร่วมในการหาตลาด การหานักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมเส้นทาง การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธศาสนาให้หลากหลายเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และ การจัดกิจกรรมสาธิตการทำพระเครื่องเมืองนครชุมแบบเจาะลึกถึงแหล่งเรียนรู้ ฝึกอบรมให้ความรู้กับเจ้าของแหล่งสาธิตการทำพระเครื่อง เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ๒) ด้านการบริการการท่องเที่ยว ควรจัดสถานที่จำหน่ายสินค้าและของที่ระลึกไว้บริการนักท่องเที่ยว และให้พ่อค้าแม่ค้าแต่งกายแบบย้อนยุค เพื่อเป็นการสร้างเสน่ห์และดึงดูดนักท่องเที่ยว จัดบริการยุวมัคคุเทศก์หรืออาสาสมัครนำเที่ยวของชุมชน และจัดบริการที่พักที่สะอาดและปลอดภัยไว้บริการนักท่องเที่ยว และ ๓) ด้านการตลาดการท่องเที่ยว ควรสนับสนุนให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการขายร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จัดระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้มีคุณภาพ โดยปรับปรุงและตรวจสอบ การประชาสัมพันธ์ในเฟสบุ๊คหรือเว็บไซต์ของเทศบาลให้ข้อมูลเป็นปัจจุบัน และทันสมัย และการร่วมมือกับสมาคมการท่องเที่ยวภาคธุรกิจ โรงแรมที่พักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีมากขึ้น เช่น การให้ส่วนลดค่าอาหารและที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนานา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในลำนานา เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนานาและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนานา ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากรและกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน มีวิธีดำเนินการใน ๓ รูปแบบ คือ

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในลำนานา รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกโดยการสำรวจพื้นที่ การประชุมกลุ่มระดมความคิด การสัมภาษณ์ กลุ่มประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลพื้นที่จังหวัดใน

ภาคเหนือทั้ง ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน ประกอบด้วยผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาคีรัฐและภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และวัดในพื้นที่จังหวัดละ ๒ วัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว หน่วยงานที่ส่งเสริมการเรียนรู้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาข้อมูล รวมเป็นกลุ่มตัวอย่าง ๑๒ รูป/คน

๓. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน ๔๐๐ คน

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ประชากร

๓.๒.๑ พื้นที่การวิจัย

พื้นที่ทำการศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในล้านนา จำนวน ๓ จังหวัด ผู้วิจัยเลือกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญประจำจังหวัดอย่างน้อย จังหวัดละ ๒ แห่ง โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้วัดที่เป็นพื้นที่ในการวิจัยจำนวน ๖ วัด ได้แก่

- ๑) วัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๒) วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
- ๓) วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- ๔) วัดพระสิงห์วรมหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- ๕) วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
- ๖) วัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๓.๒.๒ ขอบเขตประชากร

ก. เชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การเลือกกลุ่มเป้าหมายของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากผู้เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว โดยใช้สูตรคำนวณตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดย

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง

Ne^2 = ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ (Allowable 0.05)

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ จำนวนประชากรทั้ง ๓ จังหวัด มีจำนวนเกิน ๑๐๐,๐๐๐ คน จากสูตรดังกล่าว จึงได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่าง ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วม นักท่องเที่ยวหรือผู้เดินทางมาท่องเที่ยวภายในวัด จำนวนเฉลี่ยวัดละ ๖๗ คน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในเครื่องมือในการวิจัย

ข.เชิงคุณภาพ

ประชากรที่ใช้ในเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้ เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัย ตัวแทนวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า แต่ละวัดจะมีพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ จำนวน ๑๒ รูป/คนประกอบด้วย

๑. พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๒. พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๓. พระครูสุธีวรกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๔. พระมหาเอกพจน์ รตนจันทิ เลขาธุการเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๕. พระชยานันทมุนี, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๖. พระสนทรมุนี เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๗. พระราชสิทธิธาวรมุนี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๘. พระครูพิสุทธิชัยานุศาสน์ (ชิตชัย ฐิตปญโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๙. พระครูใบฎีกาสุชาติ สัณญโต วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑๐. นายอมร กิตติกวาทอง วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

๑๑. พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย

๑๒. นางนาถนรี ธนะปัญญา หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยโดยแบ่งออกตามรูปแบบการวิจัยได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดประเด็นของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

๑. แบบสอบถามสำหรับตัวแทนชุมชน นักท่องเที่ยวหรือผู้เดินทางมาท่องเที่ยวภายในวัด มีประเด็นที่เกี่ยวข้องกำหนดเนื้อหาแบ่งเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา เป็นต้น

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา จำนวน ๕ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านความตระหนัก
๒. ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ
๓. ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ
๔. ด้านความจำเป็น
๕. ด้านความรับผิดชอบ

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ลักษณะประมาณ ๕ ระดับได้แก่

- ๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อยที่สุด

๒) แบบสัมภาษณ์ ประกอบการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal interview) หรือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่คณะผู้วิจัยได้เตรียมคำถามและข้อกำหนดไว้แน่นอนตายตัว ซึ่งแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา จำนวน ๗ ข้อได้แก่

๑. การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน
๒. นักท่องเที่ยวควรมีจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน
๓. วิธีการที่จะให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

๔. ความต้องการการสนับสนุนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนานาจากนโยบายภาครัฐ

๕. อุปสรรคและปัญหากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนานา

๖. แนวทางที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

๗. องค์การภาครัฐมีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การสัมภาษณ์ ได้ทำการสัมภาษณ์กับเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัย ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แต่ละวัดจะมีพระสงฆ์และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ จำนวน ๑๒ รูป/คน

๓) การสนทนากลุ่ม(Focus Group) คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม เป็นวิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีการใช้เครื่องบันทึกเสียงระหว่างการสนทนากลุ่ม นำเทปบันทึกการสนทนากลุ่มไปถอดเทป เพื่อใช้ในการวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งการค้นหารูปแบบ กลไกและแนวทางที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน รวมถึงการศึกษาการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนานา

๒) คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน แนวทางที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนานา

๓) ดำเนินการจดบันทึก(Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้เทปบันทึกเสียง เพื่อบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก

๔) ดำเนินการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดใน ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน แนวทางทำให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

๕) คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มจากองค์ประกอบทั้งหมดเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๖) คณะผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน รวมถึงศึกษาแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ แล้วตรวจสอบความถูกต้องของการบันทึก ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมและนักท่องเที่ยวจำนวน ๔๐๐ คน โดยมีขั้นตอนการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

๒) แบบสอบถามตอนที่ ๑ ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลลักษณะเชิงประชากรของนักท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

๓) แบบสอบถามตอนที่ ๒ ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(S.D.) เป็นรายข้อและรายด้านและเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐	เท่ากับ	ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อยมาก
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑- ๒.๕๐	เท่ากับ	ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑- ๓.๕๐	เท่ากับ	ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑- ๔.๕๐ เท่ากับ ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑- ๕.๐๐ เท่ากับ ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมากที่สุด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

๑) รูปแบบและกระบวนการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรม ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้ด้านกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๒) กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาวัดและชุมชนเข้มแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๓) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ขององค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน ความรู้ และกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว

๔) การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจและการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ร่วมกัน

๕) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคของการจัดกิจกรรมกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัดและชุมชน

๓.๖ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) ในการอธิบายข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการและการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่นำมาเกี่ยวข้องภายในชุมชนและวัด โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากทุกฝ่ายดังกล่าว โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการและแนวทางการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ลักษณะการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mix-method) ทั้งวิจัยการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน เครื่องมือในการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเจาะจง (Purposive Sampling) คือเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ๖ รูป องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยว ๖ คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๑๒ รูป/คน เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วม นักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้เดินทางมาท่องเที่ยวภายในวัดในวัดทั้ง ๖ แห่ง จำนวน ๔๐๐ คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้นจำนวน ๔๑๒ รูป/คน เพื่อได้มาซึ่งองค์ความรู้ในการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา เพื่อทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัย เรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ลักษณะการวิจัย คณะผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน(Mixed-Methods) การวิจัยเชิงปริมาณ(Quantitative Approach) และเชิงคุณภาพ(Qualitative Approach) การศึกษาด้านเอกสาร(Documentary Research) การศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ(primary Source) และข้อมูลทุติยภูมิ(Secondary Source) การสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interviews) และแบบสอบถาม(questionnaire) เพื่อศึกษาการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มพื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือพื้นที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน รวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ซึ่งข้อค้นพบจากการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยเสนอผลข้อมูลแยกเป็น ๓ หัวข้อ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ตอนที่ ๑ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

ตอนที่ ๒ ศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ตอนที่ ๓ วิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

๔.๑ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

ส่วนที่๑ ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ ๔.๑

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๑๗๑	๔๒.๗๕
หญิง	๒๒๙	๕๗.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๒๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๒๕ รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน ๑๗๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๗๕

ตารางที่ ๔.๒

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๕	๑.๒๕
๒๐ - ๓๐ ปี	๕๔	๑๓.๕๐
๓๑ - ๔๐ ปี	๑๒๙	๓๒.๒๕
๔๑ - ๕๐ ปี	๑๑๖	๒๙.๐๐
๕๑ - ๖๐ ปี	๕๔	๑๓.๕๐
๖๑ ปีขึ้นไป	๔๒	๑๐.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๑๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๕ รองลงมาคืออายุ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๐๐ และมีอายุ ๒๐ - ๓๐ ปี และ ๕๑ - ๖๐ ปี จำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๕๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพการสมรส

สถานภาพการสมรส	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๑๘๕	๔๖.๒๕
สมรส	๑๙๓	๔๘.๒๕
หม้าย/หย่าร้าง	๒๒	๕.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จำนวน ๑๙๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๒๕ รองลงมามีสถานภาพโสด จำนวน ๑๘๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๒๕ และสถานภาพหม้าย/หย่าร้าง จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๕๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๔

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่ามัธยมศึกษา	๐	๐.๐๐
มัธยมศึกษา	๑๔	๓.๕๐
ประกาศนียบัตร/อนุปริญญา	๑๗	๔.๒๕
ปริญญาตรี	๒๕๐	๖๒.๕๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๑๙	๒๙.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๒๕๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๕๐ รองลงมาระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๕ และระดับประกาศนียบัตร/อนุปริญญาจำนวน ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๒๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๕

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
พนักงานบริษัทเอกชน	๑๐๘	๒๗.๐๐
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๑๒๘	๓๒.๐๐
รับจ้างทั่วไป	๑๔	๓.๕๐
ธุรกิจส่วนตัว	๘๓	๒๐.๗๕
แม่บ้าน	๙	๒.๒๕
นักเรียน/นักศึกษา	๑๕	๓.๗๕
อื่นๆ (โปรดระบุ)	๔๓	๑๐.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐๐ รองลงมาอาชีพเป็นพนักงานบริษัทเอกชน จำนวน ๑๐๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐๐ และอาชีพธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับรายได้ต่อเดือน

ระดับรายได้ต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๒๔	๖.๐๐
๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาท	๓๒	๘.๐๐
๑๐,๐๐๑ - ๑๕,๐๐๐ บาท	๓๕	๘.๗๕
๑๕,๐๐๑ - ๒๐,๐๐๐ บาท	๔๖	๑๑.๕๐
๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาท	๖๐	๑๕.๐๐
๒๕,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาท	๖๒	๑๕.๕๐
๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๑๔๑	๓๕.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๖ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือน ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำนวน ๑๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๒๕ รองลงามีรายได้ ๒๕,๐๐๑ - ๓๐,๐๐๐ บาทจำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕๐ และมีรายได้ ๒๐,๐๐๑ - ๒๕,๐๐๐ บาทจำนวน ๖๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามภูมิสำเนา

จังหวัด		จำนวน	ร้อยละ
ภาคเหนือ			
	เชียงใหม่	๑๘	๔.๕๐
	เชียงราย	๔๘	๑๒.๐๐
	น่าน	๓๖	๙.๐๐
	พะเยา	๒๓	๕.๗๕
	แพร่	๑๖	๔.๐๐
	แม่ฮ่องสอน	๑	๐.๒๕
	ลำปาง	๙	๒.๒๕
	ลำพูน	๔	๑.๐๐
	อุตรดิตถ์	๒	๐.๕๐
รวม		๑๕๗	๓๙.๒๕
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			
	ขอนแก่น	๒	๐.๕๐
	นครราชสีมา	๒	๐.๕๐
	มหาสารคาม	๑	๐.๒๕
	มุกดาหาร	๑	๐.๒๕
	ศรีสะเกษ	๒	๐.๕๐
	อุบลราชธานี	๒	๐.๕๐
รวม		๑๐	๒.๕๐
ภาคกลาง			
	กรุงเทพมหานคร	๘๔	๒๑.๐๐
	กำแพงเพชร	๖	๑.๕๐
	ชัยนาท	๒	๐.๕๐
	นครสวรรค์	๑๑	๒.๗๕
	นนทบุรี	๑๒	๓.๐๐
	ประจวบคีรีขันธ์	๒	๐.๕๐
	พิษณุโลก	๒๒	๕.๕๐

ตารางที่ ๔.๗(ต่อ)

จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามภูมิสำเนา

	เพชรบุรี	๔	๑.๐๐
	เพชรบูรณ์	๑๒	๓.๐๐
	ราชบุรี	๕	๑.๒๕
	ลพบุรี	๒	๐.๕๐
	สมุทรปราการ	๓	๐.๗๕
	สมุทรสาคร	๑	๐.๒๕
	สิงห์บุรี	๔	๑.๐๐
	สุโขทัย	๑	๐.๒๕
	สุพรรณบุรี	๑	๐.๒๕
	อยุธยา	๕	๑.๒๕
	อ่างทอง	๑๒	๓.๐๐
รวม		๑๘๙	๔๗.๒๕
ภาคตะวันออก			
	ฉะเชิงเทรา	๑	๐.๒๕
	ชลบุรี	๑๒	๓.๐๐
	ระยอง	๒	๐.๕๐
รวม		๑๕	๓.๗๕
ภาคใต้			
	ตรัง	๙	๒.๒๕
	พัทลุง	๑๐	๒.๕๐
	ยะลา	๑	๐.๒๕
	สงขลา	๖	๑.๕๐
รวม		๒๖	๖.๕๐
ต่างประเทศ			
	สหรัฐอเมริกา	๓	๐.๗๕
รวม		๓	๐.๗๕
รวมทั้งหมด		๔๐๐	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๗ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลางจำนวน ๑๘๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒๕ รองลงมามีภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือ จำนวน ๑๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๕ และภาคใต้ จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๕๐ ตามลำดับ เมื่อจำแนกออกเป็นรายจังหวัดพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร จำนวน ๘๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐๐ รองลงมามีภูมิลำเนาอยู่ที่เชียงราย จำนวน ๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๐๐ และมีภูมิลำเนาอยู่ที่นาน จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๐๐ ตามลำดับ

๔.๒ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา

ข้อมูลกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ดังนี้ ๑) ด้านความตระหนัก ๒) ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ ๓) ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ ๔) ด้านความจำเป็น และ ๕) ด้านความรับผิดชอบต่อวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละข้อ นำเสนอข้อมูลในรูปของตารางประกอบคำบรรยาย ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๘

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวจำแนกรายด้าน

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑.	ด้านความตระหนัก	๔.๗๔	๐.๖๗	มากที่สุด
๒.	ด้านความรับผิดชอบต่อในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ	๔.๗๑	๐.๖๔	มากที่สุด
๓.	ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ	๔.๒๙	๑.๐๓	มาก
๔.	ด้านความจำเป็น	๔.๗๔	๐.๖๔	มากที่สุด
๕.	ด้านความรับผิดชอบต่อ	๔.๗๗	๐.๕๘	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ย	๔.๖๕	๐.๗๑	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นักท่องเที่ยวมีกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๖๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่านักท่องเที่ยวมีกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ ยกเว้นด้านการเล็งเห็นความสำคัญอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๙

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความตระหนัก

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑.	ควรมีการสื่อความหมายเพื่อให้ผู้มาเยือนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัดและชุมชน	๔.๗๕	๐.๖๖	มากที่สุด
๒.	ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาสถานที่รอบวัดและชุมชนอย่างเพียงพอ	๔.๖๒	๐.๗๓	มากที่สุด
๓.	รัฐควรทุ่มงบประมาณเพื่อให้งานด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ประสบความสำเร็จ	๔.๖๘	๐.๘๐	มากที่สุด
๔.	ควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้จิตสำนึกต่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน	๔.๘๑	๐.๕๓	มากที่สุด
๕.	ควรมีการสอดส่องตรวจตราให้ผู้มาเยือนวัดและชุมชนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง	๔.๗๗	๐.๕๙	มากที่สุด
๖.	เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด	๔.๗๔	๐.๗๗	มากที่สุด
๗.	วัดและชุมชน ควรอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เกิดเสื่อมสภาพลง	๔.๘๑	๐.๖๒	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ย	๔.๗๔	๐.๖๗	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ ด้านความตระหนัก โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = ๔.๗๔$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้จิตสำนึกต่อการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน และวัดและชุมชนควรอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เกิดเสื่อมสภาพลง ($\bar{X} = ๔.๘๑$) รองลงมา คือ ควรมีการสอดส่องตรวจตราให้ผู้มาเยือนวัดและชุมชนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง ($\bar{X} = ๔.๗๗$)

จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวได้เสนอแนะสรุปประเด็นได้ดังนี้ วัดและชุมชนควรเผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยมุ่งเน้นให้คนทั่วไปได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและรู้สึกภาคภูมิใจใน

วัฒนธรรมดั้งเดิมของสถานที่นั้น ๆ และให้ตระหนักอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมล้านนามีอายุมาเนิ่นนาน ควรที่จะมีการอนุรักษ์และปลูกฝังให้ลูกหลานได้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมของตนเองและ วัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีการสร้างและพัฒนาจิตสำนึกให้มีความตระหนักถึงความสำคัญของการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา และควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้อัตลักษณ์ ของตนเองควบคู่กับการจัดการวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามบริบทของชุมชน

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมอีกว่า การจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ไม่ควรใช้กฎหมายมาเป็นข้อบังคับให้มาก เนื่องจากชุมชนและวัฒนธรรมของ แต่ละจังหวัดนั้นมีความงดงามอยู่ในตัวเองอยู่แล้ว ถ้ามีกฎระเบียบมาบังคับมากเกินไปจะดูไม่เป็น ธรรมชาติ ดังนั้นวัดและชุมชนควรจะส่งเสริมความรู้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องมากกว่า เช่น มีการจัด กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจถึงความสำคัญวัฒนธรรมของล้านนา

ตารางที่ ๔.๑๐

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิด และกระทำอยู่เสมอ

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการ ท่องเที่ยว	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความ คิดเห็น
๑.	ทุกคนต้องช่วยกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน ภายในแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง	๔.๙๕	๐.๒๗	มากที่สุด
๒.	ไม่ควรขีดเขียนลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือ บริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่ง ท่องเที่ยว	๔.๙๖	๐.๒๐	มากที่สุด
๓.	การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ จะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่ คิดและเราสามารถกระทำได้ด้วยตนเอง	๔.๘๓	๐.๖๑	มากที่สุด
๔.	การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ควรทำควบคู่ไปกับ การขอความร่วมมือให้ช่วยกันบำรุงรักษาแหล่ง ท่องเที่ยวด้วย	๔.๗๕	๐.๖๘	มากที่สุด
๕.	ทุกคนควรมีความรับผิดชอบต่อและยึดมั่นในการดูแลรักษา แหล่งท่องเที่ยว	๔.๗๕	๐.๕๖	มากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๐(ต่อ)

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งที่คิด
และกระทำอยู่เสมอ

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๖.	ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรจะต้องมีการร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและชุมชนเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ	๔.๖๐	๐.๗๙	มากที่สุด
๗.	ท่านเข้าร่วมการประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นประจำ	๔.๑๒	๑.๓๗	มาก
	ค่าเฉลี่ย	๔.๗๑	๐.๖๔	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๗๑$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ไม่ควรขีดเขียนลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพงผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = ๔.๙๖$) รองลงมา คือ ทุกคนต้องช่วยกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ($\bar{X} = ๔.๙๕$)

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรปลูกฝังให้เยาวชนและนักท่องเที่ยวเห็นคุณค่าและความสำคัญในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม และรู้จักระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้เกิดความทรมานหรือความเสียหายแก่สถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ในขณะเดียวกันผู้นำชุมชนควรปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและเชิญชวนคนในชุมชนร่วมมือกันปฏิบัติ อาทิเช่น จัดโครงการอาสาพัฒนาหวงแหวนวัฒนธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวช่วยกันดูแล รักษา และไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เข้าเยี่ยมชม ตลอดจนควรมีการส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้รับผิดชอบต่อในด้านต่าง ๆ เพื่อจะได้มีกำลังใจในการปฏิบัติงานในทุก ๆ ด้าน

ตารางที่ ๔.๑๑

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑.	ควรมีการแสวงหาวิธีการเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ	๔.๔๙	๐.๙๔	มาก
๒.	ควรร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายหรือกลุ่มเพื่อนเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง	๔.๓๙	๐.๙๑	มาก
๓.	ท่านเคยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว	๓.๕๘	๑.๓๕	มาก
๔.	ท่านคิดว่าการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรทำและเผยแพร่	๔.๔๘	๐.๘๖	มากที่สุด
๕.	ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวควรเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	๔.๖๓	๐.๘๕	มาก
๖.	ควรมีการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบังคับใช้กฎหมายเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยว	๓.๘๑	๑.๔๙	มาก
๗.	ควรมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย	๔.๖๓	๐.๘๒	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ย	๔.๒๙	๑.๐๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๒๙$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวควรเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และควรมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ($\bar{X}=๔.๖๓$) รองลงมา คือ ควรมีการแสวงหาวิธีการเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ ($\bar{X}= ๔.๔๙$)

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนั้นวัดและชุมชนควรร่วมกันสร้างจิตสำนึก ความเป็นเจ้าของชุมชนและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้น ๆ โดยผู้นำระดับจังหวัดควรมีการขับเคลื่อนให้เกิดโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดและชุมชนเป็นรูปธรรมให้ได้ โดยคนใน

ชุมชนต้องรักและศรัทธา ช่วยเหลือกัน ควรมีกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน นอกจากนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดทำข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยว และมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลให้ผู้สนใจทราบ รวมทั้งปลูกฝังให้ทุกคนได้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา เช่น สนับสนุนให้มีเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

ตารางที่ ๔.๑๒

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความจำเป็น

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑.	กิจกรรมค่ายอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงกติกาพื้นฐานและข้อตกลง ในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน	๔.๘๑	๐.๕๓	มากที่สุด
๒.	ภาครัฐควรมีการสนับสนุนทุนและอุปกรณ์ในการดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยว	๔.๗๕	๐.๖๕	มากที่สุด
๓.	ภาคเอกชนควรมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย	๔.๗๗	๐.๕๗	มากที่สุด
๔.	การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการมีส่วนร่วมและอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	๔.๕๔	๑.๐๗	มากที่สุด
๕.	การประสานงานภายในหน่วยงานของชุมชน เป็นสิ่งที่ต้องมีหน่วยงานกลางที่จะเข้ามาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการ	๔.๖๙	๐.๖๗	มากที่สุด
๖.	การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด	๔.๗๘	๐.๕๓	มากที่สุด
๗.	สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน	๔.๘๔	๐.๔๙	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ย	๔.๗๔	๐.๖๔	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวฯ ด้านความจำเป็น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด($\bar{X}=4.74$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ สิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน ($\bar{X}=4.84$) รองลงมา คือ กิจกรรมค่ายอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงกติกากฎพื้นฐานและข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน($\bar{X}=4.81$)

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะอีกว่า วัดและชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวควรทำให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่บ่มเพาะความสุข ปลุกจิตสำนึกให้แก่ประชาชนและเยาวชนในชุมชน เพื่อให้ทุกคนได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมของชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีต เน้นให้เกิดความภาคภูมิใจและจิตสำนึกในการที่จะรักษาให้คงอยู่แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ โดยวัดและชุมชนควรมีการตั้งกฎระเบียบให้ชัดเจน เพื่อให้นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติตามถูกต้องในการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์ เพื่อรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นสมบัติของชุมชนและประเทศชาติต่อไป ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมาก เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะบ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ของคนเราได้และยังบ่งบอกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนคนล้านนา

ตารางที่ ๔.๑๓

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความรับผิดชอบ

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๑.	ท่านส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นประจำ	4.28	1.23	มาก
๒.	ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว	4.78	0.51	มากที่สุด
๓.	ท่านรู้สึกภูมิใจเมื่อเห็นความสะอาดและสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดูแลและรักษาได้เป็นอย่างดี	4.84	0.51	มากที่สุด
๔.	การช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบสังคมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว	4.89	0.37	มากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๓(ต่อ)

แสดงระดับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้านความรับผิดชอบต่อ

ข้อ	กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
๕.	การเปิดให้เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวควรจะต้องคำนึงถึงปริมาณของนักท่องเที่ยว	๔.๘๓	๐.๕๒	มากที่สุด
๖.	ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อให้บริการกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนและไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยว	๔.๘๘	๐.๔๘	มากที่สุด
๗.	การจัดการโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบขนส่ง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อ	๔.๘๘	๐.๔๖	มากที่สุด
	ค่าเฉลี่ย	๔.๗๗	๐.๕๘	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า กระบวนการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว ด้านความรับผิดชอบต่อโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=๔.๗๗$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ การช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว ($\bar{X}=๔.๘๘$) รองลงมา คือ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อให้บริการกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนและไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบขนส่ง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อ ($\bar{X}= ๔.๘๘$)

นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้ วัดและชุมชนควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ตลอดจนมีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายแก่โบราณสถาน โบราณวัตถุในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งมีการติดป้ายเตือนและมีเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นอาสาสมัครของชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน นอกจากนั้นหน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนการดำเนินงานของวัดและชุมชนนั้น ๆ

นอกจากนั้นวัดและชุมชนควรปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้มีสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นใกล้วัด ควรปลูกฝังให้คนในชุมชนร่วมกันเข้าวัด เมื่อมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทุกคนควรร่วมมือกัน โดยทุกฝ่ายร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชน ไม่ควรเห็นเป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะทุกคนคือเจ้าของพื้นที่ ควรที่จะร่วมมือกัน ช่วยเหลือดูแลและ

รักษาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นประโยชน์สืบต่อไปในภายภาคหน้าของวัดและชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดทำข้อมูลและสร้างความเข้าใจถึงวัฒนธรรมว่าเป็นสิ่งสำคัญ โดยเริ่มต้นจากการจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนเข้าใจ ใส่ใจ และตระหนักถึงคุณค่าของวัดและชุมชนในล้านนาเป็นอันดับแรก ก่อนจะประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวทราบ เพราะถ้าคนในท้องถิ่นไม่รัก ไม่เข้าใจ และไม่ภูมิใจในความเป็นล้านนาแล้ว การประชาสัมพันธ์ใด ๆ ก็ไม่มีประสิทธิภาพ/ประสิทธิผล

๔.๒ ผลการศึกษาตาม วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

๔.๒.๑ จังหวัดเชียงราย

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

พระธรรมราชานุวัตร^๑ กล่าวว่า การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น วัดที่แหล่งท่องเที่ยวควรมีการจัดการและพัฒนาวัดให้เป็นพื้นที่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยภายในวัดต้องมีความสะอาด ร่มรื่นและมีความสงบ ในการสร้างศาสนวัตถุที่วัดควรสร้างให้มีประโยชน์ สิ่งก่อสร้างภายในวัดอย่าสร้างที่คนอยู่อาศัย คือสิ่งที่ดูแล้วไม่เหมาะสมต่อวัดวาอาราม นอกจากนั้นควรมีการส่งเสริมให้องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับวัด สิ่งที่สำคัญประการแรกคือ เจ้าอาวาสต้องมีใจกว้าง เปิดวัดเป็นสาธารณะสถาน ต้องมีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ต่อองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุน

สำหรับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดหรือสถานทีนั้น ๆ จะต้องมีความสะอาดร่มรื่น โดยเฉพาะในบางสถานที่การจัดการเรื่องความสะอาดของห้องน้ำหรือห้องสุขานั้นยังไม่มีความสะดวกเท่าที่ควร การจัดเก็บขยะก็ยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ดังนั้นจะต้องมีการจัดระบบในเรื่องของขยะและความสะอาดของห้องน้ำให้มากขึ้น

สำหรับด้านการบริการแก่นักท่องเที่ยว นั้น โดยเฉพาะในเรื่องของมัคคุเทศก์ แต่ละวัดยังไม่มีมัคคุเทศก์คอยให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ในส่วนสถานที่พักผ่อนนั้นบางวัดมีแต่บางวัดไม่มี สถานที่ในเรื่องของร้านค้าบริการสำหรับนักท่องเที่ยวหลายวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีให้บริการ

ปัญหาอุปสรรค การคมนาคมการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาไหว้สักการบูชา และสถานที่ในการต้อนรับยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร สิ่งที่สำคัญคือเจ้าของสถานที่ เช่น

^๑ สัมภาษณ์, พระธรรมราชานุวัตร, เจ้าคณะภาค ๖, เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

เจ้าอาวาสจะต้องมีการดำเนินงานที่มีความสุจริต โปร่งใส ไม่ควรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว
แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ควรมีการส่งเสริมการ
อนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่การอนุรักษ์นั้นไม่ควรที่จะ
ไปขัดกับการพัฒนา และการพัฒนาก็ไม่ควรจะไปขัดแย้งกับการอนุรักษ์เช่นกัน ในการพัฒนานั้นก็ต้อง
พัฒนาให้ถูกทิศทาง

สรุปจากการสัมภาษณ์พระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว พบว่า วัดที่แหล่ง
ท่องเที่ยวควรมีการจัดการและพัฒนาวัดให้เป็นพื้นที่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ควรมีการส่งเสริมการ
อนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ขณะเดียวกันประชาชนที่
อาศัยอยู่ในพื้นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว สำหรับ
วัดที่มีการสร้างศาสนวัตถุนั้นควรสร้างให้มีประโยชน์ สิ่งก่อสร้างภายในวัดต้องสร้างให้มีภูมิทัศน์
สวยงาม วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องมีความสะอาด ร่มรื่นและมีความสงบเหมาะสำหรับการ
ท่องเที่ยวและปฏิบัติธรรม และอีกประการหนึ่ง พบว่า วัดควรมีระบอบรองรับการให้บริการจัดการ
ขยะมูลฝอยอย่างเพียงพอและการรักษาความสะอาดของห้องน้ำ รวมทั้งการจัดการคมนาคมภายใน
วัดควรจัดให้เป็นระเบียบ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มาไหว้สักการบูชา
และสถานที่การต้อนรับนักท่องเที่ยวควรมีการจัดการที่ดีและอำนวยความสะดวกให้แก่ักท่องเที่ยว

พระเทพสิทธินายก^๒ กล่าวว่า “ตามปกติวัดพระสิงห์จะเปิดให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มีจิตศรัทธา
มากราบไหว้สักการะหรือชมวัดได้ทุกวันโดยไม่มีวันหยุด ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐-๑๘.๐๐ น. และวัดจะมี
ป้ายแนะนำแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด แต่เป็นเพียงป้ายบอกว่าในวัดมีอะไร แต่ยังไม่มีการแสดงประวัติ
ความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งป้ายเหล่านี้เทศบาลนครเชียงรายเป็น
ผู้จัดทำ ดังนั้นวัดจึงได้แก้ไขโดยจัดผู้สูงอายุปฏิบัติหน้าที่ที่ศาลาบาตร(ศาลาลาย) คอยให้บริการด้าน
ข้อมูลต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ วัดไม่มีไกด์หรืออาสาสมัครมาบริการแก่นักท่องเที่ยว”
ปัจจุบันวัดได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเอง จากปัจจัยการทำบุญของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัด
สำหรับการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นจังหวัดแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทย ดังนั้น วัดควรเน้น
ที่กระบวนการให้ความรู้ด้านศิลปะต่าง ๆ ของแต่ละวัดให้ปรากฏชัดแก่นักท่องเที่ยว ควรมีการ
เผยแพร่ศิลปะหรือขายศิลปะที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุไปด้วย ไม่ใช่ขายแต่ศิลปะใหม่ ๆ หลาย
วัดมีการรื้อทิ้งศาสนสถานที่ชำรุดเพียงเล็กน้อย ซึ่งยังสามารถใช้งานต่อได้ แล้วสร้างขึ้นใหม่นั้น
โดยเฉพาะการทุบทำลายของเก่าแล้วสร้างใหม่ให้แตกต่างจากเดิม อาจเป็นการบิดเบือนประวัติศาสตร์
และสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า มีวัดหลายวัดได้ทำการรื้อของเก่าแล้วสร้างของใหม่ที่แตกต่างไปจาก
เดิม เพียงเพื่омุ่งหวังให้มีงานเฉลิมฉลอง ดังนั้นวัดควรมีการจัดการทำแผนการพัฒนาให้เป็นที่น่าสนใจ

^๒ สัมภาษณ์, พระเทพสิทธินายก, เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง
เชียงราย จังหวัดเชียงราย.

ของนักท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงในเรื่องของความสะอาดภายในวัดของแต่ละวัด สร้างภูมิทัศน์ต่าง ๆ ภายในให้ร่มรื่น

นอกจากนี้ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า วัดควรจัดหาเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครมาดูแลภายในวัดและหน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายด้านการสร้างมัคคุเทศก์ไปประจำวัดต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัดเหล่านั้น เพื่อนำความรู้นั้นไปเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยวต่อไป

สรุปจากการสัมภาษณ์พระสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ พบว่า วัดควรให้ความรู้ด้านศิลปะต่าง ๆ ของวัดให้ปรากฏแก่นักท่องเที่ยว ควรมีการเผยแพร่ศิลปะที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุไปด้วย ไม่ควรรื้อทิ้งศาสนสถานที่ชำรุดเพียงเล็กน้อย ซึ่งจะเป็นการบิดเบือนประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า และวัดควรมีการจัดการทำแผนการพัฒนา การปรับปรุงในเรื่องของความสะอาดภายในวัดของแต่ละวัด สร้างภูมิทัศน์ต่าง ๆ ภายในวัดให้ร่มรื่น ควรจัดหาเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครมาดูแลภายในวัดและหน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายด้านการสร้างมัคคุเทศก์ไปประจำวัดต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัดเหล่านั้น เพื่อนำความรู้นั้นไปเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยวต่อไป นอกจากนี้วัดควรจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรมีการเขียนด้วยภาษาไทย ภาษาล้านนา และภาษาสากล โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม และมีการจัดสร้างสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า ถึงขยะ รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการกำจัดขยะที่เป็นระเบียบและถูกต้อง เป็นต้น

พระครูสุธีวรกิจ(พระมหาศักดา วิสารโท)^๓ กล่าวว่า วัดพระสิงห์นี้เป็นวัดเก่าแก่ตามประวัติศาสตร์เมืองเชียงราย มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลปกรรมหลายอย่าง ซึ่งถือว่าเป็นมรดกของชาติ แต่ภาครัฐไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร โดยวัดดำเนินการเองทั้งหมด อาทิเช่น ดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของเมืองเชียงราย วัดบริหารจัดการกันเอง โดยให้คณะกรรมการวัดมาอยู่ประจำ ไว้บริการดอกไม้ธูปเทียนและข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับวัด รวมถึงมีการดูพระอุโบสถให้สะอาดน่ากราบไหว้ สงบ ในขณะที่เดียวกันวัดมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของภาครัฐ คือ “ต้องการให้ส่วนราชการหรือภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดสถานที่ให้พร้อมกว่านี้แก่นักท่องเที่ยว และต่อไปควรมีการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ควรมีการจัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ประจำวัดต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย เพื่อจะได้นำความรู้ไปเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ และควรมีการจัดฝึกอบรมเยาวชนในพื้นที่ให้มีความรู้ในท้องถิ่นของตนเองและรู้จักคุณค่าของ

^๓ สัมภาษณ์, พระครูสุธีวรกิจ (พระมหาศักดา วิสารโท), เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเชียงรายและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย.

โบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนให้รู้จักประวัติศาสตร์ล้านนา และควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริการกับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับทางวัดด้วย

สรุปจากการสัมภาษณ์พระครูสุธีวรกิจ พบว่า วัดดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของเมืองเชียงราย โดยให้คณะกรรมการวัดมาอยู่ประจำ ไว้บริการดอกไม้ธูปเทียนและให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัด รวมถึงพัฒนาพระอุโบสถให้สะอาดน่ากราบไหว้ สงบ จัดสถานที่ให้พร้อมกว่านี้แก่นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐควรมีการจัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์ประจำวัดต่าง ๆ เพื่อจะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนถ่ายทอดความรู้และฝึกอบรมเยาวชนในพื้นที่ให้มีองค์ความรู้ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้รู้จักคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนให้เขาได้รู้จักประวัติศาสตร์ล้านนา นอกจากนี้ควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริการแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับทางวัด

พระมหาเอกพจน์ รตนจันท^๔ เลขานุการเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ กล่าวว่า วัดพระสิงห์เน้นการพัฒนาวัดให้มีความสวยงามและยังมีการอนุรักษ์รูปแบบศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาเอาไว้ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงในเรื่องของภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในวัดให้มีความเหมาะสม โดยเทศบาลนครเชียงรายได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของวัดเป็นบางครั้งบางคราว เช่นในเทศกาลสงกรานต์ วันปีใหม่ วันเข้าพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลนครเชียงราย ในการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ภายในวัด แต่เป็นเพียงป้ายบอกว่าอะไรอยู่ที่ไหน ไม่มีรายละเอียดมากนัก

วัดพระสิงห์ยังไม่มีมัคคุเทศก์ที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว และรมรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย ควรมีการติดป้ายเตือนข้อควรปฏิบัติภายในวัด สำหรับนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวนั้นจะเข้ามาเพียงถ่ายรูปเท่านั้น เนื่องจากไม่มีมัคคุเทศก์ที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้ไม่ได้รับความรู้กับการมาเที่ยววัดทั้ง ๆ ที่วัดมีสิ่งที่น่าสนใจที่ควรศึกษา เช่น บานประตูหลวง ผลงานของอาจารย์ถวัลย์ ดัชนี เป็นต้น

สรุปจากการสัมภาษณ์พระมหาเอกพจน์ รตนจันท พบว่า วัดพระสิงห์มีการพัฒนาวัดให้สวยงามพร้อมทั้งอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของล้านนาไว้ ปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในวัดให้มีความเหมาะสม มีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ว่าภายในวัดมีอะไรบ้าง วัดพระสิงห์ไม่มีมัคคุเทศก์ที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าวัดเพียงแค่อายุรูปเท่านั้น เนื่องจากไม่มีมัคคุเทศก์ที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้ไม่ได้รับความรู้กับการมาเที่ยววัด

^๔ สัมภาษณ์, พระมหาเอกพจน์ รตนจันท, เลขานุการเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย.

ในส่วนของภาครัฐที่ได้ให้ข้อมูลของจังหวัดเชียงราย พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี^๕ กล่าวว่าในปัจจุบันช่วงระยะ ๒-๓ ปีที่ผ่านมา ในจังหวัดเชียงรายยังไม่มีกรเข้าไปช่วยเหลือหรือร่วมบริหารจัดการกับวัดต่าง ๆ ที่เป็นวัดท่องเที่ยว เนื่องจากปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณจำกัด จึงให้แต่ละวัดดำเนินการกันเอง เพราะแต่ละวัดมีศักยภาพในการบริหารจัดการเองอยู่แล้ว และคาดว่าในอนาคตจะมีแนวโน้มที่ทาง ททท.จะเข้าไปช่วยเหลือด้านบุคลากรคือ รับสมัครจิตอาสาเข้าไปช่วยบริการนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างชาติและนโยบายหลักในขณะนี้คือ การส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยดูแล ให้ความปลอดภัยและข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว แต่ก็ยังทำได้ไม่ทั่วถึงเนื่องจากงบประมาณที่ได้สำหรับการจัดการด้านนี้มีจำกัด เช่น การจ้างผู้เชี่ยวชาญอายุราชการหรือปราชญ์ท้องถิ่น ไปประจำยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งยังไม่เพียงพอ

ดังนั้น จึงมีนโยบายให้ชุมชนแต่ละแห่งเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารร่วมกับทางวัดหรือพุทธสถานต่างๆ ส่วน ททท.เชียงราย เบื้องต้นก็ช่วยประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มชาวต่างชาติ เนื่องจากทางวัดยังขาดบุคลากรที่จะสื่อสารภาษาต่างประเทศกับคนต่างชาติ และการเข้าไปดูแลเป็นบางครั้งด้านความปลอดภัยจะประสานกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่นั้น ๆ เป็นหลัก ปัจจุบันภาครัฐมีนโยบายและพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวโดยดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเป็นกลุ่มจังหวัด แล้วเชื่อมโยงกันในกลุ่มภาคเหนือล้านนา สิ่งสำคัญคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมล้านนา ในอนาคตภาครัฐมีนโยบายและพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะอนุรักษ์วัฒนธรรมและธรรมชาติให้คงอยู่ โดยยึดยุทธศาสตร์จังหวัดเชียงราย และยุทธศาสตร์พัฒนาภาคเหนือตอนบน เป็นแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของเชียงราย

สรุปจากการสัมภาษณ์พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี พบว่า หน่วยงานภาครัฐไม่ได้เข้าไปช่วยเหลือหรือร่วมบริหารจัดการกับวัดต่าง ๆ ที่เป็นวัดท่องเที่ยว เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณ ในอนาคตมีแนวโน้มที่ทาง ททท.จะเข้าไปช่วยเหลือด้านบุคลากรคือ การส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยดูแลด้านความปลอดภัยและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวแต่ยังทำได้ไม่ทั่วถึง เนื่องจากงบประมาณที่มีจำกัด ในขณะเดียวกันททท.เชียงราย ได้เข้าไปช่วยประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มชาวต่างชาติ เพื่อให้มีความเข้าใจทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่สามารถรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่

นายอมร กิตติกวาทอง^๖ กล่าวว่า ควรมีการจัดการแบบบูรณาการจัดการแบบมีส่วนร่วมของหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น วัด กับ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นนั้น ๆ รวมถึงกรรมการภายในวัดประชาชนในพื้นที่ ให้มีการบริหารร่วมกัน วัดควรเปิดกว้างต่อหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อมาช่วย

^๕ สัมภาษณ์, พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จารี, สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย

^๖ สัมภาษณ์, นายอมร กิตติกวาทอง, วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

ในการบริหารจัดการต่าง ๆ และส่งเสริมให้เด็กที่เรียนอยู่โรงเรียนที่ใกล้ควรรู้เรื่องของประวัติศาสตร์ของวัดนั้น ๆ เพื่อมาเป็นมรดกตกทอดในวันหยุดราชการ ควรมีการปรับปรุงเรื่องของภูมิทัศน์ต่าง ๆ ภายในวัดให้มีความเป็นระเบียบและให้เหมาะสมกับสถานที่ วัดหรือสถานที่ที่จะต้องเปิดกว้างเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมช่วยจัดทำแผนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายใน ด้านสถานที่ควรมีการเตรียมความพร้อมต่อการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เรื่องของความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์นั้นคนในพื้นที่ควรรู้เรื่องของประวัติศาสตร์ของตนเองเพื่อที่จะเป็นกระบอกเสียงอีกหนึ่งในการประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมว่า ในอนาคตต้องมีการรักษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้เป็นเอกลักษณ์ของวัด ควรให้การประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์และพัฒนา สำหรับเจ้าอาวาส จะต้องเป็นผู้ที่เปิดกว้างให้องค์กรหรือหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วมและอนุรักษ์

สรุปภาพรวมของจังหวัดเชียงราย ที่มีต่อการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า จังหวัดเชียงราย มีวัดสำคัญทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมและแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำคัญที่มีอยู่มากมายและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ที่ผ่านมามีวัดและชุมชนในจังหวัดเชียงรายและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวกันเอง อาศัยทุนบริจาคจากนักท่องเที่ยวและโยมอุปัฏฐากวัดเป็นสำคัญ โดยมีคณะกรรมการของวัดและชุมชนร่วมบริหารจัดการ ส่วนหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นก็ไม่สามารถนำงบประมาณเข้าสนับสนุนได้เนื่องจากข้อกฎหมายต่าง ๆ งบประมาณมีจำกัด

เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เบื้องต้นแล้ว พบว่า การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงเป็นเพียงทฤษฎีที่ไม่สามารถนำลงสู่ภาคปฏิบัติได้และในขณะเดียวกัน จังหวัดเชียงรายยังต้องการให้ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนในด้านการอบรมมรดกตกทอดให้มียอดความรู้แตกฉานด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภาษาอังกฤษ โดยถือปฏิบัติในทิศทางเดียวกันและมีมรดกตกทอดประจำตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย เนื่องจากความไม่พร้อมของบุคลากรทางศาสนาที่จะให้บริการภายในวัด เจ้าหน้าที่ของวัดหรือชาวบ้านที่มาช่วยงานวัดไม่สื่อความเป็นท้องถิ่น บางครั้งเจ้าอาวาสมอบหน้าที่ให้พระสงฆ์คอยดูแลการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวหรือให้มีมรดกตกทอดน้อย หรือมอบหมายให้ฆราวาสเป็นผู้คอยให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดนั้น ๆ และส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ของวัดที่บริการดอกไม้ธูปเทียนแต่งกายท้องถิ่นเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ประเพณีวัฒนธรรมการแต่งกายท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งให้นักท่องเที่ยวประทับใจ ส่งเสริมให้มีอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววัดให้ทักทายต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยไมตรีจิต อันนี้จะเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวประทับใจนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

๔.๒.๒ จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

พระราชสิทธิธรรมมณี^๗ กล่าวว่าสำหรับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร มีการจัดการท่องเที่ยวภายในวัดโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางมาอย่างยาวนาน มีต้นทุนของการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาชมวัดได้แก่ โบสถ์ หอไตร วิหารลายคำ พระพุทธรูปเก่าแก่ของล้านนาและศิลปวัฒนธรรมเป็นจุดขาย โดยความร่วมมือของชุมชนและคณะกรรมการวัด งบประมาณในการจัดการเป็นเงินทำบุญบริจาคของผู้เข้ามาท่องเที่ยวภายในวัด เนื่องจากที่ผ่านภาครัฐไม่ได้เข้ามาร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณ เพียงแต่การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่เข้ามามีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวของวัดด้านเอกสารและให้คำแนะนำด้านการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเท่านั้น ส่วนอื่นวัดดำเนินการร่วมกับพระสงฆ์สามเณรในวัด คณะกรรมการวัดและชุมชน

ในปัจจุบันทางวัดก็ยังดำเนินการแบบเดิม ไม่มีส่วนงานภาครัฐใดให้การสนับสนุนอย่างเป็นทางการตามนโยบายที่รัฐบาลประกาศไว้ จากการที่ทางวัดดำเนินการเองทำให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมากและทางวัดต้องการให้ภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วม คือ จัดมัคคุเทศก์ที่มีความรู้สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวได้ โดยวัดได้จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายและการประพฤติที่เหมาะสม ติดเตือนอย่างชัดเจนภายในวัดหลายจุด โดยจัดทำ 3 ภาษาคือ ไทย จีน อังกฤษ เน้นเรื่องการแต่งกายสุภาพ อย่าใส่เกาเหลา สายเดี่ยว เหวลอย คอกว้าง กางเกงหรือกระโปรงสั้นเหนือเข่า ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวชาวจีน ญี่ปุ่นและกลุ่มประเทศในโซนเอเชียและกลุ่มชาติตะวันตกเข้ามาชมวัดมาก และทท.เชียงใหม่แนะนำในเรื่องเอกสารประชาสัมพันธ์เท่านั้น ส่วนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้สนับสนุนโดยตรง แต่จะให้ทางวัดจัดทำโครงการการท่องเที่ยวเสนอเข้าไปบรรจุแผนปฏิบัติการ แต่ก็เป็โครงการเล็ก ๆ เพราะงบประมาณมีจำกัด

สรุปจากการสัมภาษณ์พระราชสิทธิธรรมมณี พบว่า วัดมีต้นทุนของการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาชมวัดได้แก่ โบสถ์ หอไตร วิหารลายคำ พระพุทธรูปเก่าแก่ของล้านนาและศิลปวัฒนธรรมเป็นจุดขาย การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวของวัดด้านเอกสารและให้คำแนะนำด้านการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเท่านั้น ส่วนอื่นดำเนินการเองทำให้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมาก วัดต้องการให้ภาครัฐจัดมัคคุเทศก์ที่มีความรู้สามารถสื่อสารภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวได้ ขณะนี้วัดได้จัดทำป้าย 3 ภาษาคือ ไทย จีน อังกฤษ ซึ่ง

^๗ สัมภาษณ์, พระราชสิทธิธรรมมณี, เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.

เป็นข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายและการประพฤติ ซึ่งจะเน้นเรื่องการแต่งกายสุภาพ อย่าใส่เกาเขอก สายเดี่ยว เหวลอย คอกว้าง กางเกงหรือกระโปรงสั้นเหนือเข่า

พระครูพิสุทธิชยานุศาสน์ (ชิตชัย ฐิตปัญโญ)^๘ กล่าวว่า สำหรับวัดสวนดอกมีการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด โดยวัดควรสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนในชุมชน และนักท่องเที่ยวได้รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมในแต่ละยุคแต่ละสมัยของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้วัดควรสร้างมัคคุเทศก์เพื่อให้คำแนะนำหรืออธิบายข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รู้ถึงประวัติศาสตร์และความสำคัญของโบราณสถาน-โบราณวัตถุที่เข้าชม และวัดมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากนโยบายภาครัฐ สำหรับอุปสรรคและปัญหาในการพัฒนาการท่องเที่ยวคือขาดความร่วมมือจากเจ้าของสถานที่และจากชุมชนที่อยู่รอบวัด นอกจากนี้ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า วัดควรมีการสร้างกลุ่มจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมและกลุ่มเยาวชนในชุมชนเพื่อให้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณหรือมีนโยบายสนับสนุนการสร้างกลุ่มจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมและกลุ่มเยาวชนดังกล่าว

สรุปจากการสัมภาษณ์พระครูพิสุทธิชยานุศาสน์ (ชิตชัย ฐิตปัญโญ) พบว่า วัดควรสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นทั้งกลุ่มเยาวชนในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมในแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้วัดควรสร้างมัคคุเทศก์เพื่อให้คำแนะนำหรืออธิบายสำหรับนักท่องเที่ยวและวัดมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากภาครัฐ และวัดควรมีการสร้างกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและกลุ่มเยาวชนในชุมชน โดยภาครัฐควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณหรือควรมีนโยบายสนับสนุนการสร้างกลุ่มจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อให้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ

พระครูใบฎีกาสุชาติ สัณญโต^๙ กล่าวว่าสำหรับวัดสวนดอกมีการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด โดยวัดควรพัฒนาของเก่าที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการสร้างของใหม่ที่ไม่ทำให้เสียภูมิทัศน์ สำหรับนักท่องเที่ยวควรมีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับบุคคลว่าเมื่อมาท่องเที่ยวแล้วควรจะทำอย่างไร เมื่อนักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วก็จะดีขึ้น

นอกจากนี้ท่านยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่า สำหรับวิธีการที่จะให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกนั้นขึ้นอยู่กับวัดและชุมชนที่ได้กำหนดหลักปฏิบัติที่เหมาะสมในการเข้ามาภายในบริเวณวัด เช่นมีการติดป้ายประกาศให้ทราบถึงกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่เข้ามาในวัดพึงปฏิบัติตนให้

^๘ สัมภาษณ์, พระครูพิสุทธิชยานุศาสน์ (ชิตชัย ฐิตปัญโญ), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

^๙ สัมภาษณ์, พระครูใบฎีกาสุชาติ สัณญโต, วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ถูกต้องตามระเบียบที่วัดได้กำหนดไว้ ในขณะที่เดียวกันวัดต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนจากนโยบายภาครัฐในการพัฒนาวัด

สรุปจากการสัมภาษณ์พระครูใบฎีกาสุชาติ สัตยโต พบว่า วัดควรพัฒนาของเก่าที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในขณะที่นักท่องเที่ยวควรตามกฎระเบียบของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งวัดเองได้มีการติดป้ายประกาศให้ทราบถึงกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่เข้ามาในวัดพึงปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามระเบียบที่วัดได้กำหนดไว้

สรุปภาพรวมของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ภาครัฐที่จะสนับสนุนในภาพรวมจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ภาครัฐยังไม่ชัดเจนด้านงบประมาณที่จะสนับสนุนโดยตรงตามนโยบายการท่องเที่ยวภาครัฐไม่ได้เข้าร่วมสนับสนุนด้านงบประมาณ เพียงแต่การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่เข้ามามีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวของวัดด้านเอกสารและให้คำแนะนำด้านการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเท่านั้น ในปัจจุบันทางวัดดำเนินการร่วมกับคณะสงฆ์ คณะกรรมการวัดและชุมชน ก็ยังดำเนินการแบบเดิม ไม่มีส่วนงานภาครัฐใดให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมตามนโยบายที่รัฐบาลประกาศไว้ และผลพลอยได้ที่วัดต่าง ๆ และสถานที่สำคัญ ๆ ของการท่องเที่ยวได้รับ คือ การที่ชุมชนได้พัฒนาสินค้าของที่ระลึกของฝากต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นประเด็นสำคัญของการสร้างงานสร้างเงินให้กับชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ โดยการท่องเที่ยวและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนช่วยด้านคำแนะนำและการประชาสัมพันธ์ให้กับวัดและพื้นที่ต่าง ๆ ที่จัดการท่องเที่ยว การดำเนินกิจกรรมการเปิดวัดเชิงวัฒนธรรมแต่ละวัดดำเนินการเอง อาศัยผู้รู้ในท้องถิ่นพออาจารย์เป็นผู้ให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวและ พระสงฆ์แต่ละวัด กลุ่มจิตอาสาที่เป็นกรรมการวัดและคณะศรัทธาวัดในแต่ละชุมชนงบดำเนินการมาจากเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวและเงินบุญกุศลผ้าป่าของวัดเองทั้งสิ้น

สำหรับนักท่องเที่ยวควรมีจิตสำนึกโดยปฏิบัติตัวให้เหมาะสมเมื่อเข้ามาภายในบริเวณวัด ซึ่งวัดได้มีการติดป้ายประกาศให้ทราบถึงกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่เข้ามาในวัดพึงปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามระเบียบที่วัดได้กำหนดไว้ ที่เน้นเรื่องการแต่งกายสุภาพ อย่าใส่เกาเหลาสายเดี่ยว เหวลอย คอกว้าง กางเกงหรือกระโปรงสั้นเหนือเข่า และการทิ้งขยะ เพราะฉะนั้นวัดต้องสื่อสารให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายที่สุภาพ จัดถังขยะไว้บริการ พร้อมข้อความสื่อสารเกี่ยวกับการทิ้งขยะ

๔.๒.๓ จังหวัดน่าน

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามรายจังหวัด ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา คือ

พระชนนันทมนี^{๑๐} กล่าวว่า ที่ผ่านมามีบทบาทของภาครัฐและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับวัดพระธาตุแช่แห้ง ส่วนใหญ่แล้วทางวัดเป็นผู้เชิญภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เนื่องจากเดิมไม่มีแนวทางการดำเนินงาน ทางวัดจึงจัดระบบร่วมกับทางจังหวัดและหน่วยงานอื่น จัดทำแผนแม่บทพัฒนาจัดการพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวงเมื่อ ๑๗ ปีก่อน คือตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ และพัฒนาถึงปัจจุบัน เนื่องจากมีแผนแม่บทฯ จึงทำให้มีการพัฒนาพระธาตุแช่แห้งอย่างต่อเนื่อง จากการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชนและภาควัด จึงทำให้บริบททางกายภาพของวัดพระธาตุแช่แห้งชัดเจนขึ้น แต่ยังรักษาความเป็นล้านนา แผนและรูปแบบของภาครัฐจะลงไปในพื้นที่เอกชนในการบริการจัดการอื่น ๆ มาก หากมีการสร้างเอกลักษณ์และอัตลักษณ์เน้นท้องถิ่นจะดีมาก จากผลของการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของวัดได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและประชาชนมากขึ้น เนื่องวัดพระธาตุแช่แห้งเป็นวัดประจำปีเกิดของนักชัตรีประจำและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรมของล้านนามากขึ้น ปัจจุบันทางวัดมีความต้องการการสนับสนุนด้านการพัฒนาควบคู่ไปกับนโยบายของภาครัฐโดยมีส่วนร่วมมุ่งเน้นในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามและขอรับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากภาครัฐเพื่อพัฒนาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคตเห็นด้วยกับการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนาโลกโดยบูรณาการกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

ผลจากการสัมภาษณ์พระชนนันทมนี พบว่า วัดพระธาตุแช่แห้งพระอารามหลวงเป็นอีกหนึ่งวัดที่ไม่ได้รับสนับสนุนในนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาครัฐในล้านนาในทางตรงแต่อย่างใด ที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวอยู่เป็นลักษณะที่ทางวัด เป็นผู้เชิญหน่วยงานภาครัฐและองค์กรอื่นๆเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และประกอบกับวัดได้ดำเนินจัดทำแผนแม่บทมาเป็นระยะเวลากว่า ๑๗ ปีที่ผ่านมาโดยรวมทางวัดไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณตามนโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยทั้งสามยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว ยุทธศาสตร์การพัฒนาสินค้าและบริการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การบริหารจัดการท่องเที่ยว ที่ภาครัฐกำหนดเป็นเรื่องที่ดีมีการพัฒนาในระดับประเทศเมื่อนำลงสู่ภาคปฏิบัติรัฐบาลจะต้องพัฒนาระบบอีกหลายประการ

พระสุนทรมนี^{๑๑} กล่าวว่าที่ผ่านมาภาครัฐยังให้ความสำคัญและสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวน้อยมาก แต่หลังจากนั้นที่มีประกาศนโยบายการท่องเที่ยวของภาครัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ทางวัดมิ่งเมืองได้รับการสนับสนุนในเชิงของการแนะนำการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนใหญ่ทางวัดดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองร่วมกับชุมชน เพราะจังหวัดน่านมีการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

^{๑๐} สัมภาษณ์, พระชนนันทมนี, ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

^{๑๑} สัมภาษณ์, พระสุนทรมนี, เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

มาก่อนที่รัฐบาลจะประกาศนโยบายการท่องเที่ยวและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย ๒๕๕๘-๒๕๖๐ จากการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวที่วัดดำเนินการเอง สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้วัดเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว วัดมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านคณะกรรมการวัด และชุมชนจึงเกิดแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดเองและสิ่งที่ทางวัดต้องการจากภาครัฐ คือ การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและการจัดอบรมมัคคุเทศก์ที่มีองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่านประจำที่วัด โดยมีการจัดทำพื้นที่ในวัดมิ่งเมืองเพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว เช่น จัดทางเดินสำหรับผู้พิการให้มีความสะดวก รวมถึงการจัดการห้องน้ำเฉพาะสำหรับผู้พิการแยกจากนักท่องเที่ยวปกติ ด้วยงบประมาณของวัดจากเงินทำบุญบริจาคของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ปัจจุบันสิ่งที่ได้รับจากภาครัฐ คือ การท่องเที่ยวของจังหวัดน่านเข้าไปแนะนำการจัดระบบการท่องเที่ยวในวัดและช่วยในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของวัดมิ่งเมืองเท่านั้น ซึ่งทางวัดต้องการให้มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษเนื่องจากมีนักท่องเที่ยวต่างเข้ามาชมวัดค่อนข้างมากโดยวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ต้องการให้ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนอย่างเต็มรูปแบบเป็นไปอย่างต่อเนื่องและภาครัฐควรมีแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

สรุป ผลจากการสัมภาษณ์พระสุนทรมนี พบว่า วัดมิ่งเมืองได้รับการสนับสนุนด้านการแนะนำการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนใหญ่ทางวัดดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองร่วมกับชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นทำให้วัดเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว วัดมีการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านคณะกรรมการวัดและชุมชนจึงเกิดแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดเอง สิ่งที่ต้องการจากภาครัฐ คือ การได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและการจัดอบรมมัคคุเทศก์ที่มีองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดน่านประจำที่วัด วัดมิ่งเมืองได้จัดทำพื้นที่ในเพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว เช่น จัดทางเดินสำหรับผู้พิการให้มีความสะดวก รวมถึงการจัดการห้องน้ำเฉพาะสำหรับผู้พิการแยกจากนักท่องเที่ยวปกติด้วยงบประมาณของวัดจากเงินทำบุญบริจาคของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และวัดมีต้องการให้มีการจัดอบรมมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษเนื่องจากมีนักท่องเที่ยวต่างเข้ามาชมวัดค่อนข้างมากโดยวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ วัดต้องการให้ภาครัฐเข้าไปสนับสนุนอย่างเต็มรูปแบบเป็นไปอย่างต่อเนื่องและภาครัฐควรมีแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

นางนาถนรี ธนะปัญญา^{๑๒} กล่าวว่าในประเด็นของนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชาธิรัฐในล้านนาในพื้นที่จังหวัดน่าน จะเป็นลักษณะของการปฏิบัติตามกลไกของ

^{๑๒} สัมภาษณ์, นางนาถนรี ธนะปัญญา, หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน.

ภาครัฐเป็นสำคัญ ยึดแผนพัฒนาท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีคุณภาพบนพื้นฐานความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายได้สู่ประชาชน ทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” ซึ่งกำหนดเป็นภาพรวมของประเทศจากเป้าประสงค์การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างสมดุล การกระจายรายได้และผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวสู่ทุกพื้นที่ทุกภาคส่วน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐาน อัตลักษณ์และวิถีไทย ที่ไม่ได้เจาะจงการท่องเที่ยวเฉพาะด้าน ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ นั้นในภาคปฏิบัติยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ ที่ผ่านมการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดน่านอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอและมีกลไกระเบียบต่าง ๆ หลายขั้นตอนทาง ททท.จังหวัดน่านจะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการด้านประชาสัมพันธ์ให้กับวัดสำคัญ ๆ ในจังหวัดน่านเป็นหลักในอนาคตต่อไปคาดว่า จะมีสัญญาณที่ดีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด

สรุปจากการสัมภาษณ์นางนาถนรี ธนะปัญโญ พบว่า พื้นที่จังหวัดน่านมีนโยบายและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐในล้านนาในลักษณะของการปฏิบัติตามกลไกของภาครัฐเป็นสำคัญยึดแผนพัฒนาท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งกำหนดวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลกที่เติบโตอย่างมีคุณภาพบนพื้นฐาน ความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายได้สู่ประชาชน ทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายของรัฐและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐ นั้นในภาคปฏิบัติยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่ เนื่องจากการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดที่สำคัญของจังหวัดน่านอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งมีสาเหตุมาจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอและมีกลไกระเบียบต่าง ๆ หลายขั้นตอน ทาง ททท. จังหวัดน่านจะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการจัดการด้านประชาสัมพันธ์ให้กับวัดสำคัญๆในจังหวัดน่านเป็นหลัก

สรุปภาพรวมของจังหวัดน่าน นโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประชารัฐ พบว่า จังหวัดน่านเป็นอีกหนึ่งจังหวัดในภาคเหนือที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและได้ดำเนินการจัดการมาโดยลำดับและวัดต่าง ๆ ในจังหวัดน่านได้ดำเนินการจัดการเองโดยการนำของเจ้าอาวาสและคณะกรรมการวัด ส่วนในการให้การสนับสนุนจากภาครัฐยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน วัดแต่ละแห่งจะเป็นผู้ตั้งองค์กรภาครัฐเข้าไปร่วมดำเนินการในรูปของการทำงานร่วมกับวัด การให้คำแนะนำด้านการจัดการและส่งเสริมในการประชาสัมพันธ์โดย ททท. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนตาม

กลไกของ อบท.คือ ทางวัดและชุมชนจะต้องเขียนโครงการเข้าไปบรรจุในแผนปฏิบัติการของ อบท.ในงบประมาณที่ไม่มากและไม่มิงงบประมาณที่จัดสรรโดยตรงจากภาครัฐ และสิ่งที่ทางวัดต้องการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การอบรมองค์ความรู้ให้กับมัคคุเทศก์ทางศิลป- วัฒนธรรม ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของแต่ละวัดที่จัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษพื้นฐาน ในส่วนที่ภาครัฐได้ประกาศและกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยนั้นถือได้ว่าการพัฒนาด้านยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวประเทศ เมื่อลงสู่ภาคปฏิบัติยังมีข้อติดขัดอยู่มาก เช่น การสื่อสารกับท้องถิ่น กระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ ไม่คล่องตัวขาดผู้ที่เข้าใจและประสานงานอย่างแท้จริง

๔.๓ ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ วิเคราะห์การสร้างความจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนนา

๑. วิเคราะห์จากเอกสาร เชิงปฐมภูมิการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนนา พบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัดสำคัญ ๑ มากมาย โดยแต่ละวัดได้ดำเนินการเปิดวัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานแล้วการท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

ในเชิงเอกสารจึงสรุปผลการสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนนา

๑) การสร้างจิตสำนึกด้านการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมลำนนา วัฒนธรรมลำนนา นับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการท่องเที่ยวทางภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบลำนนาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นไปได้

ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๒) การสร้างจิตสำนึกเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพและสภาพแวดล้อมอันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์(ประเพณีปีใหม่เมือง) ประเพณียี่เป็งหรือประเพณีเดือนยี่เป็ง(ลอยกระทง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนทัศนียภาพอันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัดจนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการดัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมลภาวะที่ดี

๓) การสร้างจิตสำนึกด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยว และยานพาหนะ ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๔) การสร้างจิตสำนึกด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๕) การสร้างจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อความหมายทำให้นักท่องเที่ยว

ไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัย การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดำเนินการไปได้จึงต้องบูรณาการจากภาคทฤษฎีลงสู่ภาคปฏิบัติกับกลุ่มสังคมทุกภาคส่วน ในประเด็นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในรายจังหวัด จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน เป็นแหล่งอารยธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากวัดสำคัญ ๆ ในพื้นที่ พบองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์ที่มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านไม่ว่าจะเป็นประเทศลาว ประเทศพม่า ทั้งสองประเทศนี้มีประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมความเป็นอยู่สอดคล้องกับความวิถีความเป็นล้านนา มีความใกล้เคียงกับความ เป็นอยู่ในเชิงสังคม จึงมีจุดขายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากต้นทุนด้านพื้นที่มีอยู่ เช่น วัด วัง คัมเจ้าหลวง ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณสถานที่สำคัญ และภาพชีวิตของวิถีความเป็นล้านนา และพบว่า ในพื้นที่ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงรายและ จังหวัดน่าน มีต้นทุนของพื้นที่ คือ ต้นทุนของพระสงฆ์ ต้นทุนด้านวัตถุโบราณสถานที่ ต้นทุนด้านบุคลากรในท้องถิ่นด้านภูมิปัญญา ต้นทุนจากคณะศรีทธาคณะกรรมกรวัดและต้นทุนทางด้านการเงิน จากต้นบุญของการบริจาคโยมอุปัฏฐากและนักท่องเที่ยว คนท้องถิ่นมีความตื่นรู้ในการรักษาและอนุรักษ์ วัดอุทยานสถานศิลปวัฒนธรรม มีการสอดส่องดูแลร่วมกันในชุมชนและมีความพร้อมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม “โดยคนเมืองพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของคนเมือง” เกิดภูมิปัญญาในท้องถิ่น มีความรักหวงแหนในท้องถิ่นของตนเอง

.....

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการวิจัยที่ใช้

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” ภายใต้แผนงานวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา ศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาและวิเคราะห์การสร้างจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น ๔๑๒ รูป/คน แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องในวัดทั้ง ๖ วัด จำนวน ๔๐๐ คน โดยกำหนดการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน ๑๒ รูป/คน ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ในพื้นที่ศึกษาวิจัย ตัวแทนวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว

๕.๒ สรุปผลการวิจัย

จากผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือในภาพรวมของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๔๐๐ คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๕๗.๒๕ มีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปี ร้อยละ ๓๒.๒๕ สถานภาพสมรส ร้อยละ ๔๘.๒๕ มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ ๖๒.๕๐ ประกอบอาชีพรับราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ ๓๒.๐๐ มีรายได้ต่อเดือน ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ร้อยละ ๓๕.๒๕ และมีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลางร้อยละ ๔๗.๒๕ เมื่อแยกเป็นรายภาคส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามภูมิลำเนาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๒๑.๐๐

๑. ผลศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา พบว่า

ด้านความตระหนัก นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้มีจิตสำนึกร่วมกันในการแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน โดยวัดและชุมชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมสภาพลง และพบว่าวัดและชุมชนควรเผยแพร่ข้อมูลของแหล่ง

ท่องเที่ยววนั้น ๆ โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงความสำคัญและรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของสถานที่นั้น ๆ ให้ตระหนักอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมของล้านนามีอายุมาเนิ่นนาน ควรอนุรักษ์ไว้และการปลูกฝังลูกหลานให้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา นอกจากนั้นควรให้ชุมชนเรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเองควบคู่กับการจัดการวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามบริบทของชุมชนสังคม

ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า เมื่อมาท่องเที่ยวแล้วไม่ควรขีดเขียนอะไรลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว และพบว่าวัดและชุมชนควรปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไปมีค่านิยมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม ตลอดจนรู้จักระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้ทรุดโทรมหรือเสียหาย นอกจากนั้นผู้นำชุมชนควรปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและเชิญชวนคนในชุมชนร่วมปฏิบัติ เช่นมีการจัดโครงการอาสาพัฒนาหวงแหวนวัฒนธรรม ดูแลรักษาไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เข้าเยี่ยมชม ควรมีการส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ. เพื่อจะได้มีกำลังใจในการทำงานในทุก ๆ ด้าน

ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนั้นควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุก ๆ ฝ่าย และพบว่าวัดและชุมชนควรมีการจัดทำประชาสัมพันธ์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชน ผู้นำระดับจังหวัดควรมีการขับเคลื่อนให้โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดและชุมชนเป็นรูปธรรมให้ได้ คนในวัดและชุมชนต้องรักและศรัทธาช่วยเหลือกัน เช่น จัดทำข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว สร้างและพัฒนา รวมทั้งปลูกฝังให้ทุกคนเล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุในชุมชน

ด้านความจำเป็น นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า สิ่ง que ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถานแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนและพบว่าวัดและชุมชนต้องมีความร่วมมือกันในการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่พักพิงความสุข ปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต เน้นให้เกิดความภาคภูมิใจและจิตสำนึกในการที่จะรักษาให้คงอยู่แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ วัดและชุมชนควรตั้งกฎเกณฑ์ให้ชัดเจนเพื่อให้นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเป็นเชิงการอนุรักษ์ด้วย

ด้านความรับผิดชอบ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนและรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพบว่าวัดและชุมชนควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและมีบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย มีการติดป้ายเตือนและมีเจ้าหน้าที่ซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน ตลอดจนควรปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้รู้จักสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และที่สำคัญทุกคนทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชน

๒. ผลศึกษากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

ในภาพรวมกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนทั้งสามจังหวัด คือ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดจะเน้นในเรื่องความสะอาด ร่มรื่น ความสงบ แต่ขาดการจัดการด้านความรู้เกี่ยวกับท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากวัดส่วนใหญ่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเองจากเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวที่เข้าชมวัด ในระยะเวลาที่ผ่านมาภาครัฐประกาศและกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวประเทศเป็นการพัฒนาที่ผ่านมาเฉพาะตัวยุทธศาสตร์ที่นำเข้าสู่ภาคปฏิบัติไม่ได้มาการท่องเที่ยวไม่ได้เข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดเนื่องจากงบประมาณมีจำกัดและไม่เพียงพอมีงบจ้างผู้เชี่ยวชาญราชการเข้าประจำการให้ความรู้เชิงวัฒนธรรม สิ่งของแต่ละวัดขาดแคลน คือบุคลากรที่มีความรู้ด้านภาษาอังกฤษที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

ผลพลอยได้ที่วัดต่าง ๆ และสถานที่สำคัญ ๆ ของการท่องเที่ยวได้รับ คือ การที่ชุมชนได้พัฒนาสินค้าของที่ระลึกของฝากต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นประเด็นสำคัญของการสร้างงานสร้างเงินให้กับชุมชน โดยการท่องเที่ยวและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนช่วยด้านคำแนะนำและการประชาสัมพันธ์ให้กับวัดและพื้นที่ต่าง ๆ ที่จัดการท่องเที่ยว การดำเนินแต่ละวัดดำเนินการเอง อาศัยผู้รู้ในท้องถิ่นเป็นผู้ให้ข้อมูลกับท่องเที่ยวและพระสงฆ์แต่ละวัด กลุ่มจิตอาสาที่เป็นกรรมการวัดและคณะศรัทธาในในแต่ละชุมชน งบดำเนินการมาจากเงินบริจาคของนักท่องเที่ยวและเงินบุญกุศลผ้าป่าของวัดเองทั้งสิ้น วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมและแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำคัญที่มีอยู่มากมายและเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ที่ผ่านมาการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยววัดจัดการกันเอง และพบว่ากระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยว นั้น วัดและชุมชน ควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยจัดหาเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครมาดูแลภายในวัด หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายด้านการสร้างมรดกโลกไปประจำวัดต่าง ๆ ที่เป็นแหล่ง

ท่องเที่ยว จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอยู่ในวัดเหล่านั้น เพื่อนำความรู้นั้นไปเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนั้นวัดควรจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของอาคารสถานที่สำคัญของวัด ซึ่งควรจัดทำ ๓ ภาษาคือ ไทย อังกฤษ จีน รวมทั้งจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายและการประพฤติที่เหมาะสม ติดเตือนอย่างชัดเจนภายในวัด โดยจัดทำให้มีลักษณะและขนาดที่เหมาะสม และมีการจัดสร้างสภาพแวดล้อมภายในให้มีความร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ ลานหญ้า การจัดทำที่นั่งพัก การจัดระบบความเรียบร้อยของร้านค้า รวมไปถึงการบริหารจัดการเรื่องการกำจัดขยะและการจัดระเบียบการจราจร และนักท่องเที่ยวควรปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดที่ได้มีการติดป้ายประกาศรวมทั้งจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงกฎระเบียบ สำหรับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่เข้ามาในวัดพึงปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามระเบียบที่วัดได้กำหนดไว้

๓. ผลการวิเคราะห์การสร้างความจิตสำนึกกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในลำนานา พบว่า

๓.๑) การสร้างความจิตสำนึกด้านการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมลำนานา วัฒนธรรมลำนานานับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการท่องเที่ยวทางภาคเหนือ แต่ปัจจุบันวัดในเขตภาคเหนืออยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบลำนานาดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน เช่น การก่อสร้างพระอุโบสถด้วยสถาปัตยกรรมแบบภาคกลาง การจัดสร้างอาคารด้วยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ดังนั้น การอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นไปได้ยาก หากพระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจและความภูมิใจ หรือไม่มีจิตสำนึกที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตน

๓.๒) การสร้างความจิตสำนึกเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือบางแห่ง ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนมีจำนวนมากเกินไป ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลสงกรานต์(ประเพณีปีใหม่เมือง) ประเพณียี่เป็งหรือประเพณีเดือนยี่เป็ง(ลอยกระทง) สำหรับประเด็นปัญหาทางด้านกายภาพที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหาทัศนอัปลักษณ์ อันเกิดจากสถาปัตยกรรมแปลกปลอม หรือมีสิ่งปลูกสร้างบดบังทัศนียภาพของศาสนสถาน ซึ่งเป็นแหล่งโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แต่มีอาคารสมัยใหม่ตั้งอยู่ปะปนกัน ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดการวางแผนผังวัดอย่างเคร่งครัดและถูกต้อง ทำให้พื้นที่ในวัดมีสภาพไร้ระเบียบ และเกิดความแออัด จนเป็นผลเสียต่อทัศนียภาพของความเป็นโบราณสถานสำคัญ

นอกจากนี้ ความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ยังเกิดขึ้นจากการดัดแปลงสภาพดั้งเดิมของศาสนสถานด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และการขาดระบบการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่ดี

๓.๓) การสร้างจิตสำนึกด้านการจัดการท่องเที่ยว การจัดการการท่องเที่ยววัดในภาคเหนือ ยังขาดความเข้าใจเรื่องความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยเฉพาะในบางฤดูกาลหรือบางเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมจำนวนมาก จนก่อให้เกิดความแออัดทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวและยานพาหนะ ขาดการบริหารจัดการทั้งในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีสุขอนามัย รวมไปถึงการบำบัดน้ำเสีย ทำให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรมได้

๓.๔) การสร้างจิตสำนึกด้านสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการเดินทางและจราจรที่คับคั่ง ซึ่งมีสาเหตุใหญ่มาจากการขาดระบบขนส่งมวลชนภายในเขตเมือง นอกจากนี้ ยังมีขยะซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมายาวนาน ทำให้ในวัดบางแห่งมีขยะมูลฝอยตกค้างอยู่จำนวนมาก รวมทั้งปัญหาพื้นที่ฝังกลบและเครื่องมือกำจัดขยะที่มีจำกัด นอกจากนี้ความปลอดภัยของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น พาหนะเดินทางก็มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเดินทางในเขตเมือง รวมไปถึงปัญหาด้านสุขอนามัย เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ และความสะอาดของห้องน้ำของวัดที่บางแห่งยังขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ทำให้เสียภาพลักษณ์ของการเป็นศาสนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

๓.๕) การสร้างจิตสำนึกด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยท้องถิ่น ความพยายามที่จะกระจายการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวไปให้แก่ท้องถิ่น ในขณะที่ศักยภาพและความพร้อมของท้องถิ่นยังไม่เป็นที่ประจักษ์ชัด ส่งผลให้การจัดการของหน่วยงานท้องถิ่นขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถยับยั้งความเสื่อมโทรมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีปัญหาการสื่อสารความหมายให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความรู้ หรือได้รับความรู้ที่บิดเบือนจากความเป็นจริง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความพอใจของนักท่องเที่ยวลดต่ำลง อีกทั้งการจัดการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบที่คาบเกี่ยวของหลายหน่วยงาน การขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้การจัดการ และบำรุงรักษาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

๕.๓ อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของวัดนั้น จัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (cultural based tourism) มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นแล้ว ยังจัดเป็นการท่องเที่ยวชม

วัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) คือ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงาน ประเพณีต่าง ๆ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้ ภูมิ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความ รับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม

จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภาคส่วน ชุมชนที่เป็นวัดสำคัญทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมและแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำคัญที่มีอยู่มากมาย และเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว แต่ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ที่ผ่านมามีวัดและชุมชนใน ล้านนาและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกันเอง อาศัยทุน บริจาคจากนักท่องเที่ยวและผู้อุปถัมภ์วัดเป็นสำคัญโดยมีคณะกรรมการของวัดและชุมชนร่วมบริหาร จัดการ ส่วนหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่นก็ไม่สามารถนำงบประมาณเข้าสนับสนุนได้เนื่องจากข้อ กฏหมายต่างๆ งบประมาณมีจำกัด ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ^๑ ได้วิจัย เรื่องโครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่ม จังหวัดอีสานใต้ ผลการวิจัยสรุปว่า คนในท้องถิ่นมีศักยภาพด้านบุคลิกภาพระดับมาก ส่วนศักยภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองระดับปานกลาง มีความต้องการ พัฒนาศักยภาพด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเอง ในระดับมาก ระดับศักยภาพกับระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ของคนในท้องถิ่นทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านบริหารจัดการและ ด้านการพึ่งพาตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แนวทางยุทธศาสตร์ที่พึงพาเพื่อ เสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดย เชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ การปรับทัศนคติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการ ท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น การศึกษาและทำความเข้าใจ เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม แบบแผนการปฏิบัติต่าง ๆ ของคนในพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มันักวิจัยอยู่ในพื้นที่เพื่อ คุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

^๑ ศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ, การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบ ยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว), ๒๕๕๐), หน้าบทคัดย่อ.

ในงานศึกษาของพระมหาสุทิตย์ อาภากร^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง ๙ วัด ในกรุงเทพมหานคร มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยวัดให้ความสำคัญกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรม พุทธศิลปกรรมและมีการนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาเผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว สำหรับรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครพบว่า มี ๔ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและการเที่ยวชมบริเวณวัด(เชิงวัดอุทธรม) ๒) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา(เชิงวัฒนธรรม) ๓) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ ๔) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในเชิงลึก เช่น การฝึกสมาธิ การฟังธรรม เป็นต้น และพบว่า ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในวัดมีมากมายตั้งแต่การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อสถานที่ โอกาสและวัฒนธรรมอันดีงามของไทยและระเบียบวัด โดยส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ การไม่ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมและขาดความเป็นระเบียบในการเที่ยวชม โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย การรูกล้ำของร้านขายสินค้าและบริการภายในวัด จนเกิดข้อขัดแย้งกับชุมชน ไปจนถึงการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ให้บริการบางกลุ่ม ทั้งนี้ ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง ๙ วัด สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ โดยวัดสามารถจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวได้ เช่น มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดในระดับดี รองลงมา ได้แก่ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า วัดถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทย แต่ก็จะต้องมีการวางระบบการจัดการให้เหมาะสม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในงานศึกษาของ วิภาดา มุกดา^๓ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ผลการวิจัยพบว่า

^๒ พระมหาสุทิตย์ ออบอ้น, รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๒, หน้า บทคัดย่อ.

^๓ วิภาดา มุกดา, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก, Vol 10, No 3 September - December 2014, หน้า, ๕๖-๕๗.

๑. ในภาพรวมของการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ลำดับที่ ๑ การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ (Material) ลำดับที่ ๒ การบริหารจัดการด้านเครื่องจักร (Machine) ลำดับที่ ๓ การบริหารจัดการด้านการเงิน (Money) ลำดับที่ ๔ การบริหารจัดการด้านตลาด (Market) ลำดับที่ ๕ การบริหารจัดการด้านวิธีการ (Method) และลำดับที่ ๖ การบริหารจัดการคน (Man)

๒. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการให้กับผู้ผลิตสินค้า ได้แก่ ๑) การบริหารจัดการด้านคน หน่วยงานควรเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่การแบ่งงานกันทำแล้วฝึกอบรมทักษะการผลิตให้กับสมาชิกในกลุ่มให้มีความเชี่ยวชาญและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๒) การบริหารจัดการด้านการเงิน ควรมีการจัดหาแหล่งเงินทุนเงินกู้ยืมที่มีอัตราดอกเบี้ยต่ำให้กับกลุ่มผู้ผลิต ควรจัดฝึกอบรมในด้านการจัดทำงบการเงินตามหลักการบัญชีที่ถูกต้อง ๓) การบริหารจัดการด้านวัตถุดิบ หน่วยงานควรให้ความรู้ คำแนะนำ ฝึกอบรมพัฒนาปรับปรุงกระบวนการผลิตต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเหลือด้านการหาวัตถุดิบอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นเข้ามาทดแทนและสามารถแปรรูปวัตถุดิบที่เหลือจากการผลิตสร้างมูลค่าเพิ่มให้เกิดประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด หรือโดยการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงในกลุ่มผู้ผลิตประเภทเดียวกันหรือประเภทอื่น ๆ เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ๔) การบริหารจัดการด้านวิธีการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดโครงสร้าง การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับการปฏิบัติงานภายในกลุ่มและผู้ผลิตควรมีการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แล้วไต่ถามโอกาสในการสร้างเครือข่าย เพื่อร่วมกันกำหนดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ให้มีทิศทางในการผลิตที่ถูกต้อง ๕) การบริหารจัดการด้านตลาด ควรให้หน่วยงานจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน ขยายช่องทางการจำหน่ายสินค้า OTOP ให้มากขึ้นทุกรูปแบบเพื่อเพิ่มโอกาสและช่องทางในการเข้าถึงผู้บริโภค การตั้งราคาสินค้าควรที่จะกำหนดราคาสินค้าให้เหมาะสมกับตลาด ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์ควรมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้กับผู้บริโภคได้รับทราบโดยผ่านจากสื่อต่าง ๆ เช่น ใบปลิว วิทยุ โทรทัศน์ ท้องถิ่น เว็บไซต์ เป็นต้น ๖) การบริหารจัดการด้านเครื่องจักร หน่วยงานควรเข้ามาให้คำแนะนำในการวางแผนการผลิตทุกขั้นตอน ฝึกให้สมาชิกเรียนรู้ คัดเลือกเครื่องมือ เครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตให้เหมาะสมกับการทำงาน การตรวจสอบเครื่องมือก่อนการใช้งานทุกครั้ง การบำรุงรักษาเครื่องมือ เครื่องจักรเพื่อยืดอายุการใช้งานยาวนาน

จากผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยวในการพัฒนาของวัดและชุมชนในล้านนา ผลการวิจัยพบว่า

ด้านความตระหนัก นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้มีจิตสำนึกร่วมกันต่อการแก้ไขปัญหาอย่าง

ยั่งยืน โดยวัดและชุมชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อให้เกิดประโยชน์ คุ่มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรเผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ มุ่งเน้นให้คนทั่วไปเห็นถึงความสำคัญและรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของสถานที่นั้น ๆ ให้ตระหนักอยู่เสมอว่าวัฒนธรรมของล้านนามีอายุมาเนิ่นนาน ควรอนุรักษ์และการปลูกฝังลูกหลานให้เห็นถึงความสำคัญวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกให้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา นอกจากนั้นควรให้ชุมชนเรียนรู้อัตลักษณ์ของตนเองควบคู่กับการจัดการวิถีชีวิตของตนเองให้เป็นไปตามบริบทของชุมชนสังคม

ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า เมื่อมาท่องเที่ยวแล้วไม่ควรขีดเขียนอะไรลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรปลูกฝังให้นักท่องเที่ยวและเยาวชนมีค่านิยมในการช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรม และรู้จักระมัดระวังขณะเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวไม่ให้ทรุดโทรมหรือเสียหาย ผู้นำชุมชนควรปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างและเชิญชวนคนในชุมชนร่วมปฏิบัติ เช่นมีการจัดโครงการอาสาพัฒนาหวนหวนวัฒนธรรม ดูแลรักษาไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เข้าเยี่ยมชม ควรมีการส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เพื่อจะได้มีกำลังใจในการทำงานในทุก ๆ ด้าน

ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนั้นควรมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีการจัดทำประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยวโดยเน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป มีการพัฒนาจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชนและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและภูมิปัญญาของคนในชุมชน ผู้นำระดับจังหวัดควรมีการขับเคลื่อนให้โครงการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดและชุมชนเป็นรูปธรรมให้ได้ คนในวัดและชุมชนต้องรักและศรัทธาช่วยเหลือกัน เช่นมีการจัดทำข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยว มีการประชาสัมพันธ์ สร้างและพัฒนาและปลูกฝังให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรภพ วงศ์รอด ^๔ ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิง

^๔ วรภพ วงศ์รอด, แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์, วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์, Vol 9, No 26 (2014), พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑๓.

วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรม ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง ๓ แห่ง มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บ่งบอกเอกลักษณ์ชุมชน ด้านการจัดการท่องเที่ยวมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่เดิมและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ใหม่ มีการตระหนักถึงคุณค่า สร้างจิตสำนึกการจัดการทุนและทรัพยากรในชุมชน

การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การอบรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมเรียนรู้การจัดการวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ค้นหาศักยภาพ การระดมความคิดการจัดตั้งคณะทำงาน การประสานร่วมมือกับเครือข่ายเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น มีการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมนำร่อง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดทำแผนพัฒนาชุมชนวัฒนธรรม จัดระบบข้อมูลด้านวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดตั้งกองทุนชุมชนวัฒนธรรม การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในชุมชน

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ^๕ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี การวิจัยคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวในด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุมีหลายวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่สมัยสุโขทัยและพระนครศรีอยุธยา ส่วนอุโบสถและเจดีย์มีลักษณะเหมือนเจดีย์ชเวดากอง โบราณสถานเป็นสถาปัตยกรรมของมอญส่วนใหญ่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เช่น ประปา ไฟฟ้าถนนหนทางห้องสุขา และระบบรักษาความปลอดภัยอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากวัดในจังหวัดปทุมธานีมีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่าจังหวัดอื่น ส่วนร้านค้าขายจะมีอยู่ตามชุมชนรอบๆ วัด

การวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า วัดส่วนใหญ่มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและมีพื้นที่โล่งกว้าง ส่วนทรัพยากรด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี พบว่าวัดส่วนใหญ่มีโบสถ์และพระพุทธรูปที่สำคัญ ชุมชนจะจัดประเพณีร่วมกับวัด เช่น ตักบาตร ทำทานและเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา พร้อมทั้งการรณรงค์ให้ประชาชนรักษาศิลปะฟงเทคน์ ฟังธรรมในวันพระและวันสำคัญทางศาสนา สำหรับวัดที่มีนักท่องเที่ยวทางวัดจะจัดมัคคุเทศก์หรือบุคลากรพาชมวัด ส่วนที่ต้องปรับปรุง คือ จุดประชาสัมพันธ์ยังมีน้อยทั้งบริเวณนอกวัดและในวัดเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากการ

^๕ วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ, การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัดปทุมธานี, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๖๓-๖๔.

วิเคราะห์สามารถจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยววัดเลือกจากที่วัดที่ใกล้เคียงกันและอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงกันพร้อมทั้งพิจารณาสถานที่แวะรับประทานอาหารกลางวัน และเดินทางกลับให้เป็นวงจรทำให้สามารถจัดทำแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวได้สองเส้นทาง เส้นทางแรกมี ๖ วัด และเส้นทางที่สองมี ๕ วัด

ด้านความจำเป็น นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า สิ่งที่ถูกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถานนักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนต้องมีความร่วมมือกันในการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยอมรับเฉพาะความสุข ปลุกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่อดีต เน้นให้เกิดความภาคภูมิใจและจิตสำนึกในการที่จะรักษาให้คงอยู่แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ วัดและชุมชนควรตั้งกฎเกณฑ์ให้ชัดเจนเพื่อให้นักท่องเที่ยวจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและเป็นเชิงการอนุรักษ์ด้วย

ด้านความรับผิดชอบ นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่า วัดและชุมชนควรแสวงหาความร่วมมือกันเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน สิ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่า วัดและชุมชนควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนและมีบริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างดี มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในการเข้าชมสถานที่เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย มีการติดป้ายเตือนและมีเจ้าหน้าที่ซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแล ตักเตือน ควรปลูกฝังเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้รู้จักสำนึกรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทุกคนทุกฝ่ายควรร่วมมือกันเพื่อพัฒนาชุมชน

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการจัดทำแผนกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดในระดับภูมิภาคและจังหวัด โดยมีแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน

๒) ควรมีการจัดทำการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยววัดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมไปถึงการควบคุมการก่อสร้างสถาปัตยกรรมที่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์และมัคคุเทศก์เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเส้นทางการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคอาเซียน และเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในระดับภูมิภาคอาเซียน

๒) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมโดย
เน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่

บรรณานุกรม

ก. หนังสือ

กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์สมานันท์. ๒๕๔๗.

กระทรวงศึกษาธิการ. กิจกรรมของวัดซึ่งเป็นที่เลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา. ๒๕๒๕.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คู่มือการบริหารและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.)และสภาตำบล(สต.) พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงมหาดไทย. ๒๕๔๓.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. อัตตศึกษาศาสตร์แห่งการรู้จักตนเอง. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ที. พี. พรินท์. ๒๕๓๙.

----- พลังแห่งความเชื่อมั่น. กรุงเทพมหานคร : ที.พี.พรินท์. ๒๕๔๐.

จิระวัฒน์ อนุวิชานนท์. การตลาดการท่องเที่ยวและการบริการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด. ๒๕๕๔.

ฉันทน์ วรรณอนม. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา. ๒๕๕๒.

ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. การวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : คณะมนุษยศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๒.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๔๗.

ชูเกียรติ นพเกตุ. การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๔๒.

ทองพันชั่ง พงษ์วารินทร์. จิตสำนึกคุณภาพ : อาวุธสำคัญเพื่อความอยู่รอด. นนทบุรี : ไอดีซีอินโฟดิสทริบิวเตอร์ เซ็นเตอร์. ๒๕๕๒.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๕๐.

พงศธร เกษสำลี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook). กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. ๒๕๔๓.

พจนา สวนศรี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. ๒๕๔๖.

พยอม ธรรมบุตร. **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
๒๕๔๘.

----- . **เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**.
กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
๒๕๔๙

พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์. **มัคคุเทศก์**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ๒๕๔๙.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหน่วยที่ ๑-๗**. พิมพ์
ครั้งที่ ๕. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ๒๕๔๘.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในลุ่มแม่น้ำโขง**. เชียงใหม่ :
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๘.

รชพร จันทรสว่าง. **เอกสารชุดฝึกอบรมทางไกลหลักสูตรการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่าง
ยั่งยืน**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช. ๒๕๓๐.

ราณี อธิชัยกุล. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ**. การ
จัดการการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ๒๕๔๖.

วรภาพ ศรีสพรรณ. **“การจัดการสิ่งแวดล้อม” สิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโลกสีเขียว, ๒๕๓๕.

วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว. ๒๕๔๘.

ศักดิ์ สุนทรเสณี. **เจตคติ**. กรุงเทพมหานคร : ดี.ดี.บุ๊คส์โตร์. ๒๕๓๑.

ศลวิธานนิเทศ. พลโทพระยา. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์. ๒๕๓๑.

สงคราม เขวาร์ศิลป์. **จิตวิทยาทั่วไป**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๓๕.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา
นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ**, วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗
สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา ๒๕๕๗.

สินธุ์โรบล. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ**. กรุงเทพมหานคร
: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. ๒๕๔๖.

อุดม เขยกิจวงศ์และคณะ. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว. ๒๕๔๘.

Mitra, A. **Fundamentals of Quality Control and Improvement**. New Jersey : Prentice-
Hall. Inc. 1998.

ข. งานวิจัย

กาญจนา แก้วเทพ. จิตสำนึกของชาวนา : ทฤษฎีและแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๒๕๒๗.

กาญจนา สุคันธสิริกุล. การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย. สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๕๖.

ฉัตรชัย พลับขาวและคณะ. ศึกษาเดินสายเตะบอล ตะลอนทัวร์สายบุญของบริษัท เนวิเกเตอร์ เซอร์วิส (ประเทศไทย) จำกัด Football Trip for Charity. รายงานการปฏิบัติงานสหกิจ. ภาควิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม. ๒๕๖๐.

ดารณี บุญธรรมและคณะ. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวัฒนธรรมโดยชุมชนชาวม้ง บ้านน้ำเคแสนก้วย ตำบลผาซางน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา. รายงานการวิจัย. สนับสนุนโดย กองวิจัยสกว. . ๒๕๕๖.

ธรรณชนก คำแก้ว. การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภท โบราณสถาน : กรณีศึกษา พระอารามหลวงในเขต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. ๒๕๕๕.

ณัฏฐิ์ ศรีดี และคณะ. รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคกลาง : กระบวนการจัดการพุทธศิลป์ถิ่นสยามเพื่อความงามของจิตใจและปัญญา. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๖.

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ)และคณะ. การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. และคณะ. รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ : กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. รายงานการวิจัย. คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๕.

พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น. รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทยและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). ๒๕๕๒.

ยุวดี อิ่มใจ, วิวัฒน์พงศ์ เจริญนิธิปัญญา, วัฒนชัย จันทร์วิบูล, ณรงค์ศักดิ์ บุญยมาลิก, สมภาพ อุณห
ชาติ, ไกล่รุ่ง กลั่นคันหา, อัจฉรา บัวสุวรรณ, ชมพูนุช นิยมแย้ม, และ วรวิทย์ พงษ์กมล-กุลนันท์.
การศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม. รายงานการ
วิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.
๒๕๕๒.

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข. **การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
ในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย(สกว). ๒๕๕๐.

Ramachandran. V. S. อ้างใน ศิริพันธ์ เวชสิทธิ์. **การพัฒนาบุคลากรด้านสุขภาพแบบองค์รวมเพื่อ
สร้างจิตสำนึกคุณภาพ.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต.(อาชีวศึกษา).มหาวิทยาลัย- เกษตรศาสตร์.
บัณฑิตวิทยาลัย. ๒๕๕๕.

ค. วารสาร

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนท่ามะโอ อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง. **วารสารศิลปศาสตร์.** มหาวิทยาลัยแม่โจ้. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน
มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑.

นางลักษณ์ จันทาภากุลและนรินทร์ สังข์รักษา. การศึกษาศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ
ชุมชนบ้านหัวเขาจีนจังหวัดราชบุรี. **วารสารวิทยบริการ.** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ เมษายน-
มิถุนายน ๒๕๕๖.

วงศ์ธีรา สุวรรณิน และคณะ. การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดในจังหวัด
ปทุมธานี. **วารสารบัณฑิตศึกษา.** มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗.

วรภาพ วงศ์รอด. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนวัฒนธรรมใน
พื้นที่จังหวัดนครสวรรค์. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์.** Vol 9. No 26 (2014).
พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๕๗.

วิภาดา มุกดา. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้มผาง
จังหวัดตาก.** Vol 10. No 3 September - December 2014.

สมเด็จพระธีรญาณมุนี. “คุณวัด.” **วารสารใบลาน** ๕. ๓ (เมษายน-พฤษภาคม ๒๕๖๘)

สุชาติ รักเกื้อ. แนวทางพัฒนาการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเทศบาลตำบลนครชุม
อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. **รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ
ระดับชาติ ครั้งที่ ๔.** สถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยกำแพงเพชร. ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐

สมพงษ์ สิงห์พล. (มิถุนายน - ตุลาคม). **ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่**. สี่มาจารย์, ๑๓ (๒๗). ๒๕๕๒

ง.ข้อมูลออนไลน์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐. ข้อมูลออนไลน์ เข้าถึงได้จาก. http://www.mots.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7114.

กัญญา พงศ์จันทร์เสถียร. **เที่ยวเมืองไทย**. ข้อมูลออนไลน์. เข้าถึงได้จาก <http://www.sriyudhya.ac.th/>.

วัฒนธรรมจังหวัดน่าน, **๕ เส้นทางท่องเที่ยว ๙ สินค้าทางวัฒนธรรม**, ข้อมูลออนไลน์. เข้าถึงได้จาก. <https://www.m-culture.go.th/>

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงราย**. ข้อมูลออนไลน์. เข้าถึงจาก <https://th.wikipedia.org/wiki>

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือเรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

หนังสือเรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โทร ๐๘-๓๕๗๓-๗๖๘๓ E-mail: kamnak2507@gmail.com

ที่ พิเศษ/๒๕๖๐

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

นมัสการ พระครูวิมลศีลปะกิจ ผศ.ดร.

ข้าพเจ้า ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค ตำแหน่งอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้จัดทำวิจัยเรื่อง **"กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา"** โดยงานเรื่องดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๐ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการนี้ กระผม ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะผู้วิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้นี้กระผมและคณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

(ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค)

หัวหน้าโครงการ

ข้อมูลนักวิจัย ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค โทร. ๐๘๓๕๗๓๗๖๘.

E-mail: kamnak2507@gmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โทร ๐๘๓๕๗๓-๗๖๘๓ E-mail: kamnak2507@gmail.com

ที่ พิเศษ/๒๕๖๐

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

นมัสการ พระครูสุตัสสุนทร .ดร.

ข้าพเจ้า ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค ตำแหน่งอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้จัดทำวิจัยเรื่อง "กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา" โดยงานเรื่องดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๐ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการนี้ กระผม ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะผู้วิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้นี้กระผมและคณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

(ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค)

หัวหน้าโครงการ

ข้อมูลนักวิจัย ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมณาค โทร. ๐๘๓๕๗๓๗๖๘.

E-mail: kamnak2507@gmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย โทร ๐๘๓๕๗๓๓-๗๖๘๓ E-mail: kamnak2507@gmail.com

ที่ พิเศษ/๒๕๖๐

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน .ดร. กันตยา มานะกุล

ข้าพเจ้า ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมามาค ตำแหน่งอาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ได้จัดทำวิจัยเรื่อง "กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา" โดยงานเรื่องดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณประจำปี ๒๕๖๐ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในการนี้ กระผม ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมามาค หัวหน้าโครงการวิจัย และคณะผู้วิจัย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้นี้กระผมและคณะผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์และดำเนินการต่อไป

(ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมามาค)

หัวหน้าโครงการ

ข้อมูลนักวิจัย ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมมามาค โทร. ๐๘๓๕๗๓๓๖๘.

E-mail: kamnak2507@gmail.com

ภาคผนวก ข

แบบสอบถามการวิจัย

แบบสอบถามการวิจัย

เรื่อง

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน
ในล้านนา

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา โดยแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านความตระหนัก
๒. ด้านความรับผิดชอบในสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ
๓. ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ
๔. ด้านความจำเป็น
๕. ด้านความรับผิดชอบ

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอเรียนแจ้งให้ทราบว่า การตอบแบบสอบถามฉบับนี้ จะไม่ส่งผลใด ๆ ต่อผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น และข้อมูลดังกล่าวนี้ จะถูกเก็บเป็นความลับ และประมวลผลการวิเคราะห์ออกมาเป็นภาพรวมทางสถิติเท่านั้น

ขอขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม

ผศ.ดร. ฤทธิชัย แกมนาค

ผู้วิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ให้ตรงกับข้อมูลของท่านตามความเป็นจริง

๑. เพศ

() ชาย

() หญิง

๒. อายุ

() ต่ำกว่า ๒๐ ปี

() ๒๐-๓๐ ปี

() ๓๑-๔๐ ปี

() ๔๑-๕๐ ปี

() ๕๑-๖๐ ปี

() ๖๑ ปีขึ้นไป

๓. สถานภาพสมรส

() โสด

() สมรส

() หม้าย/หย่าร้าง

๔. ระดับการศึกษา

() ต่ำกว่ามัธยมศึกษา

() มัธยมศึกษา

() ประกาศนียบัตร/อนุปริญญา

() ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี

๕. อาชีพหลักในปัจจุบัน

() พนักงานบริษัทเอกชน

() รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ

() รับจ้างทั่วไป

() ธุรกิจส่วนตัว

() แม่บ้าน

() นักเรียน/นักศึกษา

() อื่นๆ (โปรดระบุ)

๖. ระดับรายได้ต่อเดือน

() ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท

() ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท

() ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท

() ๑๕,๐๐๑-๒๐,๐๐๐ บาท

() ๒๐,๐๐๑-๒๕,๐๐๐

() ๒๕,๐๐๑-๓๐,๐๐๐ บาท

() ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป

๗. ภูมิลำเนาของท่าน.....

ส่วนที่ ๒ กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนานา

คำชี้แจง

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึก ให้ตรงกับความคิดเห็นของท่านเพียงข้อเดียว

ซึ่งมีความหมายของระดับความสำคัญต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึก ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับน้อยที่สุด

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านความตระหนัก					
๑. ควรมีการสื่อความหมายเพื่อให้ผู้มาเยือนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของวัดและชุมชน					
๒. ควรมีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลและรักษาสถานที่รอบวัดและชุมชนอย่างเพียงพอ					
๓. รัฐควรทุ่มงบประมาณเพื่อให้งานด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ประสบความสำเร็จ					
๔. ควรมีการศึกษาและประเมินผลกระทบที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้จิตสำนึกต่อการแก้ไขปัญหายั่งยืน					
๕. ควรมีการสอดส่องตรวจตราให้ผู้มาเยือนวัดและชุมชนให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัดและลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนอย่างจริงจัง					
๖. เพื่อเป็นการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด					

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๗. วัดและชุมชน ควรอนุรักษ์โบราณสถานให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ยาวนานและฟื้นฟูไม่ให้เสื่อมสภาพลง					
ด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งที่คิดและกระทำอยู่เสมอ					
๑. ทุกคนต้องช่วยกันมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง					
๒. ไม่ควรขีดเขียนลงบนต้นไม้ ก้อนหิน กำแพง ผนังหรือบริเวณใด ๆ รอบวัดและอาคารสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยว					
๓. การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ จะต้องเริ่มต้นจากสิ่งที่คิดและเราสามารถกระทำได้ด้วยตนเอง					
๔. การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ควรทำควบคู่ไปกับการขอความร่วมมือให้ช่วยกันบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวด้วย					
๕. ทุกคนควรมีความรับผิดชอบต่อและยึดมั่นในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว					
๖. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรจะต้องมีการร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมและชุมชนเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ					
๗. ท่านเข้าร่วมการประชุมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นประจำ					
ด้านการเล็งเห็นความสำคัญ					
๑. ควรมีการแสวงหาวิธีการเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ					
๒. ควรร่วมกันจัดตั้งเครือข่ายหรือกลุ่มเพื่อนเพื่อการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง					
๓. ท่านเคยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว					
๔. ท่านคิดว่าการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรทำและเผยแพร่					

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๕. ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวควรเน้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์					
๖. ควรมีการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบังคับใช้กฎหมายเพื่ออนุรักษ์การท่องเที่ยว					
๗. ควรมีการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย					
ด้านความจำเป็น					
๑. กิจกรรมค่ายอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทำให้ได้เรียนรู้และตระหนักถึงกติกาพื้นฐานและข้อตกลง ในการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน					
๒. ภาครัฐควรมีการสนับสนุนทุนและอุปกรณ์ในการดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยว					
๓. ภาคเอกชนควรมีส่วนร่วมต่อการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย					
๔. การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการมีส่วนร่วมและอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว					
๕. การประสานงานภายในหน่วยงานของชุมชน เป็นสิ่งที่ต้องมีหน่วยงานกลางที่จะเข้ามาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการ					
๖. การจะประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือการได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด					
๗. สิ่ง que ทุกฝ่ายจะต้องตระหนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ต้องช่วยกันอนุรักษ์โบราณสถาน					

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	ระดับความสำคัญ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านความรับผิดชอบต่อ					
๑. ท่านส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นประจำ					
๒. ท่านคิดว่าการประชาสัมพันธ์ที่ถูกต้องจะต้องมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว					
๓. ท่านรู้สึกภูมิใจเมื่อเห็นความสะอาดและสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดูแลและรักษาได้เป็นอย่างดี					
๔. การช่วยเหลือของบุคคลภายในชุมชนเพื่อรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน เป็นสิ่งจำเป็นต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยว					
๕. การเปิดให้เข้าเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวควรจะต้องคำนึงถึงปริมาณของนักท่องเที่ยว					
๖. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อในการให้บริการกับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนและไม่ทำลายแหล่งท่องเที่ยว					
๗. การจัดการโครงสร้างพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ระบบไฟฟ้า ระบบประปา ระบบขนส่ง ฯลฯ เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อ					

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในลำนนา

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่าน

แบบสัมภาษณ์

กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ในลำนนา

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ..... ฉายา..... สกุล.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นต่อกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ วัดและชุมชนในลำนนา

๑. ท่านมีความเห็นว่าการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนใน
ลำนนาควรทำอย่างไร?

.....
.....
.....

๒. ท่านคิดว่านักท่องเที่ยวควรมีจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนใน
ลำนนาอย่างไร?

.....
.....
.....

๓. ท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของ
วัดและชุมชนในลำนนา ?

.....
.....
.....

๔. ปัจจุบันวัดของท่านมีความต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนาจากนโยบายภาครัฐอย่างไรบ้าง?

.....

.....

๕. ท่านคิดว่า กระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนามีอุปสรรคและปัญหาอย่างไร?

.....

.....

.....

๖. ท่านคิดว่าจะมีแนวทางไหนที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ?

.....

.....

.....

๗. ในฐานะที่เป็นองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีนโยบายอย่างไรที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

.....

.....

.....

กราบขอบพระคุณที่เสียสละในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

ผศ.ดร. ฤทธิชัย แกมนาค

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

ภาคผนวก ค

ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำวิจัย/การสัมภาษณ์

ภาพถ่ายการลงพื้นที่ทำวิจัย/การสัมภาษณ์

สัมภาษณ์พระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว

สัมภาษณ์พระเทพสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์

นักท่องเที่ยวดอบแบบสอบถาม

ภาพนักท่องเที่ยวน วัดพระแก้ว

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่สนทนากลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

นักท่องเที่ยวดตอบแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล

นักท่องเที่ยวดตอบแบบสอบถาม

นักท่องเที่ยวตอบแบบสอบถาม

นักท่องเที่ยวตอบแบบสอบถาม

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คนประกอบด้วย

๑. พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว ตำบลเวียง อำเภอเมือง
เชียงราย จังหวัดเชียงราย

๒. พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง
อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๓. พระครูสุธีวรกิจ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัด
เชียงราย

๔. พระมหาเอกพจน์ รตนจันโท เลขานุการเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอ
เมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย

๕. พระชยานันท์มณี, ผศ.ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแช่แห้ง ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง
จังหวัดน่าน

๖. พระสนทรมณี เจ้าอาวาสวัดมิ่งเมือง ตำบลในเวียง อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

๗. พระราชสิทธิธาวรมณี เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัด
เชียงใหม่

๘. พระครูพิสุทธ์ชยานุศาสน์ (จิตชัย จิตปัญโญ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก อำเภอเมือง
เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๙. พระครูใบฎีกาสุชาติ สันญโต วัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

๑๐. นายอมร กิตติกวาทอง วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

๑๑. พ.ต.ท.ฉันทฤทธิ์ เหล่าไพโรจน์จาริ สารวัตรสถานีตำรวจท่องเที่ยวเชียงราย

๑๒. นางนาถนรี ธนะปัญญา หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดน่าน

ภาคผนวก จ

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ ฉายา/นามสกุล ผศ.ดร.ฤทธิชัย แกมนาค
๒. วัน เดือน ปีเกิด ๑๕ กันยายน ๒๕๐๗
๓. วุฒิการศึกษา ศศบ.(รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ.๒๕๓๐
MA(Pol.Sc.) Banaras Hindu University, พ.ศ. ๒๕๔๔
Ph.D. (Soc.Sc.) Magadh University India, พ.ศ. ๒๕๕๐
๔. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาลากลางจังหวัดเชียงราย (หลังเดิม) ถนนฤทธิประศาสน์
ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๗๑-๗๐๕๕, มือถือ ๐๘-๓๕๗๓-๗๖๘๓
โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖
E-mail : kamnak2507@gmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๑

๑. ชื่อ ฉายา/นามสกุล พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) ผศ. ดร.
๒. วัน เดือน ปีเกิด ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๐๑
๓. วุฒิการศึกษา น.ธ.เอก,
พธ.บ.(สังคมศึกษา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.
๒๕๔๕
ค.ม.(การบริหารการศึกษา),มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พ.ศ. ๒๕๔๘
Ph.D.(Local Wisdom), Bodhisastra University, FL. USA., พ.ศ.๒๕๖๐
๔. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ที่อยู่ วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาลากลางจังหวัดเชียงราย (หลังเดิม) ถนนฤทธิประศาสน์
ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๕๓๗๑-๗๐๕๕, มือถือ ๐๘-๑๙๖๑-๓๓๔๕

โทรสาร ๐-๕๓๗๑-๕๘๗๖

E-mail: wcp48@hotmail.com

ประวัติผู้ร่วมวิจัย ๒

๑. ชื่อ /นามสกุล นางสาวรัชชา พันเลิศพาณิชย์
๒. วัน เดือน ปีเกิด ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๐๗
๓. วุฒิการศึกษา กศ.บ. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ๒๕๓๐
รปศ. มหาวิทยาลัย ราชภัฏเชียงราย ๒๕๕๕
๔. ตำแหน่ง นักวิจัยอิสระ
๕. ที่อยู่ ๖๔๙/๒ ถนนวัดใหม่หน้าค่าย ซอย ๑๕ ตำบลเวียง
อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๘-๘๕๕๕๕๓๗
E-mail kataynoi29507@gmail.com